

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
26. studenoga 1971.
godina I.
broj 32.
cijena 2 dinara

ČESTITAMO 29. STUDENOGLA

ZAJEDNIŠTVO NA SAMOSVOJNOSTI SLOBODE

Ništa nije tako podložno banalnosti kao veličina. Kada datumi i simboli neosjetno ili najorijerno postanu dekorativni dio mehanike službene rutine, oni neizbjječno gube svoj pravljaj i svoje zbiljsko značenje. Opetovanja izvjesnoga unose u njihove obljetnice formalizirajući ton, što prije djeluje odbojno nego poletno, prije rastrošno nego razložno. A ipak je nepobitna činjenica da su oni bitne tekovine i oznake za sudbinske promjene i zbivanja u povijesnom životu jedne zemlje, jedne ideje, jednog htijenja. I zbog toga se nameće obveza ukazati na njihov dublji smisao, ne po logici lajtmotiva, nego po logici one poruke i opredjeljenja što se u njihovu slijedu prenose u budućnost.

29. studenog, koji je proglašen za blagdan Republike, takva je jedna obveza kojoj se treba odazvati. Jer u njemu je, kao simbolu zbiljskog nastanka i legalnog ostvarenja nove Jugoslavije, sadržana sva dramatika, ali i sva organika revolucionarne realizacije što je prije nekoliko desetljeća označila razvojne pravce i mogućnosti jednog drugog života na našem teško opstojnom tlu. Pa ipak, govoriti o Danu Republike suvišno je. Govoriti u povođu Dana Republike — neophodno je.

S obzirom na cijelokupni historijski, politički i ideoološki kompleks prilika i utjecaja što su neposredno povezani za 29. studenog, i to kako 1943., tako i 1945. godine, a jednako, i s obzirom na ona vrijedna ali i mučna iskustva i zbijanja što su mu slijedila, čini se umjesnim i primjerom posebno istaknuti ove komponente.

VANJSKOPOLITIČKA KOMPONENTA

Općenito se zna da je problem političke revolucije u nas bio, dobrim dijelom, oprezno postavljan u tijeku NOB-a zbog njegova vanjskopolitičkog aspekta. Zapadne sile nastojale su osigurati što povoljnije rezultate iz sloma sila osovine, a na tome je jednako svojski radio i Sovjetski Savez. Odnos između sutrašnjice kapitalizma i socijalizma određivao se i mjerio po vojno-političkim kriterijima velikih sila. Pri tome su sama borba, stradanje i volja malih naroda i njihovih emancipatorskih pokreta bili svedeni na neznate kalkulacijske elemente u diobnoj igri velikih partnera.

Malo će osoba danas, a i općenito, na primjer povezati datum i odluke Teheranske konferencije — koja je započela dva dana prije 29. studenog 1943. godine — s teškoćama, naložima i bijesom Kominterne što su pratili datum i odluke II. zasjedanja AVNOJ-a. A već tada se, podjelom militarnih prostora operacija, Balkan pojavljuje kao veoma značajno područje interesa dva bloka. Slijedi zatim Moskovski dogovor iz listopada 1944. godine, po kojem je naša zemlja, pri podjeli interesnih utjecaja, tretirana u razmjeru 50:50. Konferencija u Jalu-

29. studenog,
dan trijumfa naše
revolucije i sveopće
euforije, prigoda je da se
istakne duga i okrutna
povijest stradalništva
i nade svih naših ljudi
i naroda i stalna
moralna dužnost Partije
da iz toga izvlači zadaču,
kriterij i orientaciju za
svoje revolucionarno
djelovanje i za svoju
odredbu progrusa.

ti iz veljače 1945. godine neslavni je finale ovakve jedne zakulisne natege. I svaka licitacija, što se zbivala iza leđa zainteresiranih i rasprodavanih naroda, bila je, u našem konkretnom slučaju na primjer, praćena pritiscima i odlukama koje su tražile koncesije na vitalnim pitanjima. A one su se ticale upravo biti naše revolucije i njezine radikalne volje za raskidom sa starim buržujskim društvom.

Političke, vojne i diplomatske makinacije zapadnih sila bile su, same po sebi, razumljive. One su težile da pod svaku cijenu spriječe socijalističku revoluciju u Jugoslaviji, da one moguće principijelni i praktički slom buržujskog sistema i njegovog političkog izraza — monarhije.

Što se tiče Sovjetskog Saveza, vrelo konflikta, koji će se kasnije razviti do kraja, bilo je odstupanje naše revolucije od sheme globalne strategije svjetskog komunističkog pokreta što ju je odredila Kominterna, odnosno njezin politički i duhovni šef — KPSS na čelu sa Staljinom. Staljinov nalog: sve podrediti sovjetskom interesu, ostvaren je u praksi i organizaciji Kominterne od likvidacije trockističke opozicije. Tragične etape te hegemonističke zamisli i djelovanja bile su propast kineske revolucije (1927.) u poznatom užasnom pokolju; zatim skupo plaćeni poraz španjolske republike (1937.—38.) i napokon potpuna blamaža KP Francuske (1939.) s njezinim tupoglavim, poslušničkim i protunacionalnim: Pour qui, pour qui?

S 1941. godinom dolazi na red naša revolucija. Sukobi započinju već s 1942. i I. zasjedanjem AVNOJ-a, prijeteći se opetuju s njego-

vim II. zasjedanjem i neprestano se povlače, u etapama, do konačnog sukoba s Informbiroom 1948. godine.

Danas je potrebno ustvrditi i istaknuti da su naš revolucionarni pokret i Komunistička partija, koja mu je stajala na čelu, bili oni koji su narušili monolitistički karakter staljinističke hegemonističke globalne strategije komunističkog pokreta u svijetu u ime historijskog prava revolucije na samostalni razvojni put. 29. studenog bio je jedan od bitnih izraza i putokaza takve autonomne revolucionarne volje koja je navedila novu etapu i potrebu u suvremenom kretanju socijalizma na pravcu progresa, autentičnosti i demokracije.

UNUTRAŠNJE POLITIČKA KOMPONENTA

Odluke što ih je donijelo II. zasjedanje AVNOJ-a, a kojima je definitivnu legalnu potvrdu dao 29. studenog 1945. godine, izražavale su osebujni put, karakter i strukturu socijalističke revolucije u našoj zemlji. Za svakog tko želi objektivno suditi o njezinoj unutrašnjepolitičkoj komponenti jasno je da je ona bila povijesno originalni splet nacionalne i političke revolucije, koja je — dodajmo da se izbjegnu nepotrebno nesporazumi — implicirala socijalnu revoluciju.

Razlog za njihovu konvergenciju sastojao se u činjenici strahovite okupacione situacije, a tako i političkoj kapitulaciji buržuja kao vladajuće klase, koja se pokazala u potpunom rasunu njezine države i većinom u aktivnoj i terorizmom prožetoj kolaboraciji s inozemnim osvajačima. A pri tome, golemi oslobođilački potencijal nacionalne i političke revolucije potjecao je iz kapitalnog iskustva nesnosnog bespravljiva naroda naše zemlje, što je sistematski i okrutno provodila velikoprška buržujska hegemonija u svojoj mitomanskoj integralističkoj politici. Tako je okupacija samo otvoreno pokazala potpunu političku kompromitaciju buržoazije, što je impliciralo njezinu kompromitaciju kao klase.

Specifičnu značajku naše revolucije čini osebujni odnos između njezinog nacionalnog i političkog aspekta. Ona je naime od samog početka otvoreno najavila program nacionalne revolucije, dok se program političke revolucije ostvariva kao ilegalan proces, i to jednak prema vlastitom pokretu kao i prema Kominterni. Politička intencija NOB-a tek se postupno otkriva: najprije na I. zasjedanju AVNOJ-a, a zatim osobito na njegovom II. zasjedanju. Tada je, kao što se zna, temeljni pozitivni rezultat NOB-a bio nedvojbeno i otvoreno iskazan: no-

(Nastavak na stranici 8.)

2 pisma čitatelja

MARKO MARKOVICU

Iako ne spadam u redove vaših suradnika, molim vas ovime da mi uvrstite u slijedeći broj HT-a ovaj moj sastavak. Na to me je pobudila stalna zlonamjerna propaganda da su svi Hrvati krivi za ustaške zločine, a ja sam proživio strahote ustaškog logora u kojima sam na svoje oči gledao ubijanje i uništavanje hrvatskih zatočenika, te zbog toga smatrati da imam pravo i dužnost podići glas protiv takve zločinačke propagande. Vrlo poštovani brate Srbine, Marko Marković iz Beograda!

Stara je to tema da su svi Hrvati ustaše i da su svi Hrvati krivi za pokušaj Srba u Hrvatskoj. To je sve smisljena propaganda sa svrhom da se Hrvatima odreknu sva njihova prava.

Takva se propaganda uporno pođržava ne samo kod vaših hegemonista i unitarista nego i kod nekih naših unitarista, kojima smeta ozdravljenje i poboljšanje prilika i odnosa u čitavoj Jugoslaviji, a posebno zdravim odnosa između hrvatskog i srpskog naroda. Upravo se zbog toga zanemaruju i prikrija činjenica velikog stradavanja hrvatskog naroda u Jugoslaviji prije rata, za vrijeme rata i žrtava u NOB-u, mnogobrojnih Hrvata povješanih po zarebačkim ulicama i okolicama, a posebno ogroman broj Hrvata koji su zaglavili u ustaškim, njemačkim i talijanskim logorima zbog otpora ustavštini, nacizmu i fašizmu.

Zalosna je činjenica da je Hrvatska za vrijeme okupacije poznata samo po tome kako su u njoj uništavani Srbji i Židovi, a ni najmanje po tome da nikada Hrvati nisu bili toliko obespravljeni i uništavani koliko je upravo za vrijeme okupacije i ustaške vladavine.

Ja sam još živi svjedok koji sam prošao strahote ustaškog logora u Lepoglavi, a prije toga zloglasnog zatvora na Savskoj cesti, poznato mi je — bio sam i očeviđac — kako su ustaše i Nijemci na krajnjem zločinačkom načinu mučili i ubijali ljudi, tada većinom Hrvate. O tome što sam ja proživljavao neću pisati, ali bio sam očeviđac strahotnih zločina koji se ne mogu ni opisati. Gledao sam gomile poubijanih ljudi, ili pomrlih od batina i gladi, gledao sam divljaštvo zvijeri u ljudskim spodbobama. U logoru Lepoglava bilo je na hiljadu muškaraca, a i mnogo žena i djece zatvorenih po zakonu odmazde za muževe i očeve koji su otisli u partizane. Najveći dio tih zatvorenika bili su u zadnjem času te okupatorske vlasti nekud odvedeni i poubijani, a zene i djece poklanjani su u logoru Lepoglava.

Sjećam se jednog članka ili govoru Josipa Broza Tita, napisanog ili izgovorenog negdje na partizanskom području, u kojem je naveo neugodnost položaja hrvatskog naroda za vrijeme rata i okupacije. Ne mogu ga sada točno navesti, ali uglavnom Tito je u njemu naveo između ostalog, kako hrvatski narod, dok mu se priča o hrvatskoj državi, dole i sam stradavao kao i svaki drugi narod pod svakom okupacijom. Šteta što se taj članak ili govor Tita nigdje kasnije nije reproducirao.

Međutim, ima jedna razlika. Za vrijeme rata i njemačke naciste i talijanske fašističke okupacije u svim zemljama koje su oni zauzeli vršeni su zločini nad ljudima i čitavim narodima. Svi ti zločini pripisani su okupatorima i posve određenim slugama okupatora i vremenim manjim broju izdajnika vlastitog naroda koji su sudjelovali u uništavanju svog naroda. Jedino za prosudjivanje prilika i dogadjaja u Hrvatskoj za vrijeme okupacije i rata postoje druga, zlonamjerna mjerila. Za ustaške zločine, po takvimi mjerilima, kriv je čitav hrvatski narod, iako je taj narod također pod tom vlašću proganjani, ubijan i uništavan. Sve žrtve i srpske i židovske, prebrojavaju se, a hrvatske se žrtve zaboravljaju.

Nije čudo ako srpski narod u Srbiji o stradavanju Hrvata za vrijeme NDH-a ne zna ništa, kad se o tome u Hrvatskoj gotovo ništa ne piše, ukoliko se ne radi o nekim značajnim ličnostima iz NOB-a. Naprotiv, upravo namjerno se pođržava jedan neobičan kult tema, svakako s nekom svrhom, dok se o četničkim strahotama piše malo ili tek nekad nešto usput.

Ali to se osvjećuje. Poznato je da su simpatije hrvatskog naroda bile na strani proganjanih i ubijanih, na strani Srba i Židova. To je do-

vodilo do bijesa ustaše. Nijemci i Talijane. Poznato je također da su mnogi Hrvati kao pojedinci, a Komunistička partija Hrvatske organizirano, pristupili stvaranju organiziranog otpora protiv okupacije i pomaganju Srba.

Hoće reći to da mnogi od onih koji su imali na svojoj strani sve simpatije hrvatskog naroda i pomoci Partije održuju važnost uloge Hrvata u borbi protiv okupacije. Čak napadaju pravake te uloge i borbe, kada na primjer Ivana Sibla i druge.

Na koncu želim biti reči: sve strahote u vrijeme rata i okupacije počinjene nad srpskim, hrvatskim i drugim narodima ne mogu i ne smiju biti povod za neku medusobnu predbacivanja, još manje za obraćavanja. Naprotiv, to nam svima mora biti stalno upozorenje da će sve može doći ako svoje odnose nemamo sredene, ako bude povlaštenih i zapostavljenih naroda u Jugoslaviji.

Osim nas postoje i drugi, od nas brojniji i moćniji, koji će u našim nesredenim prilikama tražiti svoj račun. A sada se radi na tome da se u Jugoslaviji konačno sredstane.

Uz poštovanje

Ivan BERNARDIĆ, Zagreb

Lendavska ulica 12

VALJA UVĀZAVATI

Dinamičan društveno-politički i kulturni život u sadašnjem povijesnom trenutku kroz naš tjedni list »Hrvatski tjednik« poradiće na tome, da se već jednom počne uvažavati riječ gradana i u Pregradi i u Krapini. »Hrvatski tjednik« svakim tjednom dolazi do sve većeg broja aktivenih čitatelja, ne samo u centru Pregrade i Krapine, već i na širem području — Desiniću, i na širem području — Desiniću, Vinogradi, Humu na Sutli, Sopotu, Cigrovcu, Gorjakovu, Benkovu, Plemenčini, Kostelu i drugim selima u okolini Pregrade.

U brojevima 25. i 26. »Hrvatski tjednik« od 8. i 15. listopada ima nekoliko, za sadašnji povijesni trenutak SR Hrvatske na provodenju u život Ustavnih amandmana, vrlo vrijednih i važnih priloga: »Odgovornost javnih funkcionera«, »Politika i mistika«, »Optuženi tužitelji«, »Susret s javnošću«, »Slučaj s pismima«, »Komunalni princip i nacionalna državnost«, »Nova federacija i finansiranje njenih funkcija«, »Odgovor Zdravka Tomca i odgovor Zdravku Tomcu«, »Hrvati u Bačkoj«.

Smatram da su, uz ostale, posebno ovi prilogi vrlo aktualni i da objektivno izražavaju neke vrlo važne aspekte naše sadašnje društveno-političke i privredno-ekonomiske razvojne bilje. Osim toga, svi oni jasno i glasno ukazuju na pravi karakter rada i publicističkog djelovanja ove redakcije. To smatram osobito dragocjenim, jer po neki kritičari prilično birokratski nastrojeni u Pregradi i u Krapini uglavnom nastoje omalovali naši tjedni list »HT« ili ga pak smaćicama prikazati u posve krivom svjetlu.

Zato kao čitatelj i suradnik lista, koji svakog petka privlači sve veći broj čitatelja, naročito na području bivše općine Pregrada, čestitam Redakcijskom vijeću, na brižnom i odgovornom radu na jačanju i širenju našeg tjednog lista »Hrvatskog tjednika«, tako važnih novina za kulturna i društvena pitanja u sadašnjem društveno-političkim zbiljevima u nas i okolo nas, kada treba što jače javno osiguravati gradanska prava naših toliko zapostavljenih gradana da se što više javno i na demokratski socijalistički način razmatraju i već jednom rješavaju njihovi životni problemi.

Ziva društveno-politička aktivnost što je prisutna u svim našim krajevima zainteresirala je gradane u svim vidovima. Međutim, to se ne može reći za Pregradu gdje Mjesna konferencija SSRN i Mjesna zajednica ne počlanjuju dovoljno pažnje društveno-političkoj aktivnosti, kroz javne zborove gradana. Zborovi gradana se sazivaju jedino kada je riječ o izborima ili budžetu Skupštine općine Krapina. Stoga su gradani pismenom petnjicom tražili održavanje zborova gradana u Pregradi na kojem bi se razmatralo pitanje izgradnje tvrde općinske ceste od Pregrade, kroz Premrle, do Kušara, ali do sazivanja zborova na javnoj raspravi Ustavnih amandmana na Ustav SR Hrvatske.

Nije čudo ako srpski narod u Srbiji o stradavanju Hrvata za vrijeme NDH-a ne zna ništa, kad se o tome u Hrvatskoj gotovo ništa ne piše, ukoliko se ne radi o nekim značajnim ličnostima iz NOB-a. Naprotiv, upravo namjerno se pođržava jedan neobičan kult tema, svakako s nekom svrhom, dok se o četničkim strahotama piše malo ili tek nekad nešto usput.

Ali to se osvjećuje. Poznato je da su simpatije hrvatskog naroda bile na strani proganjanih i ubijanih, na strani Srba i Židova. To je do-

vodilo do bijesa ustaše. Nijemci i Talijane. Poznato je također da su mnogi Hrvati kao pojedinci, a Komunistička partija Hrvatske organizirano, pristupili stvaranju organiziranog otpora protiv okupacije i pomaganju Srba.

Hoće reći to da mnogi od onih koji su imali na svojoj strani sve simpatije hrvatskog naroda i pomoci Partije održuju važnost uloge Hrvata u borbi protiv okupacije. Čak napadaju pravake te uloge i borbe, kada na primjer Ivana Sibla i druge.

Franjo KROG, Pregrada

vatske i o Načrtu teza o općinskoj upravi i Mjesnoj zajednici, jer u Pregradi nedostaje Mjesna gradska finansijska samouprava, a baš Pregrada kao bivši kotarski centar morao bi imati samoupravu. Trebamo nastojati, da gradani budu subjekti, odlučujući faktor svog kraja i svog mjesta.

Franjo KROG, Pregrada

renome uspjele steći baš one male konobe o kojima Samardžija piše. I tako dobar glas naseg dalmatinog vina se iste male konobe dohranile su i predale našim vinarima poslije rata, pa ne znam da li naše vino uživa i sada onaj isti glas kao prije dok je vino islo iz malih konobe. Naš potrošač nije se trebao nikad bojati onog vina koji je direktno iz konobe islo u njegova usta, i od takvog vina on se nije nikad bojao da li piće uopće vino, pa zbog toga bacanje blata na tog jednog seljaka, ljudi, mislim da je toga dosta. Zašto hoće da naša sela ostanu pušta i kome sve to donosi koristi? Sigurno je to da onaj koji je imao teške žujljive ruke preko cijele godine da bi proizveo grožde kako bi mogao živjeti i koji bi po svim propisima ljudskim trebalo da ima najviše, baš on, taj seljak, ima najmanje.

Nimalo me ne čudi da naši vinari misle već na uvoz. Oni po svojoj procjeni oko 6 tisuća vagona grožda što će ga seljak preraditi u svojim konobama ne smatraju da je to hrvatskog niti jugoslavenskog seljaka. Njima su i do sada bili bliži seljaci Alzira, Spanjolske i ostalih zemalja nego naš seljak. U našem seljaku oni nisu nikad vidjeli svog čovjeka za koga su se stvarale te moderne vinarije — da budemo ravnostalim zemljama koje su dovele svoje vinarstvo na najmoderniji stupanj, što zahtijeva današnjica — nego su u njemu gledali samo bazu sirovine za eksploraciju.

Baldo I. Jurišić, Trpanj

Pročitao sam članak novinara Samardžije u »Slobodnoj Dalmaciji« od 2. X. 1971., stranica 2, pod naslovom »Bojazni jemateve«, pa bih želio da u vezi s tim člankom napišem nekoliko riječi.

Nakon dobivenih podataka od naših vinara Samardžić piše kako će se kod nas u Dalmaciji ove godine ubrati 9—10 tisuća vagona grožda, kako je urod zbog suše podbacio za oko 30% u odnosu na prethodnu godinu, kako će naši vinari od ovogodišnje berbe preraditi od 3 do 3,5 tisuće vagona, kako će seljaci nuditi vinarima manje grožda nego prošlih godina, kako će ga preraditi u svojim primjitim konobama kako će se tom prilikom obilato koristiti sečerom i drugim, kako to vino neće biti kvalitetno, i konačno kako iduće godine vina neće biti, već će ga trebati uvoziti.

Uglavnom to je izvještaj naših vinara preko novinara Samardžije.

Naš seljak vinogradar s dosadašnjim je otkupom cijenama strahovito nezadovoljan. Svi artikli poštuju ovih posljednjih godina strahovito gore, pa bili oni industrijski ili prehrambeni. Dotle pak naši vinari plaćaju grožde seljaku po istoj cijeni kako su ga placali prije 10 do 15 godina. Za jedan kilogram grožda do sada je naš seljak dobio do 100 do 120 starih dinara.

Roden sam u Gornjoj Vručici kraj Trpanja na Pelješcu, imam oko 45 godina staža u vinogradarstvu, pa cu odmah navesti posljedice politike naših vinara prema seljaku.

Do mog se postoji još tri sela, i to: Oskorušno, Donja Vručica i Duba. Sve do rata i poslije njega svako se selo imalo je svoju školu, u svakoj toj školi bilo je od 40 do 60 daka; danas pak u Dubi ima dvoje djece za školu, u Donjoj Vručici 4, u Oskorušnoj isto tako, i zbog toga se u sva tri sela škola zatvorila, a u Gornjoj Vručici ima još osam daka i tu je još škola, ali kako da će ih biti svaku godinu manje, i ona će se zatvoriti.

Svi naši seljaci znaju da ima više dohotka jedna obična čistačica koja radi u »Dalmacijavino« Split nego jedno domaćinstvo koje proizvede do 1,5 vagona grožda.

Evo kako stoji jedan kilogram grožda koji seljak prodaje, prema ostalim artiklima: 1 kilogram kruha 2,5 kilograma grožda, 1 kilogram kukuruza 2 kilograma grožda, 1 kilogram stočne hrane 1,4 kilogram grožda, 1 kilogram mesa, 20–25 kilograma grožda, 1 radenske vode 1,5 kilogram grožda, 1 cipele 120 do 200 kilograma grožda, 1 odjelo 800 do 1000 kilograma grožda, 6 do 7 tisuća kilograma grožda za 1 motornu prskalicu, 7 do 9 tisuća kilograma grožda za jedan mali ručni traktor (napominjem da su motorni alati za vinogradarstvo neophodni s obzirom na to da nema radne snage), te 2 do 2,5 vagona za jednog »šišku«.

Takov omjer naši stari otkako se bave ovom kulturom nisu imali. Eto, do toga su doveli naši vinari i sami zato naš seljak zeli nesto staviti u svoje konobe, da bi nekako dobiti koji dijar je više za taj teško steceni proizvod. To je žalosno, jer znam da bi taj isti seljak najviše volio prodati grožde u vinogradu i biti miran, preko cijele godine, a ne mučiti se protakanjem, održavati ga zdravog i riskirati da li će ga prodati. Dosta je bilo tom jednom čovjeku preko cijele godine raditi, on i obitelj, da bi došli do tog ploda i teškom mukom ga ostavlja doma, opet na brigu i rad. Tko ga na to nagoni? Nagoni ga nevolja i želja da živi.

Dok se tom seljaku diže grožde po cijeni koju sam naveo, ovdje na Pelješcu, u srcu vina, to isto grožde preradeno u vino prodaje se u hotelima od 1400 do 2200 starih dinara jedna litra, a u gostionama 600 do 1000 starih dinara. Renome našeg dalmatinskog vina bio je na glasu u svijetu mnogo i mnogo prije nego došle naše naše vinarije. Taj su

Novak iz Zagreba, Martin Ivezic iz Sarajeva, Ivan Paden iz Rijeke, Vlasta Kraljević iz M. Lošinje, Ante Grgić i Stjepan Martić iz Splita (svi po 50), Franje Galic iz Gruda (30), Marčelo Tomšić iz Rijeke (20), grupa hercegovačkih Hrvata iz Zagreba (1000), te dr. Franjo Jelašić iz Zagreba njemačke 50 DM.

Pakete su poslali: Osnovna škola M. Lošinj, Željka Vodopija i Fanika Rožić iz Zagreba, Ivan Paden iz Rijeke, B. Starešić iz Karlovca, Đuka Đaković iz Osijeka, te 2 paketa Tonka i Vojo Sandrk iz Raba. Stjepan Rechner, Đakovo

KULTURNA OSTAVŠTINA NINA

U »HRVATSKOM TJEDNIKU« br. 30, str. 22, donijeli ste vijest pod naslovom »Ninjani ne žele izgubiti svoju kulturnu ostavštinu u kojoj neki izvještolski tandem izvještava iz Nina kako je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti sa sjedištem u Zagrebu donijela odluku da se reljikviji iz Nina prenesu u Muzej sakralne umjetnosti u Zadar. Uz to se tvrdi da su tomu prednjačili dr. Vjekoslav Maštrović i mr. Marijan Grgić. Kad već niste izvijeljili poslati svog izvještitelja na javnu raspravu, koja je (u organizaciji Republičkog sekretarijata za prosvjetu i kulturu) 7. listopada o.g. u 17 s. održana u zgradi Jugoslavenske akademije, a na kojoj se pretresao plan postave Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru (tako se ispravno zove vaš »Muzej sakralne umjetnosti«), morali ste svakako prije objavljivanja »vijesti« iz Nina poći u tajništvo Akademije i zafražiti steognografski zapisnik rasprave u kojem (među zaključcima što ih je predložio mr. Marijan Grgić a koje su nazočni prihvatali) stoji doslovno ovo: »Bila bi šteta da lišimo grad Nin te neprocjenjive zbirke. Stoga se nameće potreba da u Zadru najstaknute predmet

Predlagач štrajka: Goran Dodig

Odlukom o općem štrajku, koji je započeo 23. studenog u 9 sati, hrvatski su se sveučilištarci opredjelili za oblik konkretnе akcije unutar poznatih i priznatih normi mirnog prosvjedovanja na sveučilištima diljem svijeta. Njome oni djelatno iskazuju svoje nezadovoljstvo i nestrpljenje zbog višegodišnjeg i sustavnog gomilanja zapreka što ih vidljive i nevidljive snage postavljaju na putu realizacije odlučnih zahtjeva hrvatske radničke klase, naroda i političkog vodstva da se što hitnije rješi pitanje a anakonističkog i eksplotatalorskog deviznog, bankarskog i vanjskotrgovinskog sustava. Stoga studentski štrajk nije i ne može biti okvalificiran kao nekakva »revolucija«, »poziv na nerede« ili »udar protiv socijalističkog sistema«, nego je samostalni politički čin na fronti borbe naprednih snaga hrvatskoga društva za ostvarenje eminentno klasnih zahtjeva bez kojih i novim ustrojstvom federacije dosegнутa nacionalna emancipacija ostaje lišena svoje materijalne baze.

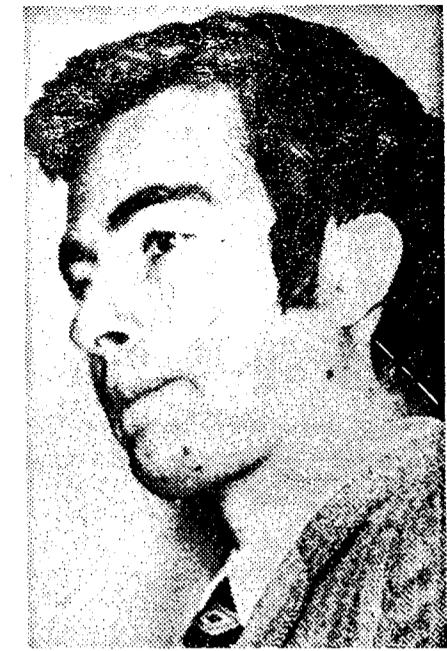
Nije ni potrebno ponavljati u čemu je postojeći devizni sustav neodrživ i zašto on zadire u vitalne interese neposrednih proizvodača, jer je o tome već doista rečeno sve što se imalo reći: riječ je o političkoj poziciji koja je jasna svakome u Hrvatskoj i o kojoj je postignuta rijetko viđena jednodušnost svih slojeva i struktura hrvatskoga društva. Od domaćice do predsjednice, od nekvalificiranog radnika do sveučilišnog profesora, od studenta do profesionalnog političara — svatko će gotovo istim temperamentom i odlučnošću ponoviti ono što se uzalud ponavlja već godinama: devizni centralizam kao oblik oduzimanja viška rada od onih koji ga stvaraju neodrživ je u samoupravnom sustavu, a svaki dan njegovog produženja za hrvatsko društvo i njegovu radničku klasu znači gubitak plodova vlastitog rada i mogućnosti da oni budu upotrebljeni za rješavanje vitalnih problema napretka i razvijanja moderne i samoupravne Hrvatske u sastavu SFRJ kao ravнопravne zajednice naroda i narodnosti. Podrška koju su na plenumu Saveza studenata Zagreba ovoj akciji dali predstavnici zavičajnih klubova studenata Kosova i Makedonije, kao i ono što je u prilog studentske akcije za radikalizaciju stavova o deviznom režimu rekao na istom sastanku istaknuti slovenski student i zastupnik u Skupštini SR Slovenije Tone Remc, svjedočanstvo su toga da tako zvani »hrvatski zahtjevi« da devize pripadnu onima koji ih i ostvaruju predstavljaju zapravo zahtjeve neposrednih proizvodača u svim republikama koji su kroz postojeći devizni sustav kontinuirano razvlašteni u korist novih centara finansijskih (a sve više i političkih) moći, kojih je gospodarska uloga u korijenu sve većih socijalnih diferencijacija u jugoslavenskom društву. Logično je da su zahtjevi za promjenama najglasniji u Hrvatskoj — s obzirom da je ona s 40% deviznog priliva posebno i pogoden — ali valja se nadati da će akcija hrvatskih sveučilištaraca na ovom izrazito lasnom pitanju naići na razumijevanje i u onim sredinama koje pokazuju posebnu osjetljivost za sve što narušava socijalnu pravdu i istinsko samoupravljanje.

ŠTRAJK NA HRVATSKOM SVEUČILIŠTU

Štrajk hrvatskih sveučilištaraca stoga nije ono što se u našem političkom žargonu naziva ekscesom, premda realistički treba očekivati da će se nači onih koji će ga htjeti kompromitirati provokacijama što bi se — iskušnim metodama određenog novinstva — dale napuhati do ekscesa. Valja stoga istaći zrelost studentskog istupa — koji su u istim zaključcima podržali amandmane i politiku 22. sjednice CK SKH — vidljivu i u tome da se, unatoč mlađenackom temperamentu, nije išlo »na ulicu«, nego se akcija dostašanstveno ograničila na vlastiti radni ambijent Sveučilišta. Dražen je Budiša s pravom upozorio da se ne nasjeda mogućim provokatorima i da ih se odstrani iz studentskih redova, jer se dobro zna kome bi svaki, pa i najmanji ispad koristio. Nažalost, ova je studentska akcija podrške osnovnim strategijskim odrednicima politike CK SKH doživjela ne samo ogradivanje, nego i službenu političku osudu kao »metoda pritiska« koja može biti samo štetna upravo onim interesima u ime kojih je pokrenuta. Nitko, znači, ne dovodi u pitanje sadržaj studentskih zahtjeva (ispisan u svim bitnim političkim dokumentima SR Hrvatske posljednjih godina), dok je oportunitet metode kojoj su sveučilištarci pribjegli stvar procjene. U svakom slučaju, mora se imati na umu da je ne samo studentsko, nego i svaciće strpljenje u odnosu na devizni režim doista na izmaku! Prošlo je već više od dva mjeseca otako je Tito o deviznom sustavu rekao: »Tu se, zbilja, više ne možemo natezati i stalno pričati priče, a nikakve koristi od toga«, a valja podsjetiti i na onaj dio njegove zagrebačke zdravice u kojem je s gorčinom spomenuo kako **ni kod nas**

gore, u rukovodstvu, ima ljudi kojima ide mimo usiju to što sam ja govorio. Pa ipak, ništa se nije promijenilo, a raspuštanje one skupštinske komisije koja je u svom maratonskom radu najdalje došla u formuliranju prihvatljivih načela novog deviznog sustava može se tumačiti jedino kao simptom novih zakulisnih zapreka razrješavanju ovog vitalnog problema.

Istina je da u novom ustrojstvu federacije Hrvatskoj (kao ni bilo kojoj republici) ne može biti nametnuto ništa na što njezini legitimni predstavnici ne bi pristali, ali je isto tako istina da dok nema sporazuma o novome ostaje na snazi stari sustav, ma koliko neodrživ i nepravedan bio. **Demokratske metode koje političko vodstvo Hrvatske ispravno i dosljedno primjenjuje realizaciji zasadā svoje politike protivnici vrlo često tumače kao slabost,** pa se tako i ponašaju (za ilustraciju toga — i to ne najkrupniju — dovoljno je spomenuti drski prkos skupine baranjskih političkih diverzanata, gdje se upravo ovih dana čovjek isključen iz SK nije libio sazvati i predsjedati Općinskoj konferenciji SK!), a **glavni im je cilj odugovlačenje novih rješenja putem skretanja pozornosti na pitanja sekundarnog značenja,** čemu posebno služi napuhavanje tzv. »ekscesa«. Valja reći da je i u nesputanoj, uzbijanoj i temperamentnoj političkoj djelelatnosti hrvatskih sveučilištaraca poslijednih mjeseci bilo koji put više egzaltacije i euforije nego hladne političke racionalnosti — što, dakako, pripada mladostu po sebi, a dolazi i kao posljedica ranije nasisne pasivizacije studentskih masa — pa su u toj temperaturi znale pasti i riječi izvan konteksta realnih interesa hrvatske radničke klase i naroda. Premda takva zastranjenja nikada nisu bila

Protiv provokacija: Dražen Budiša

bitna za smisao i smjer pokreta hrvatskih sveučilištaraca, ona su politički bila pogrešna, jer su ih odredene snage znale i te kako iskoristiti kao »ekscese« koji navodno potvrđuju zlobnu tezu o »nabujalosti hrvatskog separatizma«. Sadašnji štrajk na Sveučilištu sa zahtjevom za hitnim rješavanjem deviznog sustava morao bi svima poslužiti kao dokaz o temeljnoj socijalističkoj orientaciji hrvatskih sveučilištaraca, koji čine dio masovnog narodnog pokreta nastalog u atmosferi opće politizacije masa koje su s tako nevidenim oduševljenjem prihvatile prijelomne odluke 10. sjednice i sve što je ona značila i znači u hrvatskoj stvarnosti. **I za one koji su na tren mogli pomisliti da su hrvatski studenti politički zalutali, sadašnji je štrajk zbog deviza dokaz da sveučilištarci — kao intelektualni proletariat koji čini dio radničke klase — znaju gdje su pravi problemi i nastoje samostalnim političkim činom pridonijeti njihovu rješavanju.** Nesporazum do kojeg je došlo između pokreta hrvatskih sveučilištaraca i političkog vodstva SRH (kojemu oni pružaju podršku, bez obzira na sve) svakako je za žaljenje, ali možda i u tom zlou imao jedno dobro: barem se jasno vidi da — od samog početka svoje politizacije u obliku pokreta na liniji naprednih stavova SKH — hrvatski sveučilištarci nisu bili ni od koga manipulirani, pa to ne žele biti ni sada kad ih politički osudju oni čiji politiku svojim samostalnim postupcima podržavaju i promiču.

Inače, ideja o odlučnom javnom nastupu protiv odugovlačenja nužnih promjena gotovo da je »visila u zraku«. Svjedoči o tome i vinkovački prijedlog o javnim protestnim zborovima iznijet na posljednjem plenumu hrvatskih sindikata, prijedlog koji je Milutin Baltic, dakako, odmah odbacio. **Kad su već sindikati — kao najpozvaniji — pasivni u oblikovanju nestrpljenja hrvatske radničke klase zbog nerješavanja njenih vitalnih problema, kako se može spočiniti studentima da to učine sami, na svoj način i na vlastiti rizik?** Mirna, dostoještvena, odlučna i pozitivna politička akcija hrvatskih sveučilištaraca mogla bi poslužiti kao alarmno zvonce svim društvenim strukturama, a posebno onima koji koče nužne promjene u materijalnoj sferi raspolažanja radničkim viškom rada i u obliku deviza. U tom duhu, suprotstavljajući se svim eventualnim ubaćenim provokatorima, štrajk na Hrvatskom sveučilištu neće značiti ne-povjerenje u političko vodstvo SRH, nego će svjedočiti o tome da službeni politički stavovi — među njima i odlučni zahtjevi 22. sjednice o deviznom sustavu — doista imaju pokriće u raspoloženju masa. **Protivnici i kočnici nužnih promjena valjda će shvatiti da nezadovoljstvo hrvatske radničke klase i svih slojeva društva zbog odugovlačenja rješavanja pitanja koja zadiru u temeljne klasne interese samoupravljača doista nije svedeno samo na prazne riječi.**

OBAVIEST ČITATELJIMA

Tekst završne rasprave o Ustavu »Hrvatski tjednik« objavljuje u slijedećem broju.

Uredništvo

RADNO PREDSJEDNIŠTVO ZBORA

4 tjedan u svijetu

STUDENI

PONEDJELJAK

UTORAK

SRIJEDA

ČETVRTAK

PETAK

SUBOTA

NEDJELJA

15

16

17

18

19

20

21

Piše:

glosator

Allende i Castro: srodnost i razlike

Fidel je Castro spektakularna osoba, od onih kakve se rijetko nađu na političkim vrhovima, pa stoga i svaki njegov nastup izaziva zanimanje i predstavlja zahvalnu temu za novine. Poznati su njegovi osamstotni govor na zborovima gdje su slušatelji na kraju više iscrpljeni od njega samog, a svijet obično obidu i slike kako predsjednik kubanske vlade osobno sudjeluje u kampaniji sjećače trske ili zaigra na nekoj košarkaškoj ili odbjikaškoj utakmici. Pogotovo su stoga predmet pozornosti njegova rijetka putovanja izvan zemlje, kao što je ova sadašnja turneja Čileom, što je ujedno i prvo njegovo putovanje u neku latinskoameričku zemlju nakon pobjede kubanske revolucije na Novu godinu 1959. Pa ipak, dogada se i nešto paradoksalno: ovaj fizički snažan, spontan i temperamentan čovjek s legendarnom bradom, na tom svom putu više skreće pažnju na zemlju koju posjećuje i na svog domaćina, nimalo spektakularnog čileanskog predsjednika Salvadoru Allendeu, nego što bi mogao bilo koji drugi državnik socijalističkog ili kapitalističkog svijeta. U srodnosti svojih osnovnih socijalističkih opredjeljenja, Kuba i Čile su izraziti politički kontrasti, gotovo u istoj mjeri koliko su među sobom različiti vehementni revolucionari sa Sierra Maestre i staljeni doktor medicine iz Santiaga, inače dugogodišnji prijatelji. Ti osobni i politički kontrasti pružaju izrazito povoljno osvjetljenje za sagledavanje mogućih dilema i alternativa u traženju efikasnih i humanističkih metoda socijalističke preobrazbe ne samo u Latinskoj Americi, nego i drugdje u svijetu.

Dok je Castro prvo pobijedio u revoluciji, koju je poveo i provedeo na vrlo romantičan i gotovo pustolovan način, da bi tek na vlasti svoje ideološki amorfne težnje socijalnoj pravdi postupno kristalizirao u marksističku orientaciju koja ga je dovela do komunizma — dotele je Allende u čitavom svom političkom životu, dugom nekoliko desetljeća, bio lijevi marksistički socijalist koji ulazi u povijest kao prvi čovjek na svijetu kojem je uspjelo doći na vlast s revolucionarnim programom uz striktno poštivanje demokratske izborne procedure. Prije godinu dana Allende je tijesnom većinom pobijedio na predsjedničkim izborima u Čileu kao kandidat zdravne fronte socijalista i komunista i od onda on nastoji provesti svoj program uz održavanje svih demokratskih tradicija i ustanova. Često se s pravom spominje da se tako nešto moglo dogoditi samo u Čileu koji još od stjecanja nezavisnosti 1818. njege demokratske tradicije kao jedina latinskoamerička zemlja u kojoj su vojni pučevi nepoznata stvar. Doista, u povijesti Čilea samo su dva puta legalno izabrani predsjednici nastojali vladati

neustavno ili diktatorski, ali oba su puta doživjeli neuspjeh: spoznавši svoj politički poraz predsjednik se Balmaceda ubio 1891. na sam dan čileanske nezavisnosti (18. rujna), a 1931. pukovnik je Carlos Ibáñez zbačen udarom, jednim u povijesti zemlje, zato jer se ponašao kao diktator. Put zakona, izbora i demokracije tradicija je zemlje što zahvaća uski pojas između Anda i Pacifika i predsjednik se Allende svečano obvezao tu tradiciju poštovati.

Proteklih dvanaest mjeseci na vlasti nije za Allende bila mirna godina, kao što nije bila ni za čileansko društvo. Dosljednost u provedbi zacrtanog i izglasanih programa često je znala podijeliti javnost, pa su tako desničari kovali urote, pribjegavajući koji put atentatima i sabotažama, dok su skupine najradikalnije ljevice, osobito u nekim studentskim redovima, izražavale nezadovoljstvo »sporošću i reformizmom«. Pojedini studenti znali izražavati zabrinutost i u povodu najsitnijih simptoma eventualnog ograničavanja slobode tiska, što je sasvim razumljivo za zemlju u kojoj se ta temeljna sloboda brižno njege duže od jednog stoljeća. Parlament — u kojem većinu imaju demokratični prethodnog predsjednika Freia — konstruktivno je surađivao s novom vladom, što je i omogućilo ozakonjenje mnogih točaka revolucionarnog Allendeovog programa. Najvažniji zakon, koji je tražio čak i ustavnu promjenu, izglasан je jednoglasno: riječ je o nacionalizaciji rudnika bakra, najvažnijeg čileanskog proizvoda koji sudjeluje s 80 posto u izvozu, a s 20 posto u fiskalnim prihodima Čilea. Ta je jednoglasnost pokazala da nacionalizacija najvažnijih nacionalnih prirodnih bogatstava nije više nešto što se olako može krstiti »komunističkim manevrom ili »proprietarym otimačinom«, nego predstavlja neotuđivo pravo svake nacije da bude gospodar svojih najvažnijih prirodnih izvora, pogotovo na kontinentu koji je zaostao u razvitu i stoga je u socijalnom pogledu eksploriran. To pravo odnedavno priznaje i rezolucija Ujedinjenih naroda (koja nosi redni broj 1803), a u Čileu su njegovu primjenu podržale sve političke struje, među njima osobno i katolički kardinal. Stoga je valjda i vlasta SAD u ovom slučaju bila suzdržljiva i nije reagirala žestoko kao u ranijim sličnim slučajevima diljem svijeta (i u Čileu nacionalizacija pogada u prvoj redu velike američke kompanije), a Allende je pozvao u pomoć francuske (a ne, recimo, sovjetske) stručnjake, što je dokaz političkog slaha. Jedino su se sami rudari ponijeli donekle »nekonstruktivno«: tri tjedna nakon nacionalizacije stupili su u štrajk tražeći povišicu od čitavih 45 postotaka, što je dakako nerealno i u tako delikatnom trenutku neizvedivo. Noseći se sa svim takvim teško-

ćama, čileanski je Predsjednik pristupio i jednom novom gospodarsko-političkom zahvalu koji već dobija ime »doktrina Allende« i, naravno, nailazi na otpor, ali ima šanse da uspije, ne samo kao pojedinačni slučaj, nego i kao opći princip. Naime, u utvrđivanju visine odštete za nacionaliziranu imovinu Čile će uzeti u obzir i ranije profite kompanija, pa ako utvrdi da su oni premašivali postotak koji se može ocijeniti »pravednim« (Allende ga je odredio na 12 posto), ti će se ekstraprofiti odbijati od svete namijenjene odštete. I za ovu retroaktivnu računsku operaciju Allende je dobio jednoglasnu privolu Parlamenta, a u obračun je čak uključio i odbitke zbog »lošeg održavanja strojeva i uređaja« (što su u slučaju nacionaliziranih kompanija u Čileu potvrdili nepristrani inozemni stručnjaci). Svim ovim inventivnim mjerama, strogo u okvirima zakonitosti, Allende je obogatio arsenal zakonskih sredstava zemalja i naroda koji se bore protiv vanjske eksploracije, pa nije čudo što uživa podršku svih domaćih političkih struja, jer se radi o vitalnom i autentičnom nacionalnom interesu.

U takvom Čileu Fidel bi Castro teško mogao, kao ranije (recimo u slučaju Venezuele), propovijediti »izvoz revolucije«, pa je svjet zabilježio njegovu izričitu izjavu da »kubanska revolucija ne može služiti kao model za izvoze«. Castro je time hlađio »usjane glave« lijevih studenata u Concepciónu, a na svakom je koraku izražavao podršku Allendeu. Respekt prema demokratskom modelu revolucionarne preobrazbe društva značajna je promjena u ponašanju čovjeka kojem zlopamtila ne zaboravljuju mnoge stvari: javna smaknuta političkih protivnika prenošena preko televizije u prvim mjesecima nakon osvajanja vlasti; gušenje svakog oblika unutarnje kritike čak i s pozicijom iste socijalističke osnovne orientacije; dovođenje gospodarstva dotle da su svi životni artikli — pa čak i osnovni kubanski proizvodi kao rum, duhan i šećer — racionalnici; pritisak na intelektualce koji moraju pribjegavati čak i ponižavajućim »samokritikama«; i tako dalje... Morale su se stoga dojmiti riječi koje je u Čileu izgovorio Castro: »Najteže iskušenje kroz koje prolazi revolucionar, to je kad mora upravljati.«

To iskušenje prolazi sada Allende i još mu preostaje pet godina izborima potvrđenog mandata za provedbu programa. Ovoga proljeća taj je mandat ponovio kad mu je na općinskim izborima dao više od 50 posto glasova, a svojevrsnu pobjedu doživio je Allendeov model i početkom srpnja, kad je njegov kandidat izgubio dopunske izbore za zastupničko mjesto u Parlamentu, premda se u kampanji i sam Predsjednik aktivno angažirao. Sam Allende odmah je javno priznao poraz u toj pojedinačnoj bitci, smatrajući to sasvim normalnom epizodom u jednom demokratskom mehanizmu izrasloj na bogatu tradiciju i prihvaćenom i od najradikalnijih revolucionarnih snaga, za koje revolucija nije spektakl političkog nasilja u napredne svrhe, nego dosljedna borba za korjenitu preobrazbu socijalnih i gospodarskih životnih uvjeta, u kojima demokracija u krajnjoj liniji predstavlja moćno oružje u službi napretka. Iskustvo Čilea nije stoga važno samo za sudbinu Latinske Amerike, nego i svih zemalja koje u socijalizmu traže odgovor na pitanja svoje sudbine.

HITLER KAO ARAPSKA TEMA

Diplomatski odnosi između Egipta i Savezne Republike Njemačke prekinuti su još od vremena kad je Bonn (prije nekoliko godina) priznao Izrael. Ima izgleda da će ta situacija u dogledno vrijeme biti prevladana — do čega je, čini se, stalo obim stranama — i da će

GLOSA O TISKARSKIM POGREŠKAMA

Ima mišljenja da novine bez tiskarskih pogrešaka i ne bile prave novine. U dugom i zamršenom putu teksta od njegovog pisca do čitatelja previše je zamki da bi ih bespomoćne riječi i rečenice mogle sve izbjечiti. Citatelji su na to već i navikli, pa i sami neopazne prigodom čitanja ispravljaju pogreške. Lako je to tamo gdje je neko slovo ispušteno ili zamjenjeno, malo teže kad su redovi ispreturnani, ali je najneugodnije kad se umjesto jedne riječi pojavi druga ni po čemu pogrešno napisana, ali drugog, ili čak suprotog smisla. Tada je pisac ili urednik gotovo bespomoćan: sitni ispravak u slijedećem broju (obično na dnu stranice i lakonski sročen: umjesto... treba...) teško može ispraviti prvočitni dojam, to prije što se ispravljaju pojedine riječi istognute iz konteksta rečenice, a od čitatelja se ne može zahtijevati da potraži prethodni broj i odgovara što je to zapravo bilo. Ovu samokritičnu ispunjavaju potakne su neke neshvatljive tiskarske pogreške na ovoj istoj stanicu u prethodnom broju: kako ukazati čitatelju da pakistanski političar Bhutto u izvornom tekstu nije bio označen kao »hapšeni šef policije« (umjesto: »opozicije«) ili da program pomoći inozemstvu ima šanse da bude »sodobren« (a ne: »oboren«), a da u SAD ne postoji »Predsjednički«, nego »Predstavnički« dom? Takve su pogreške najopasnije zbog izvrštanja smisla, a najteže po tome što se zapravo i ne mogu ispraviti. Preostaje jedino apel na uvidavost i strpljenje čitatelja.

tradicionalno dobiti njemačko-arapski odnosi opet biti uspostavljeni. Stvaranju atmosfere povoljne za takav slijed dogodaja htio je ovih dana pridonijeti i najpoznatiji egipatski novinar, vrlo utjecajni Mohamed Hasanein Hejkal, koji je nedavno posjetio Zapadnu Njemačku. No, učinio je to u svom stilu: na malo neobičan, i, blago rečeno, bizarn način. On je, naime, u svom »Al Ahramu« napisao da je uloga koju bi njemački narod mogao odigrati na međunarodnom polju ozbiljno potkopana »mitom o kompleksu krivnjek« nametnutom čitavoj naciji. Objasnjavajući što pod tim misli on je — kako navodi Reuter — napisao da je raspravljao s njemačkim ministrima, sveučilišnim profesorima, novinarima i, prije svega, mlađim ljudima, o široko rasprostranjenoj »priči« da je Hitler pobjio 6 milijuna Židova. Hejkal osporava autentičnost te »priče« za koju vjeruje da je u korijenu »kompleksa krivnjek« od kojeg do danas pate generacije i generacije Njemačaca. Ova je tema u Njemačkoj tabu, kaže Hejkal, dodajući da su mu njegovi njemački sugovornici rekli da je to »eksplozivno« pitanje koje bi bilo bolje ostaviti na miru.

Arapski odnos prema Hitleru, dakako, ne mora biti isti kao židovski ili europski — jer za Arape je u to doba Hitler bio glavni neprijatelj njihovih glavnih neprijatelja Engleza, pa su mogli i imati stanovite simpatije za njega, to prije što nacistička zvjerstva nisu ni vidjeli, a kamo li osjetili na svojoj koži. Može se čak dopustiti i da brojka od 6 milijuna žrtava nije znatno egzaktan (jer mnoge su poratne brojke o zločinima dane na osnovu emocijama obojenih procjena u prvim danima nakon krvlju plaćene pobjede nad nacizmom), ali ipak Hejkalov stajalište mora izazvati otpor na mnogim stranama: ono danas, iz sasvim određenih političkih pobuda, objektivno želi umanjiti zločinački karakter hitlerizma, a ujedno — premda nehotice — identificira njemački narod, pa čak i nove generacije, s Hitlerovim zločincima. Izazvat će to odbojnost kod demokratski i antifašistički orientiranih ljudi (a oni su ipak većina!), a dakako da će se i izraelska propaganda time poslužiti, što opet može samo štetiti interesima Egipta i arapske stvari.

Na reakciju spretne izraelske propa-

nekoliko dana. Ne dovodeći to, doduše, ni u kakvu vezu s Hejkalovim člankom, izraelski je list »Haaretz« objavio vijest da je, navodno, otkriveno jedno pismo koje je današnji egipatski predsjednik Anvar el Sadat napisao 18. rujna 1953. i u njemu izrazio pohvalu — Adolfu Hitleru! Tekst tog novognog pisma pročitao je ovih dana u New Yorku (na kongresu »Saveza ujedinjenih sinagoga«) izraelski zastupnik Gideon Hausner, koji je objasnio da je 1953. jedan egipatski časopis pozvao određeni broj ljudi da sastave pismo na adresu Hitlera pod pretpostavkom da je ovaj još uvijek živ u nekoj od južnoameričkih zemalja. Po toj verziji pozivu se, među ostalima, odazvao i tadašnji oficir Sadat koji da

GASTARBAJTERI I STRAJK

Nakon osam godina klasnoga mira ovo ga je tjedna u Zapadnoj Njemačkoj izbio veliki strajk metalских radnika koji zahtijevaju povećanje nadnica od 7,5%, da bi na taj način »uhvatili korak« sa stalnim povećanjem cijena (a one čak ni tamo ne miruju!). Poslodavci nude maksimalno 4,5% povećanja, opravdavajući to recesijom koja je — navodno — već na vidiku. Strajk je stoga bio neizbjegjan. U njemu posebnu ulogu igraju brojni strani radnici — »Gastarbeiter« — među kojima je najveći broj naših. Poslodavci operiraju prijetnjom recesije u kojoj bi na listi otpuštanja, naravno, imali prioritet radnici pozvani u pomoć onda kad je bilo Nijemcima potrebno, a sindikati računaju na solidarnost inozemnih radnika za čiju su se ravnopravnost u pravima borili i, uglavnom, izborili. Prve vijesti govore o sudjelovanju u strajku »Gastarbeitera« — među njima i naših — koji se nisu dali zaplašiti od poslodavaca, nego su iskazali svoju radničku solidarnost. Postupili su logično i ispravno: odlazak na rad u tudinu ne znači samo zaradivanje deviza (za našu saveznu bilagaju) ili stjecanje kvalifikacija — to je i prilika da se stekne svijest i način rezoniranja modernog radnika koji s dostoanstvom zna stati u zaštitu svojih klasnih prava.

je napisao: »Dragi Hitleru... premda ste očito izgubili rat, u stvarnosti vi ste istinski pobednik i nitko se ne bi smio iznenaditi ako biste se vratili na vlast.« Premda izraelski list nije objasnio kako je Hausner došao do tog pisma (ako ono uopće postoji), njegovu je vijest odmah prokomentirao Simon Wiesenthal — dobro poznati šef bečkog Centra za dokumentaciju o židovskim žrtvama nacizma — navodeći da Sadatove proučajne simpatije nisu ni za koga tajna, pri čemu je podsjetio i na jedan intervju koji je pokojni predsjednik Naser dao njemačkom neonacionalističkom listu »Deutsche National und Soldaten Zeitung« i u kojem je Naser naveo da su Englezi uhapsili 1942. Sadata zbog toga što je bio umiješan u špijunazu u korist Njemačke za vrijeme rata. Wiesenthal tvrdi da je sam Sadat u jednoj svojoj knjizi naveo kako je bio u kontaktu s njemačkim glavnim štabom u Libiji, a za sve što je izjavio o današnjem egipatskom Predsjedniku nudi i »dokumente čija je autentičnost izvan sumnje«.

Bez obzira na moguće sumnje u točnost ovakvih izraelskih tvrdnji, očito je da su one tempirane u trenutku kad diskreditiraju egipatskog Predsjednika u vrijeme pojačanih napora za rješenje krize na Bliskom istoku može samo koristiti Izraelu. A tome je na svoj način, očito protiv vlastitih namjera, pridonio i Hejkal. Ako netko smatra da su za velike nacionalne ciljeve sva sredstva dopuštena, taj zaboravlja da pribjegavanje tim sredstvima vrlo lako može izbjegti kontroli i okrenuti se protiv onoga koji ih upotrebljava. Bez obzira što su mladi egipatski nacionalisti u vrijeme Drugoga svjetskoga rata (budući »slobodni oficiri«) mogli u nacističkoj Njemačkoj gledati prirodni saveznika protiv svojih engleskih kolonijalnih tlačitelja, hitlerizam je trajno i definitivno obilježen žigom zločinstava nevidenih razmjera u pamćenju čovjekanstva. Stoga Hitler ipak ne može biti koristan kao arapska tema u borbi protiv Izraela.

STUDENI	PONEOJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUŠTINA	NEBJELJA
	15	16	17	18	19	20	21

»ODGOVOR« MILUTINA BALTICA

Nedavno smo u našem listu (br. 31, str. 24) otvoreno zatražili od Milutina Baltića, predsjednika Saveza sindikata Hrvatske, da se jasno odredi spram stavova i zaključaka XXII. sjednice CK SKH, kao što su to na licu mesta — s iznimkom Milutina Baltića — učinili najviši predstavnici svih ostalih društveno-političkih organizacija. Na »odgovore« nije trebalo dugo čekati. Nepunih tjedan dana nakon XXII. sjednice održan je Plenum Republičkog vijeća Saveza sindikata Hrvatske.

Mora da nas je Milutin Baltić pogrešno razumio, ili mu prosto »pada mrak na oči« od naših pitanja, odnosno »HT-a«, pa je — na spomenutom plenumu — ne samo posredno »odgovorio« na naše pitanje, već je u dogovoru sa svojim istomišljenicima priredio i pravu neposrednu demonstraciju vlastite snage.

Protiv plebiscitarno prihvaćenog kursa

Spram stavova i zaključaka XXII. sjednice CK SKH i politike hrvatskog rukovodstva uopće, Baltić se na plenumu dvostruko negativno odredio: prvo, po običaju mlakim, neuvjerljivim i frazerskim, dokle, samo formalnim ponavljanjem nekih dijelova njihovih programskih stavova, bez konkretnie i radikalne razrade istih, kakva se očekivala od društveno-političke organizacije kojoj je na čelu i koja bi najneposrednije trebala zastupati vitalne interese radničke klase; drugo, u dobrom starom staljinističkom stilu izvedenom, i dugo premanom, isključenju podpredsjednika SSH Jure Sarića iz RV (automatski i iz Predsjedništva) SSH. Jure Sarić zastupnik je SRH u Vijeću naroda Savezne skupštine!

Sa žaljenjem ustvrdjujemo: sve je to istodobno bilo upereno i protiv plebiscitarno prihvaćenog kursa X. i XXII. sjednice CK SKH, odnosno, hrvatskog državnog i partijskog vodstva, i protiv Jure Sarića koji ih podržava. Potrudit ćemo se da to i prokažemo otkrivajući »dramaturgiju« plenuma RV SSH koji je poslužio demonstraciji snage unitarizma i onih koji su njegovi nosioci u SSH.

Indikativan dnevni red

Plenum je imao na dnevnom redu razmatranje Nacrta ustavnih amandmana na Ustav SRH, mјere tekuće ekonomiske politike (posebno probleme nelikvidnosti i sanacije gubitaka), izvještaj Predsjedništva RV SSH o radu na pripremama mјera u sekundarnoj raspodjeli i finansiranju općedruštvenih potreba, te društvenih dogovora i samoupravnih sporazuma o rasporaviranju dohotka i sredstava za osobne dohotke i — naposljetku — neka organizaciono-kadrovska pitanja u svezi sa statutom SSH i isključenjem iz SKH jednog člana RV SSH (M. Veselice).

Zašto navodimo dnevni red plenuma? Stoga što je veoma indikativan kad je riječ o stavovima i politici koju preko hrvatske sindikalne organizacije provodi Milutin Baltić, a ništa manje i u pogledu njenog odnosa spram — ponavljamo — plebiscitarno prihvaćene politike hrvatskog državnog i partijskog vodstva, što je najkonciznije i najbolje definirana na X., a obnovljena na XXII. sjednici CK SKH. Karakteristično je, naime, da se najviše tijelo hrvatskih sindikata pod vodstvom Milutina Baltića i poslije XXII. sjednice CK SKH — po tko zna koji put! — ustrojno bavi POSLEDICAMA (tekućom ekonomskom politikom, nelikvidnošću, sanacijom gubitaka, sekundarnom raspodjelom, rasporaviranjem dohotka — sic!), A NE UZROCIMA (sistemskim pitanjima, uvjetima privredivanja, primarnom raspodjelom, samoupravnim položajem i pravima radnika i tome slično!) KRIZNOM STANJU. Iako je, po prirodi stvari, upravo ono najpozvanije da konkretizira interesu i zahtjeve radničke klase na temelju njenih samoupravljačkih prava, vjerno izraženih u općim političkim, programatskim dokumentima najviših hrvatskih državnih i partijskih tijela! Vid Kranželić, jedan od članova RV SSH, stavio je takvu primjedbu

odmah na sāmom plenumu! On smatra da se u RV SSH »ne radi na stvarima na kojima bi sindikat kao predvodnik radničke klase trebao raditi i da to ne služi na čest radničkoj klasi« (»Vjesnik«). Mnogi su to isto rekli već ranije.

Za palijative, bez vlastitih prijedloga i zahtjeva

To je, uostalom, vidljivo i iz činjenice da plenum RV SSH, pod predsjedničkovanjem Milutina Baltića, u pogledu ključnih problema dalnjeg samoupravnog razvijanja našega društva i odnosa u njemu — kojih se jedva dotakao — nije ponudio bilo kakav vlastiti konkretni i novi prijedlog, nego je u svojim zaključcima neprestanice neodlučno švrljao u pozadini već usvojenih programskih stajališta. Primjerice, data je podrška paketu stabilizacionih palijativa SIV-a, stidljivo se traži da se devizne doznake mogu koristiti barem za razvitak krajeva iz kojih su radnici što te doznake šalju, slično u vezi s pravom republikā da konkuriraju za međunarodne zajmove i tako dalje. Naravno, ponavljaju se usputno poznati zahtjevi za rješenje takozvanih »sistemske pitanja« — »u duhu političkih dogovora«, umjesto u smislu prijedloga SSH koji se još nisu pojavili! Ali, kada je predstavnik Vinkovaca izložio ideju organiziranja velikih protestnih zborova radnika ako se dosljedno i hitro ne provedu ustavni amandmani i »riješe sva vitalna gospodarska pitanja koja su ujedno i vitalni interes radničke klase« (»Vjesnik«), onda Milutin Baltić — inače veliki pobornik i glasnogovornik isključivo »klasnog stajališta« — upućuje na vodenje »borbe... kroz odgovarajući instrumentarij« (»Borba«). A u korjenitoj izmjeni »instrumentarija« — radničkoj klasi neodgovarajućeg! — i jeste stvar!

Nasuprot tome, Baltić zagovara promišljenost i strpljivost, »temeljite programe« (»Vjesnik«) i sl., kao da bi »pritisak« radničke klase i njenog sindikata u svrhu bržeg rješavanja STARIH, NAGOMILANIH I POZNATIH PROBLEMA mogao odmoći a ne pomoći njihovom uspješnom i konačnom razrešavanju? Jedan od »revolucionarnih« zahtjeva plenuma RV SSH »Vjesnikovi izvjestitelji (redaktor?) stavili su čak i naslov izvještaja o plenumu: »Sindikat: prvenstvo osobnim dohotcima«. Nasjeli su flouskuli. Jer, valja hitno i korjenito mijenjati uvjete privredivanja koji na takav zahtjev nagone tj. dovodi u pitanje i same osobne dohotke radnika. Njima se je morao više, odlučnije i određenije pozabaviti plenum Saveza sindikata Hrvatske.

O amandmanima: kad se već mora...

Što se pak tiče razmatranja Nacrta ustavnih amandmana na Ustav SRH, Plenum RV SRH se doista »iskazao«. Primjedbe na Nacrt (pripremljene po posebnoj grupi RV SSH, a u ime Predsjedništva) podijeljene su sudionicima plenuma na samoj sjednici, (što su oni zamjerili)? Tijekom rasprave Jure Sarić, podpredsjednik RV SSH, kao predstavnik Zagreba, upozorio je da su predložene primjedbe u biti suprotne onima koje je predložio opći Sabor grada Zagreba, osobito u pogledu nosioca nacionalnog suvereniteta u SR Hrvatskoj, kao i u odnosu spram odredbi o kulturi, obrazovanju, jeziku itd. Suprostavljena stajališta su »prevladana« na taj način što je Ustavnoj komisiji »prepušteno« da ravnopravno razmotri sve prijedloge i stajališta! Nižim sindikalnim organizacijama i tijelima ostavljena je mogućnost da i same podnose vlastite prijedloge republičkoj Ustavnoj komisiji. Kakva širokogrudnost!? Samo da bi se progurali stavovi suprostavljeni prijedlozima općeg Sabora grada Zagreba koji je sveukupna hrvatska javnost pozdravila. Očeviđeno, ustavne promjene u SRH, kao prva točka dnevнog reda plenuma RV SSH, imale su na njemu »prvorazredan« tretman! Ali je, zato, more vremena utrošeno na plenumsku raspravu o — za radničku klasu — »presudnom« pitanju političkog djelovanja i stavo-

vima Marka Veselice, te o njegovom isključenju iz najviših foruma SSH. Međutim, nije uopće bilo slučajno a još je manje bilo »vjerojatno neplanirano«, kako kažu naivni »Vjesnikovi izvjestitelji, ono što je uslijedilo. S obzirom na površne pripreme za plenum i beznačajan uradak plenuma u odnosu na prethodne točke, potpuno je jasno da je ova točka dnevнog reda u prethodno — po Baltiću i njegovim pomoćnicima — razrađenoj »dramaturgiji« plenuma, već bila zamišljena kao središnja. Narodski se to zove namjestiti »pušku«, da bi se jednim hincem uklonila dva — protivnika. Režija je, naime, »zaboravila« da postoje znatne razlike između SK i SS kao društvenih organizacija, iskazane i njihovim vlastitim posebnim statutima, pa je Predsjedništvo SSH (s višemjesečnim kašnjenjem, baš u ovom trenutku!) preuzevši poznate ocjene Gradske konferencije SK Zagreba o političkom djelovanju Marka Veselice, serviralo iste plenumu RV SSH, naprsto voistovjećujući odgovornost člana SK prema SK s odgovornošću člana SS prema SS, iako su — statutarno — mjerila u ta dva slučaja znatno drugačija. Normalno bi doista bilo da odgovarača komisija sindikalne organizacije ispiši eventualnu odgovornost nekog svog člana spram te organizacije, po mjerilima njenog vlastitog statuta! Režija je, mora se priznati, imala dobar nos kada je očekivala da će ovde izloženo, a na plenumu »zaboravljeno«, načelo braniti podpredsjednik SSH Jure Sarić, koji se inače i sām ogradio od nekih stavova Marka Veselice. Tačnije je stvar i bila namještena zbog toga! Veliki meštari Milutin Baltić, uporno kvalificirajući taj načelan i ispravan stav Jure Sarića kao navodno slaganje s Markom Veselicom i s njegovom, od GK SK Zagreba osuđenom političkom dijelatnošću, predložio je odmah da se i Jure Sarić isključi iz najviših tijela SSH, što je probaltičevsko rasploženi skup i prihvatio. Iz svega izloženog prejšnje proizlazi zaključak da je cijeli taj plenum RV SSH i bio pripremljen zbog eliminiranja Jure Sarića, nosioca otpora protiv unitariističko-staljinističke prakse u SR Hrvatskoj (što Baltiću ne može biti nepoznato).

Nasuprot svemu tome, u slučajevima sive brojnijih političkih diverzija u Hrvatskoj, unitarističkih ekscesa, emisara, pojava antihrvatskog šovinizma i tome slično, Milutin Baltić mudro šuti dajući podršku — kome? Zar treba reći?

Kritike radničke klase i pitanje odgovornosti

Da radnička klasa Hrvatske neće dugo trpjeti takvo vodstvo na čelu svojih sindikata svjedoče brojne kritike (pisali smo o tome) koje mu ona upućuje. Citirat ćemo samo dio iz najnovijeg prosvjeda Političkog aktiva Đakova: »Upućene su zamjere na rad Vijeća Saveza sindikata Hrvatske, a posebno na rad predsjednika Vijeća Milutina Baltića koji se, naročito u posljednje vrijeme, angažira na nekim perifernim poslovima i slučajevima«. Rečeno je da se sindikalno rukovodstvo Hrvatske samo verbalno i sa zakašnjenjem izjašnjava za politiku SK i ustavne amandmane, a u praksi je neborbeno i zanemaruje osnovne interese radničke klase. Zbog toga je odlučeno da se Baltiću uputi poziv da posjeti radne kolektive Đakova i upozna se s poteškoćama sa kojima se ovi kolektivi bore i sa stvarnim težnjama radničke klase. Tom prilikom poveli bi se razgovori o poboljšanju rada i reafirmaciji uloge sindikata u smislu bavljenja stvarnim problemima radničke klase. (»Vjesnik«, 24. XI. 71., str. 5).

Upravo stoga, nedemokratski, a u političkom smislu unitaristički zasnovan, očeviđno izrežan, obračun s Jurem Sarićem — koji se, za razliku od Baltića, dosljedno zalagao za provođenje programa i kursa X. i XXII. sjednice CK SKH, i sa tih stajališta kritizirao rad Milutina Baltića — ocjenjujemo kao demonstraciju snage pritajenog unitarizma i kao njegov demontrativan otpor preporodnom, samoupravnom i nacionalnom razvijajuću Hrvatsku, u kojoj je isto zbiljski omogućeno i svim drugim narodima i narodnostima u bratskom zajedništvu s hrvatskim narodom. Ali, nije riječ tek o uklanjanju neugodnog protivnika. Isključivanje Jure Sarića zbog njegovog navodnog nacionalizma — u kontekstu svrha oko kojih odavno uzastoji Milutin Baltić — dodatni smisao ima u proširivanju optužbe za nacionalizam i u najistaknutije političke ljudi SR Hrvatske. Jer, Jure Sarić je hrvatski zastupnik u paritetnom, najvažnijem domu Savezne skupštine — Vijeću naroda!

Ovakav odgovor Milutina Baltića — ne samo našem listu nego XXII. sjednici CK SKH i hrvatskoj radničkoj klasi — doista postavlja pitanje kad će sām Baltić već jednom biti pozvan na odgovornost?

ZBIVANJA NA SVEUČILIŠTU - DOKUMENTI STUDENTI PROGLAS RADNICI

IZVJESCE S PLENUMA SSH

U utorak 23. studenog u 19 sati održan je u prostoriji ABK kabinetu Plenumu SSH koji se sastao u izvanrednim prilikama nastalih zbog obustave rada na zagrebačkim fakultetima. Sazvao ga je predsjednik Predsjedništva SKH Ante Paradžik na zahtjev studenata izražen na Plenumu SSZ održanom dan prije u istoj dvorani. Zagrebački su sveučilištarci zatražili od svojih kolega u drugim sveučilišnim centrima Hrvatske, da se solidariziraju s njihovom odlukom o obustavi rada i da se sami priključe štrajku.

Plenum je taj prijedlog nakon duge diskusije, koja uglavnom nije štrajk dovodila u pitanje, prihvatio. Mnogobrojni nazočni studenti s oduševljenjem su pozdravili nastupe Ante Paradžika, Dražena Budije i I. Z. Čička, kao i Marka Barišića, radnika tvornice »Nikola Tesla« koji je došao u ime svog kolektiva dati podršku radnika revolucionarnoj studentskoj mlađeži.

Na Plenumu su bili nazočni i sudjelovali u raspravi Srećko Bijelić, predsjednik Gradske konferencije SK grada Zagreba i Marko Koprila, član IK CK SKH.

S posebnim oduševljenjem nazočni su pozdravili izjavu Rektorata Sveučilišta kojom profesori daju podršku studentskoj akciji. Ujedno je na zagovor D. Budije prihvaćena njihova sugestija da se ne štrajka »na neodređeno vrijeme« već do konca praznika, a onda će se Plenum ponovno sastati 3. prosinca da bi razmotrio situaciju, tj. da li da se štrajk nastavi ili obustavi.

Na plenumu koji je prije nalikovao zboru zbog golemog broja zainteresiranih studenata, dana je jednodušna podrška CK SKH i dr Savki Dabčević-Kučar. Dražen Budija je pozvao CK SKH da dade podršku studentskoj akciji kao jednom radikalnom, revolucionarnom i bitnom klasnom činu.

U diskusiji su osobito napadnuti Milutin Baltić i Čedo Grbić te je zatraženo i njihovo smjenjivanje. Za M. Baltića je zatraženo i isključenje iz SK.

Plenum se oštro osvrnuo i na pisanje novinstva i općenito na djelovanje sredstava javnog informiranja koja su izpočeo i lažno prikazali događanja na Hrvatskom sveučilištu.

Skup se razišao u miru, nakon što je otpjevao »Republiko naša« i »Lijepa naša domovino«. Nikakvih nereda ili provokacija nije bilo.

DEKANI

»Dekani fakulteta sa sjedištem u Zagrebu i kolegij Hrvatskog sveučilišta na sjednici od 23. studenoga 1971. zaključili su da se solidariziraju sa studentima u njihovu zahtjevu da odgovarajući forumi u kratkom roku donešu pravedno rješenje deviznog režima, vanjskotrgovinskog i kreditno-monetarynog sustava jer su to pretpostavke za bitno drugačiji položaj radničke klase SR Hrvatske.

Akcija studenata, kojom se obustavlja nastava na sveučilištu, razumljiv je izraz revolta nad nerješavanjem ovih pitanja, i u tom smislu, kao znak protesta, skup tu akciju podržava.

Medutim, skup smatra, da obustava nastave, ako bi potrajala, u sadašnjim okolnostima može irati neželenih posljedica za rješavanje onih pitanja za čije smo rješavanje svi zainteresirani i da može predstavljati opasnost za progresivni kurs CK SKH uopće.

Stoga skup preporučuje studentima i nastavnicima da uzmu u obzir navedene okolnosti i da što prije nastave redovnim radom, tim prije što su predstavnici društveno-političkih organizacija grada Zagreba obavijestili ovaj skup da je u intenzivnoj razradi prijedlog SR Hrvatske za rješenje navedenih pitanja.«

STUDENTI HRVATSKOG SVEUČILIŠTA, SNOVI
OVE ZEMLJE, UZDANICI NJENIH NARODA!

Kad smo se odlučili na obustavu rada, nismo to učinili iz pukog avanturizma ili želje da se šrtvujemo. Nismo to učinili u želji da iz sebe napravimo nikom potrebne mučenike. Naša je namjera bila da mirnim i nenasilnim postupkom izvršimo pritisak na faktore koji nešto mogu učiniti, da pružimo podršku snagama kojima je uistinu stalo da prospjerita naše zajedničke domovine — CK SKH i dr. Savki Dabčević-Kučar, naša je namjera da suzbijemo sve snage koje im stoje na putu. Stoga, kolege,

NE IZLAZIMO NA ULICE!

NE NASJEDAJMO PROVOKACIJAMA I PROVOKATORIMA!

NE PRETVARAJMO OVU MIRNU, AKADEMSKI DOSTOJANSTVENU OBUSTAVU RADA U NERED, U EKSCESNU SITUACIJU IZ KOJE SAMO NAŠI NEPRIJATELJI MOGU IZVUĆI KORIST!

NE DOPUSTIMO NIKOM DA PRIKAŽE NAŠ PODRET DRUKČIJIM NEGOM ŠTO ON UISTINU JEST — REVOLUCIONARAN, KLASAN I SOCIJALISTIČKI!

NE ZABORAVIMO NIKADA DA NAM JE IDEJNI VODA KOMUNISTIČKA PARTIJA I TITO!

USTRAJMO U BORBI, ALI BEZ SUVIŠNIH ŽRTAVA!

NE ODSTUPAJMO NI KORAKA DOK NE DOBJEMO SIGURNA JAMSTVA DA ĆE PROBLEM DEVIZA BITI NA ZADOVOLJAVAĆUĆI, SOCIJALISTIČKI I SAMOUPRAVNI NAČIN RIJEŠEN!

Studenti zagrebačkih fakulteta

»DNEVNO GLASILO«

ODBOR ZA KOORDINACIJU SSZ

Dnevno glasilo br. 1, Zagreb, 24. XI. 71.

Prema odluci Plenuma SSZ održanom 22. studenog, na zagrebačkim fakultetima 23. studenog u 9 sati stupila je na snagu odluka o obustavi nastave. Studenti su se okupili na matičnim fakultetima. Do kasno u noć dobivali smo izvješće o potpunoj podršći i svjesnom stupanju u štrajk slijedećih fakulteta i visokoškolskih ustanova:

Elektrotehnika, Filozofija, Geodezija, Gradevinarstvo, Pravo, PMF, Poljoprivreda, Saobraćaj, Stomatologija, Tehnologija, Šumarstvo, Veterina, RGN, Farmacija, Defektologija, Arhitektura, Fak. strojarstva i brodogradnje, Fak. gospodarskih znanosti, Akademija likovnih umjetnosti, Glazbeni akademiji, Kazališna akademija, Pedagoška akademija, Visoka škola za vanjsku trgovinu, Viša PTT škola, Viša tehnička konfekcijska škola, Viša tehnička tekstilna škola, Viša građevinska škola, Viša medicinska škola, Viša škola za cestovni saobraćaj.

Ostali fakulteti nisu nam još dostavili izvještaj, a kod nekih će se zborovi održati u toku današnjeg dana. Dobili smo potvrđeno izvješće od studentskog doma »Ante Starčević«, a od ostalih domova i zavičajnih klubova očekujemo u toku današnjeg dana.

PRAVNI FAKULTET — SPLIT

predsjedništvo saveza

studenata hrvatske

zagreb (predsjedniku anti paradžiku)

stojimo uz socijalistički pokret hrvatskog naroda koji je svoju novu dimenziju dobio u sadašnjem studentskom pokretu budite dosljedni svojim socijalističkim principima

izvršni odbor saveza studenata pravnog fakulteta split

PODRŠKA IZ MARIBORA

Potpisani studenti sa visokoškolskih zavoda Maribor, vam pružamo punu podršku u zahtjevima za što bržu promjenu deviznog režima:

(slijedi 49 potpisa)

GRUPA HRVATSKIH STUDENATA

U MARIBORU, 23. XI 1971..

»RADE KONČAR«

U tvornici »Rade Končar« radnici su 23. studenoga u 14 sati pozvani na zbor. Zbor je sazvao Sindikat tvornice. Sakupilo se oko 4500 radnika. Pročitano je pismo u kojem stoji da se radnici ne slažu sa stavom studenata i da stoga taj stav treba osuditi, jer navodno nije na liniji Partije.

Umjesto odobravanja radnici su tekst pisma izviđali, a umjesto izglasavanja jednoznačnim: »Nećemo!« jasno rekli što misle.

Po riječima jednog govornika: »Mi smo jednom glasali protiv Deklaracije, jer ste nas uvjeravali da nije na liniji Pratije. Što nam sada želite naturiti?« Ili: »Prošlo je vrijeme da radnici glasaju kao majmuni, da samo dižu ruke na sve što im se pročita. Danas radnik ima svoje mišljenje o svemu i ništa mu se ne može nametnuti.«

Zbor je tako raspšten, a cijela ekipa RTV Zagreb i novinari iz dnevnih listova, koji su trebali izvestiti svoje redakcije o ogorčenom progovoru radničke klase protiv postupka studenata, došli su uzalud.

»NIKOLA TESLA«

Dvije tisuće radnika sakupilo se 23. studenog na zbor koji je sazvao Sindikat poduzeća, predloživši da se osudi odluka o obustavi rada na Hrvatskom sveučilištu. Radnici su odbili takvu sugestiju i podržali studente. Nekoliko članova kolektiva govorilo je u tome smislu; zatražili su, između ostalog, da M. Baltić napusti svoju dužnost.

Na Zboru su se pojavili i predstavnici studenata koji su, saznавši da se, zbor održava, htjeli radnicima objasniti stajališta studenata. Kad su zatražili riječ, nastao je spor da li da im se dozvoli govoriti. Većina prisutnih izvjasnila se da studenti govore, ali je netko od organizatora Zbora zatražio da se radnici pojmenice izjašnjavaju. Radnici su to odbili, i u znak protesta napustili zbor.

TVORNICA STOČNE HRANE – VINKOVCI

štajkački odbor pri predsjedništvu saveza studenata

zagreb savska 25 c vaši zahtjevi su u interesu hrvatske radničke klase te vam u ime sindikata tvor. stočne hrane, »krma«, vinkovci upućujem našu podršku i tražimo da izdržite u vašim tj. našim zahtjevima i budemo jedinstveni ka sigurnoj pobedi predsjednik sindikata tvor. stoč. hrane »krma«, slavko lukić.

»CISTOĆA«

Dio zaključaka Sindikalne podružnice komunalnog poduzeća »Cistoća« od 23. 11. 1971.

Osuđujemo postupak Plenuma Republičkog vijeća SSH zbog smjenjivanja s dužnosti podpredsjednika druga Jure Sarića i zahtijevamo da se još jednom ova odluka po propisnoj proceduri razmotri.

Tražimo da se druga Milutina Baltića razriješi dužnosti predsjednika SSH i da ga se isključi iz SK-a zbog njegove političke platforme koja je suprotna politici i zaključcima X. i XXII. sjednice CK SKH.

Tražimo da se odmah rasprišu izbori za sve organe Sindikata i da se izmjeni izborni sustav, na taj način da se omogući neposredni uticaj članova sindikata na izbor sindikalnih funkcionara.

Da se do daljnje obustavlja slanje dijela članarine Sindikalnog vijeća i da se taj dio stavlja na raspolaganje Izvršnom odboru, s tim da ga raspodijeli na slijedeći način:

- u znak solidarnosti sa studentskim pokretom SSH 200.000 st. din
- omladinskom listu »TLO« 50.000 st. din
- omladinskom tjedniku 50.000 st. din
- lige u borbi protiv raka 200.000 st. din
- crvenom krizu SRH 100.000 st. din

Obustavlja se daljnje plaćanje dijela članarine Sindikalnog vijeća sve dotle dok se ne smijeni sadašnje rukovodstvo i ne provedu izbori za novo vodstvo, s tim da se Izvršnom odboru sindikata ovaj dio finansijskih sredstava daje na raspolaganje u svrhu dodjeljivanja socijalne pomoći našim radnicima.

Zaključci o amandmanima na Ustav SRH koje je dao Plenum Republičkog vijeća SSH neprihvatljivi su, jer su u suprotnosti sa zaključcima Općeg sabora grada Zagreba, kao i cijelog hrvatskog naroda.

Hrvatski je tjednik tijekom gotovo dva mjeseca na svojim stranicama otvarao javnosti tajne »Zelene knjige«, »Analize uvjeta kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija na primorskom području SR Hrvatske«.

Prije toga mjesecima se nagađalo što »Zelena knjiga« sadrži. Reeksporter i vlasnici finansijskog kapitala uspjeli su u potpunosti u svojim nastojanjima da se »Zelena knjiga« u najvećem dijelu tiska žestoko napadne — dakako, bez iznošenja njenog stvarnog sadržaja. I tek je u izdanjima »Vjesnikove« kuće uspio dio istina u ograničenom obujmu stići do javnosti.

Otvarajući tajne »Zelene knjige« na stranicama Hrvatskog tjednika, već smo u broju 24 od 1. listopada 1971. rekli da je to prvi dokument Službe društvenog knjigovođstva Hrvatske koji je tako oštros kritiziran te je trebalo više mjeseci dok je prihvaćen u saborskim odborima i Izvršnom vijeću Hrvatske.

Bilo je veoma upornih zahtjeva da se ta analiza odbije i izradi nova, iako za to nije bilo ni jednog ozbiljnog argumenta.

Eskiviranje »Ekonomске politike«

O odnosu tiska prema »Zelenoj knjizi« prije nego što je nju počeo objavljivati Hrvatski tjednik može se suditi i prema komentaru beogradske »Ekonomске politike« u broju 1013 od 30. VIII. 1971., u kojem, pod naslovom »Ekonomist« o izrabljivanju, stoji:

»Kao što bi se čovek mogao kladiti da vatikanski 'Osvartore romano' neće katoličku crkvu u nekoj zemlji optužiti za subverziju, tako se mogao kladiti da londonski 'Ekonomist' za takav greh neće optužiti banke i druge finansijske institucije u nekoj zemlji.«

Izbacio bi opkladu: »Ekonomist«, glasilo londonskog Sitija, u posebnom prilogu o Jugoslaviji objavljenom prošle nedelje, kao da deli neka ovdašnja mišljenja o ekonomskim i društvenim opasnostima izrastanja takozvanih 'centara financijske moći' u Jugoslaviji. To, dakako, nije komentar već prepričavanje u kome se kaže da su jugoslovenski hoteli dosadašnjim kreditiranjem zaduženi do gušte, da protestuju protiv kapitalističkih izrabljivača, da su s tim u vezi oštros kritikovane banke i drugi finansijeri (naročito beogradski), da su pale optužbe ('ne sasvim neosnovane' kaže 'Ekonomist') da beogradske firme koriste svoju finansijsku snagu za političke ciljeve ne samo tako što robama i osobljem snabdevaju svoje hotele na obali, već i tako što svoje kandidate nameštaju u lokalna partijska i državna tela.«

Kao što se vidi, »Ekonomika politika« partnera i isiomišlenika nije mogla naći u tipičnoj kapitalističkoj zemlji, u zemlji čiji se gospodarski i društveni sustav temelje na izrabljivanju radničke klase sa strane vlasnika finansijskog kapitala, ali u kojoj ipak postaje i granice preko kojih se izrabljivanje ne odobrava, a monopolizam onemogućava.

Izneseće tajne »Zelene knjige« pokazala su reeksporter i druge monopolističke finansijske institucije kod nas, zahvaljujući isključivo posjedovanju novca, u izrabljivanju radničke klase krenuli i dalje nego što im je to moguće u pravim kapitalističkim zemljama. Ne samo da su zahvatili cijelokupnu čistu zaradu svojih dužnika, već su svoj pljen proširili čak i na radničke zarade, sve do minimuma egzistencije, osiguravši sebi na raučn niskih radničkih osobnih dohodaka svoj dio zarade i onda kad su njihovi poslovni partneri — turističke organizacije — poslovale s gubitkom.

Kad je to previše i za jedan »Ekonomist«, koji »Ekonomika politika« po pravovjernosti i odanosti kapitalizmu usporeduje s pravovjernošću i odanošću vatikanskog »Osvartore Romana«, Katoličkoj crkvi zgražajući se nad »Economistovom« osudom za subverziju naših banaka i drugih finansijskih institucija u pogledu kreditiranja turizma, onda postaje sasvim jasno kolika je odanost i pravovjernost »Ekonomike« formiranim središtim finansijske moći u Jugoslaviji, reeksporterima i bivšim saveznim bankama.

Kad je riječ o središtim finansijske moći koja danas izrabljivaju naš primorski turizam, a posebno hrvatski (1970. godine na Socijalističku Republiku Hrvatsku u primorskom području otpalo je 91% noćenja stranih turista), onda »Economistova« osuda tog izrabljivanja ne mora biti začudujuća, jer se kapitalističko izrabljivanje zasniva na privatnom vlasništvu finansijskih kapitalista u kapitalizmu, dok bivše savezne banke i reeksporter velik dio sredstava za svoje izrabljivanje po osnovi kapitala zasnivaju na novcu do kojega dolaze posredno ili neposredno iz emisije.

Iz »Zelene knjige« teško je bilo neposredno doći do uvida u sve kombinacije pomoći kojih su središta finansijske

NAKON OBJAVLJIVANJA »ZELENE KNJIGE«

IZRABLJIVANJA I UCJENE NE PRESTAJU

Bilo bi izvanredno važno da Izvršno vijeće i Sabor SR Hrvatske najhitnije pozovu neposredno zaduženi Republički sekretarij za financije i zastupnike Antu Miloševića, Veliku Beticu, Aliju Antunoviću, Smiljana Reljiću i Antu Sorića da podnesu izvještaj o tome kako se provode zaključci sabor-skih odbora u vezi sa »Zelenom knjigom«

moći izrabljivala i još i sad izrabljaju samoupravljače u primorskom području Socijalističke Republike Hrvatske.

Neposredni stvaraoci inflacije

Istina, u »Zelenoj knjizi« je nedvosmisleno izneseno da je npr. »Genex«, jedan od naših najvećih reeksportera, čiji puni naziv glasi »Generalexport«, stjecao prava u zajedničkom poslovanju na temelju fiktivnih uloga, jer suoročavanjem »praktično 'Genexu' vraćena sredstva«.

No nije sasvim određeno, jasno i izričito rečeno da su se središta finansijske moći, prvenstveno reeksporteri i bivše savezne banke, javljala kao neposredni stvaraoci inflacije, jer su odobravala kredite i davala garancije za kredite iako stvarno nisu raspolažili novcem.

U stvaranju inflacije uvelike je nadmrašen i John Law, poznat po spektakularnom slomu koji je doživio izdajući u Francuskoj sve veću gomilu papirnatog novca bez pokrića.

Bivša savezna banka »Poljobanka« iz Beograda uvjetovala je davanje kredita vlastitim izborom izvodača radova i time stekla priliku da ucjenjuje izvodače radova, i to tako što je od izvodača radova (npr. građevnih poduzeća iz Zagreba, Istre, Čakovca itd.) tražila da joj kao protuveliču što smiju graditi hotele na primorskom području Socijalističke Republike Hrvatske — »oroče« velike sume novca!

Ovo je primjer kako finansijski monopol okreće sve naopako. Umjesto da »Poljobanka«, kao finančijer isplati akontaciju koja je građevnim poduzećima neophodna za pripremu radova i nabavu materijala, građevna bi poduzeća morala dati svoj novac »Poljobanci« samo zato da bi smjela raditi! Ovakvo ucjenjivanje kažnivo je u svim zemljama svijeta. To je monopol protiv kojeg se bore nemilosrdno sve zemlje svijeta. Stoga ne može biti nerazumljiv zahtjev samoupravljača Hrvatske, Izvršnog vijeća Hrvatske i političkih organizacija Hrvatske, a tako i samoupravljača čitave Jugoslavije, koji je izražen u odlukama IX. kongresa SKH i II. kongresa samoupravljača Jugoslavije: da se likvidiraju središta finansijske moći i njihovo izrabljivanje zasnovano na monopolističkom posjedovanju viška rada oduzetog od samoupravljača koji su ga stvorili.

Većina građevnih poduzeća nije imala novac da ga predala »Poljobanci« i drugim finančijerima o čijoj je volji ovisilo tko će graditi turističke objekte koje su oni formalno financirali.

No građevna su poduzeća ipak morala sklopiti ugovore o »oročavanju«, a »Poljobanka« i ostali kreditori novac od građevnih poduzeća naplatili su na taj način što im ne bi platili izvršene radove u visini »oročenih sredstava«.

Račune pak za radove što su ih izvršila naša građevna poduzeća iz Istre, Medimurja ili Zagreba »Poljobanka« je podnosiла na naplatu »savojnoj kasi«, zahtijevajući isplatu svog »prava« da dobije za 25 godina unaprijed kamate zato što »kreditira« izgradnju objekata za inozemni turizam.

Kad se savezne banke ne bi rasformirale i kad se oduzeti višak rada samoupravljača koncentriran u tim bankama i drugim središtim finansijske moći ne bi vratio samoupravljačima u onim republikama odakle je uzet, posredno bi bilo neposredno međurepubličko prelijevanje viška rada samoupravljača.

metode i izmišljaju nove, pa se izrabljivanje nastavlja. Tako reeksporteri prodaju dinarske kredite našim poduzećima tako da im se 8% kamata isplaću u dinarima u Jugoslaviji, a 24% kamata isplaćuje im se u devizama, i to tako da te kamate isplaću dobavljaju onog poduzeća u Hrvatskoj kojemu reeksporter prodaje dinarski kredit za 32% kamata. Inozemni dobavljač razliku kamata u devizama doznačuje nekom poduzeću koje je vlasništvo reeksportera u nekoj stranoj zemlji (npr. Italiji ili Svedskoj). Na taj način u zemlji nema dokaza o plaćenim kamata od 32%, a inozemni dobavljač, dakako, poveća cijenu prodane robe. Ovo je način kako se na račun povećanja vanjskotrgovačkog deficit Jugoslavije povećavaju reeksporterke zarade u inozemstvu, nad kojima SFRJ nema nikakvog nadzora niti uvida u način trošenja.

Tvrdoglavim odbijanjem da se novac iz emisije preko republičkih usmjeri neposredno u radne organizacije i stavi na raspolaganje samoupravljačima kako bi oni mogli realizirati novostvorenu vrijednost — povećavaju se mogućnosti za nezakonitu trgovinu (šverc) novcem i stvaranje sve većeg vanjskotrgovačkog deficit.

Kad se govori o reeksporterima, trgovina novcem je čak neposredno vidljiva, i to upravo novcem iz emisije.

Ako npr. neka poduzeća iz Zagreba izvoze preko »Centrotekstila« iz Beograda svoje proizvode u SSSR — a preko drugog ne mogu zbog realno naslijednog monopola, — tada »Centrotekstil« dobiva kredit iz emisije čim proizvodi zagrebačkih samoupravljača predu građnicu. Ali »Centrotekstil« svoj dug kada ne plaća ni po 6 mjeseci, a kad ga plati, bez pitanja uzima katkad 4, pa i 6% kasa skonta. U Hrvatskom tjedniku već smo pisali da tako radi i »Centropromet« iz Beograda sa slavonskim poljoprivrednim proizvodjacima. I opet nikom ništa!

I što sada?

Neke su općine poslušale saborske odbore (npr. Šibenik, Hvar, Dubrovnik) i počele poduzimati neke mјere da se ugovori s kreditorima na primorskom području SRH usklade s pozitivnim propisima. Saborski su odbori utvrdili da u odnosu na »Zelenu knjigu« i primjere iznesene u njoj ... u većini postojećih ugovora ima odredaba koje su protivne pozitivnim propisima, a ponegdje direktno zadiru u samoupravljačna prava radnih kolektiva — investitora. No mjeseci prolaze, a nema izgleda da bi se u većem obujmu nešto ozbiljnije postiglo da izrabljivanje prestane i da se uzurpirana prava vrati onima kojima pripadaju — samoupravljačima.

Bilo bi izvanredno važno da Izvršno vijeće i Sabor SR Hrvatske najhitnije pozovu neposredno zaduženi Republički sekretarij za financije i zastupnike Antu Miloševića, Veliku Beticu, Aliju Antunoviću, Smiljana Reljiću i Antu Sorića da podnesu izvještaj o tome kako se provode zaključci sabor-skih odbora u vezi sa »Zelenom knjigom«.

Izvršno vijeće i Sabor SR Hrvatske morali bi hitno staviti na dnevni red problem odnosa s reeksporterima i središtim finansijske moći, jer nije riječ samo o izrabljivanju turističkih organizacija u primorskom području SR Hrvatske, već se to događa i samoupravljačima u mnogim poduzećima u svim gospodarskim granama u čitavoj SR Hrvatskoj (i na ovom mjestu spomenuli smo npr. Zagreb, pa poduzeća iz Medimurja, Istre i slavonske poljoprivredne).

Radi zaštite elementarnih interesa i prava samoupravljača neophodno je hitno narediti Službi društvenog knjigovodstva Hrvatske da izvrši analizu kreditiranja u svim poduzećima Hrvatske, s time da se tom prilikom koristi svim ustavnim pravima kontrolo.

Mora se napomenuti da je »Zelena knjiga« otkrila samo dio nezakonitosti, izrabljivanja i uzurpacije samoupravljačkih prava, jer ona je mnoge dokumente dobila na uvid tek nakon ponovljenih upozorenja na posljedice ako joj dokumenti ne budu dani na uvid. Mnogo toga ostalo je još skriveno. Zato bi Sabor i Izvršno vijeće SR Hrvatske morali svojim autoritetom djelovati na sve organe i organizacije u Hrvatskoj da se otkriju svi protuzakoniti i protusamoupravni akti i ugovori sa središtim finansijske moći.

Sabor i Izvršno vijeće SR Hrvatske trebali bi također na odgovarajući način u sporazumu sa SR Srbijom zahtijevati nadzor kreditiranja sa strane bivših saveznih banaka i reeksporterima, i to sa svrhom da se protuzakonito naplaćeni anticipativni kamati vrati iz federalnih sredstava.

Samoupravljači u Hrvatskoj mogu doći do svoga, protupravno oduzetog im novca i do uzurpiranih samoupravljačkih prava samo tako ako Služba društvenog knjigovodstva Hrvatske, Izvršno vijeće Hrvatske i Sabor Socijalističke Republike Hrvatske ulože svoj puni autoritet za vraćanje tih prava i protupravno uzetog novca.

Hrvoje Šošić

8 politika i društvo

Svojedobno smo upućivali na onu Lenjinovu: »Ljudi bi mijenjali i geometrijske aksioane kad bi se kosili s njihovim intresima.« Eto, u tih je nekoliko riječi i iskazano ono bitno što se o temi politika i geometrija ima reći. Od nepregledne pak količine nebitnih pojedinosti izabiremo ovaj put dvije.

Prvo, politolozi su davno primijetili da se kristalizacija političke moći (strukturiranje moći) ravna prema obrisima jednog geometrijskog tijela: piramide. Tako ćete u gotovo svakom kapitalnom djelu iz sistematske politologije naći riječ o piramidi moći. Tu pojavu je lako ilustrirati poštašicom iz dnevnog političkog rječnika: kad god se govorio o bazi, o drugovima u bazi i sl., vazda je riječ o bazi piramide, odnosno geometrijskog tijela s manje ili više istanjenim i izostrenim vrhom. Vrh pa počiva na bazi (da ne kažemo: pritišće bazu, a pogotovo da ne kažemo: tlači je). Teoretski se dakako najčešće pretpostavlja da impuls, inicijative, prijedlozi, mišljenja itd. dolaze iz baze. Štoviše, u plemenitijim izdanjima teorije same političke odluke slijede iz baze. Pa ipak, tko god može, gura se prema vrhu, i tko ima sreće da stane na pravu stepenicu, tekuća vrpca ga ustrajno vodi k cilju, ako se ne dogodi da zbog neke pogreške, svoje ili mehanizma, obrne smjer. Tendencija guranja prema vrhu sukladna je s immanentnom tendencijom moći da se hijerarhijski strukturira, a tome se ne da stati na kraj proklamacijama za borbu protiv hijerarhizacije, u nas na primjer političkih organizacija. Tko bi se pak htio — ne verbalno, nego efektivno — suprotstaviti hijerarhizaciji, morao bi život u bazi učiniti pogodnjim i unosnjim od onog u vrhu; tek tada bi nastala toboganska jurnjava s vrha k bazi. Inače: padavine s vrha prema bazi samo su iznimne i zbivaju se protiv volje onih »gore«. Već je primijetljeno (a za to i nije bilo neophodno previše oštromnosti) da je stupanj neugodnosti pada s vrha u upravnem razmjeru s oštrinom bridova piramide moći: strminom se teže popeti, ali je, u slučaju nezgode, klizanje nizbrdo izvanredno ubr-

Politika i geometrija

zano, a socijalne i psihološke posljedice pada sa strmije piramide neugodnije su. Pouka koju su neki iz ovog izvukli jest: držati se što čvrše gornjih katova, ne upuštati se u rizike, slijediti, kako Mikojan jednom reče, fini majčinski odgoj (jao onom tko je »bezobrazan!«). Drugi, nešto naivniji, zaključuju da bi bilo bolje svima kad bi piramidu učinili manje oštrom, smanjili visinsku razliku između baze i vrha, poboljšali međukomunikacije i medurazmjenu, te principijelno umanjili neugodne padove bilo koga. U potonjem slučaju riječ je dakako o demokratizaciji, a ona će se, vjerujemo, na dugu stazu u samoupravljačkim procesima svakako ostvariti. Potrebno je tek strpljenja, bez kojega u životu nikad ništa.

Druga, ovaj put i posljednja metafora geometrijskog podrijetla u politici: sredina, preciznije: ravnjanje političkog djelovanja prema geometrijskoj sredini. Nama, koji živimo negdje po sredini između europskog Zapada i Istoka i koji smo razvili čitav sustav sredine, tu pojavu ne treba previše obrazlagati. Tek da primijelimo koliko je ona prisutna u svim važnijim, pa i manje važnim zaokretima našeg političkog i društvenog života. Sjetimo se, na primjer, koliko se ranih 50-ih godina bilo važno orijentirati između birokratskog etatizma na jednoj i malogradanskog anarhizma na drugoj strani. A tko se god ispravno orijentirao, politički je mudro proživio čitavo desetljeće i pol. Danas je, kako izgleda, najbitnije naći sredinu između nacionalizma (hrvatskog, srpskog, ostalih, nabrajamo prema

stupnju uočljivosti) na jednoj i unitarizma na drugoj strani. Tko se dobro snade (ako čovjek ne može birati sasvim precizno, onda je ipak preporučljivo nešto bliže unitarizmu), pa makar ni jednu jedinu ideju nikad jasno ne obrazložio, taj ima izgleda da neznano dugo zadrži, pa možda i unaprijedi svoj položaj u piramidi. Traganje za pravom sredinom time, dakako, nije završeno. Treba se samo dobro obazreti i vazda će se uočiti nove mogućnosti. U našim hrvatskim prilikama može se, na primjer, izabrati između nedjeljivog suvereniteta i federalizacije, po sredini (geometrijska sredina ne mora biti, ali negdje oko nje). Ako čovjek ima ukusa, on će izabrati tako da ne vrijeda pozicije koje mu omogućuju izbor (eventualno ih može samo označiti ekstremnima, što još nije strašno). Nade li se pak, spon u trgovini porculanom, on će već šošta polupati dok dospije do objekta svoje čežnje: udobne sredine koja mu omogućuje da do daljnog zaokreta drijema.

Kakav bi geometrijsko-politički poučak valjalo izvući iz letimčnog uvida u drugi fenomen? Moglo bi se na primjer zaključiti ovako: pohitajmo svi u sredinu pa će svima biti ugodno i udobno! Da, ali ako smo svi u sredini, ni sredine više nemaju! Naivnoj geometriji odgovara i naivna, premda time ništa krhkija logika. Ili bismo mogli rezonirati drukčije: rastežimo političku lepezu što ekstremnije lijevo i desno, tako da oni u sredini apsorbiraju što više od onoga što sami želimo. Jer, nisu oni geometri tri da precizno pogoditi baš geometrijskom sredinom.

Za koju će se varijantu tko odlučiti, hoće li netko izumiti nešto treće, četvrtu i tako unedogled, to dakako ovisi o mnogo čimbenika, a najviše o tome da li u politici slijedimo načelo odgovornosti ili načelo čiste volje. (M. Weber), napokon da li uopće slijedimo načelo. Sredina teško da je ikad posve načelna, ali rijetkim je suđeno da se na nju samo s prezirom obziru.

Ivan Babić

ZAJEDNIŠTVO NA SAMOSVOJNOSTI SLOBODE

(Nastavak s 1. stranice)

va vlast u svome intencionalnom i praktičnom smislu pripada vrhovnom legalnom zastupništvu što je anticipiralo u svojoj revolucionarnoj volji, izrazu emancipatorske borbe naših naroda, čvrstu odluku da se radikalno raskine s političkim buržujskim sistemom stare Jugoslavije, njegovim zastupničkim tijelima i aktima.

Energičnom negiranju samog načela političkog sistema stare Jugoslavije, što je impliciralo političku revoluciju u nas, pridružila se čvrsta odluka da se odbaci i stari centralistički oblik državne organizacije naše zemlje. Federativno ujedinjenje naših naroda u jednu novu Jugoslaviju, što će se utemeljiti na načelima pune i dosljedne ravnopravnosti — taj dugotrajni san naroda porobljenih i mučenih velikosprskom buržujskom hegemonijom u monarchiji — bilo je najavljenko kao sastavni i bitni dio novog života u samosvojnoj slobodi.

S obzirom na takav unutrašnjopolitički sadržaj revolucionarne promjene u nas, neophodno je upravo danas, nakon oporih i opasnih iskustava etatističkog birokratskog centralizma, a osobito svih njegovih suvremenih »samoupravljačkih« izdanja, naglasiti esencijalnu poruku od 29. studenog. Naime, političku i socijalnu revoluciju u našim uvjetima nemoguće je provesti na liniji socijalističke demokracije bez nacionalne revolucije, shvaćene i u užem smislu: kao ostvarenja nacionalne državnosti svakog našeg naroda, i u širem smislu: kao pune realizacije kulturno-historijskog bića svakog našeg naroda. Borba za dosljednu i potpunu ravnopravnost naših naroda i narodnosti nije taktički oblik osvajanja vlasti političke partije radničke klase ili čak same radničke klase, nego principijelno i konstitutivno pitanje socijalističke revolucije, zbiljske demokratske volje i perspektive.

Istdobno naacionalna revolucija u našim uvjetima ne može se provesti na liniji zbiljske demokracije i emancipacije bez političke i socijalne revolucije u socijalističkom smislu te riječi. Po svome društvenom položaju, historijskom interesu i političkoj volji radnička klasa svakog našeg naroda jest avangarda progrusa, slobode i ravno-

pravnosti, jer u sebi utjelovljuje samu i sabranu patnju društva ciničkog izrabljivanja i duboke nepravde, te je zato bitno zainteresirana da zauvijek ukinje sve oblike nasilja, nejednakosti i neslobode.

Zato se čini da proslava Dana Republike jest prigoda za aktualnu invokaciju osebujnog odnosa nacionalne i političko-socijalne revolucije u nas, koju su II. zasjedanje AVNOJ-a i 29. studenog 1945. godine simbolizirali, da bi se podržali iskustvo, svijest i volja da se borba za nacionalnu ravnopravnost danas može voditi samo u perspektivi socijalističkog progrusa, a da borba za političku i socijalnu revoluciju stječe svoj dignitet time što poštuje i primjenjuje ravnopravnost naroda i narodnosti kao istinski demokratski princip — protiv tendencija i snaga centralističke hegemonije, ma kakvim se danas one izlikama služile i ma kakve nove oblike uzimale.

MORALNA KOMPONENTA

Dramatska težina života na ovom okrutnom i mnogostruko spletrenom tlu, mnoge svjetle i tamne strane naše sudbine, onaj historijski, politički i moralno-psihološki kompleks koji mi, a i drugi, tako ponosno nazivamo »naša epopeja« — sve se to snažno, čak nemilosrdno prelamalo kroz zbivanja koja su nas oblikovala i koja nas oblikuju. Ima u tome mnogo neočekivanog, silovitog, stradalničkog, kao što ima i nečeg smionog, neponovljivog, poštovanja dobrostog. Na našem prostoru — zaista — krajnosti se dotiču i umnogome uvjetuju. Zato voditi, orijentirati, osmišljavati u takvom sklopu nije samo stvar umijeća ili dobre volje, nego i one duboke uraslosti u prilike, duh i karakter našeg prostora, njegovih povijesnih iskustava, njegovih htijenja i obzora.

S tog gledišta, povjesničar od kriterija neće moći osporiti da je Komunistička partija Jugoslavije odigrala odlučujuću ulogu, koja se sastojava ne samo od stvaralačke političke imaginacije, nego i od jednog moralnog uspravljenosti i hrabrog čina. Ona je mogla pokazati revolucionarne kvalitete zbog toga što je spoznala da je revolucija oblik nade našeg čovjeka i naših naroda i što ju je kao takvu tvorila.

Suočeni s oporom zbiljom današnjice, što je potrla mnoge ideale i učinila ih svjetlim, ali zaluđnim iluzijama ili im bar dala sasvim drugi lik, 29. studenog, simbol novoga u našem svremenom razvitu i njegovoj orientaciji, još je jedan podsjećaj da životvorna i moralna snađa SKJ kao historijskog i političkog reprezentanta naše volje i naše sudbine leži u njegovoj najtešnjoj povezanosti s mukom življjenja i mjerom trpljeva svakog našeg čovjeka i svih naših naroda; da se on mora, uvijek iznova i u-

vijek kritički, prožimati tim iskonom tla i zbiljom iskustva; da mora, istina, prednjačiti, ali na pravcima kretanja što izražavaju i zadovoljavaju najdublje potrebe naše zajednice; da je snažan kao vođa i moćan kao djelo onoliko koliko je u njihovim srcima, u njihovoj vjeri, u njihovom opredjeljenju za život bez straha, klonuća i obmane; da je na provjeri u svakom, a ne samo presudnom trenutku zajedničkog djela i težnji.

Ta moralna komponenta što ju je KPJ ostvarila kao veliku tekvinu našeg života i svoje povijesti, treća je pouka i poruka što se može izvući iz smisla 29. studenog i svega onog što on znači. Ali ako je njezin nedvojbena zasluga što ju je borbom, žrtvom i hrabrošću oživjela sred razornog beznadja i velikog srama, ne treba nikada zaboraviti da je taj moral uspravljenosti, ta okrenutost licem k slobodi bitna komponenta našeg čovjeka i naših naroda, rođena u našem historijskom sumoru koja ih ogorčuje, ali i učvršćuje — za otpor i nepredaju ili jednostavno za prkos, nerijetko bez smisla i mjere. Tako se iza otrcane i kompromitirane fraze o »vezi s masama« skriva općenarodni značaj revolucije u nas, što je bio postignut zajedničkom veličinom: revolucionarnom dužnošću Partije izvesti u bolju budućnost i multoprtnim iskustvom našeg čovjeka i naših naroda u herojskom ustajavanju u tome.

29. studenog, dan triumfa naše revolucije i sveopće euforije zbog toga, prigoda je da se istakne duga i okrutna povijest stradalništva i nadu svih naših ljudi i naroda i stalna moralna dužnost Partije da iz toga izvlači zadaču, kriterij i orientaciju za svoje revolucionarne djelovanje i za svoju odredbu progrusa. Tada je sigurna podrška, vjera, opredjeljenje našeg čovjeka i naših naroda za njezin program, za njezin čin, za njezin smjer.

Pogled na 29. studenog, njegovo značenje i svrhu — pouzdano hrabri i potiče. Istina, u neprekinitom odricanju i obeshrabrujućem mukotopljenju što prate našu suvremenost zgasnula su mnoga oduševljenja, nade i čak istine. Svjedoči smo ravnodušnosti što ništi, razine što ponizava, čina što unazadjuju.

Ali upravo zato je potrebno posebno označavati naše velike datume, tako i 29. studeni. Jer je u njemu trajno prisutna poruka da se na našem prostoru i u našoj sudbini ništa i ni od kojega nije dobilo na dar, a najmanje istina, sloboda, pravda, ravnopravnost, dostojanstvo, da je sve uvijek bilo osvajanje, istrgnuće, zadobitak i da prema tome u nas važi samo jedan moral: biti osovlen na sebe, biti uspravljen, neslomljiv. Za tu poruku, danas više nego ikada, jednako moraju biti osjetljivi SKJ, svaki pojedinac i svaki narod u nas.

I time smo mi za 29. studeni. I on za nas.

DIJALOG ILI CENZURA U CRKVI?

Na to nas je pitanje potakla brošura »Proigrana šansa (Fenomen Glasa Koncila) u svijetu činjenica i dokumenata« što ju je objavio poznati katolički publicist, sarajevski kanonik dr. Čedomil Čekada.

Tri su teze od kojih dr. Čekada polazi: uzimati da je katolicizam u nas jedinstven i da govori preko »Glasa Koncila« velika je fikcija; ta fikcija »valja da definitivno pane«; određiti stoga valja ruke onima koji se s njime — »Glasom Koncila« — ne slažu.

U ime onih dakle koji se ne slažu — a jer je trenutak da se »velika fikcija« obori nastupio — dr. Čekada listajući godišta »Glasa Koncila«, nizje iscrpno s čime se sve ne slaže. Popis razlikā odmah je i optužnica; štoviše, optužnica koju kao da ne treba dokazivati: pisac »Proigrane šanse«, nizje s čime se ne slaže, a ne navodi zašto; ne protuslovi, ne raspravlja, ne obrazlaže.

Tim slijedom, koji postoji u strukturi »Proigrane šanse«, razlika je odmah krivica, optužba je ujedno i osuda.

Preostaje kazna.

Izbjeći kažnjavanje bilo bi moguće, navodi dr. Čekada, ali samo uz uvjet da »list izmjeni pravac pisanja i da se odsada pridržava načelnih direktiva«; u ovome slučaju to da je međutim tek teorijsko rješenje, jer da se »Glas Koncila« ogradio »protiv same mogućnosti bilo kakve komisije za cenzuru tiska«.

Kaznu koju stoga valja izreći, dr. Čekada predlaže alternativno: »Ili treba listu, — kojemu je još uvijek vlasnik i izdavač zagrebački »Duhovni stol«, — izmjeniti glavne urednike i predati ga u ruke ljudima, koji bi pružili garantije za njegovu crkvenost i za ozbiljan način njegova uređivanja, a od sadašnjih suradnika zadati samu one, koji bi bili voljni lojalno izvršavati opće načelne direktive Crkve; ili treba ostaviti, — ako biskupi smatraju to oportunitim, — sadašnjem uredničkom konzorciju »Glasa Koncila« slobodu, da i dalje izdaje list po svojem ukusu, ali sa promijenjenim imenom, bez ikakvih, direktnih ili indirektnih, veza sa službenom Crkvom i uz svoju odgovornost, moralnu i materijalnu.«

Bez pomoći, moralne i materijalne, i od Crkve osuđen, bivši »Glas Koncila« (jer i ime bi mu

valjalo zatrati) ne bi, ni moralno ni materijalno, mogao opstati; u alternativi dr. Čekada predlaže stoga isto: da se najutjecajnije katoličke novine (s nakladom većom od 150.000 primjera!) uistinu zabrane.

I ne tek »Glas Koncila«! Na istoj listi onih koje, ovako ili onako, valja onemogućiti jesu svi koje pisac »Proigrane šanse« drži i imenuje »katoličkom ljevicom«: »Kana«, »Effatha«, »Aksa«, »Svesci« — sva odreda izdanja »Kršćanske sadařnosti« (uključujući i ona liturgijska); nadalje: teolozi zagrebačkog Bogoslovnog fakulteta; nadalje: pet stotina svećenika koji su, u siječnju ove godine, sudjelovali na Teološko-pastoralnom tečaju u Zagrebu.

A u napomeni da je Duhovni stol u Zagrebu »još uvijek vlasnik i izdavač« »Glasa Koncila« — ne pada li sjena krvnje i osude i na osobu koja je, u svijesti ovoga naroda, primas hrvatske Crkve (nadbiskup zagrebački bio je, podsjetimo se, donedavno i odgovornim urednikom »Glasa Koncila«)?

Lista sumnjivih time je (uglavnom) zaključena — danas.

A sutra?

Nismo vjerske novine i nije nam nakana upletati se u unutrašnja pitanja Crkve.

Ali zabrinuti smo gdje god se pojave žarišta neslobode i nesnošljivosti.

Jozo Ivičević

GLAVNOM UREDNIKU NOVINA ZA KULTURNA I DRUŠVENA PITANJA »HRVATSKI TJEDNIK« ZAGREB

Matrice hrvatske 2

U Vašem listu br. 30 od 12. novembra o.g., na posljednjoj strani, izšao je napis pod nazivom »Ako laže koza, ne laže roga. Na osnovu članova 34. do 37. Zakona o štampi i drugim vidovima informacija (Službeni list SFRJ«, br. 45/60), molim Vas da radi pravilne informisanosti javnosti objavite slijedeće:

Zatim, što novinar Tanjuga, koji je prisustvovao konferenciji za štampu u svojoj slobodnoj interpretaciji nije naveo doslovno moju izjavu, koja po tekstu stenograma glasi: »... Podaci IZVOZU objavljivali se u »Indeksu Saveznog zavoda za statistiku na stranici 7 i to svakog mjeseca po republikama i pokrajinama«. I dalje... »Vrlo obimni podaci o izvozu i uvozu dostavljaju se svakog mjeseca svim republičkim zavodima za statistiku i da je Šošić telefonom pozvao Republički zavod za statistiku u Zagrebu dobio bi informaciju o ovim podacima i ne bi vjerovatno dao takvu izjavu.«

Neka čitaoци cijene da li ovakva autentična moja izjava »obmanjuje javnost«.

U istom napisu tvrdite da Latifić »... ne objavljuje ni podatke o našim radnicima u inozemstvu, a njihov je popis tako loše organizirao u travnju ove godine da su dobiveni POGREŠNI (podvukao I. L.) podaci«. Vrlo detaljne podatke o našim radnicima na privremenom radu u inozemstvu i to kako za Jugoslaviju, tako i za socijalističke republike i autonomne pokrajine i za svaku opštinitu u cijeloj zemlji, objavio je Savezni zavod za statistiku u avgustu o.g. u Biltenu Saveznog zavoda za statistiku br. 679 na 187 stranica. Bilten je u slobodnoj prodaji. Nepoznavanje činjenice ne daje pravo napada.

Tvrđite da su ovi podaci pogrešni. Vjerovatno da tu tvrdnju zasnivate na »TACNIM« podacima, pa mislim da bi bilo korisno da ih i objavite. Molim Vas navedete samo i izvor tih podataka.

Tvrđite da sam »... popis tako loše organizirao...« Skupa sa popisom stanovništva i stanova izvršen je i popis lica privremeno zapošlenih u inozemstvu po jedinstvenoj metodologiji za cijelu zemlju, koju su skupa radili stručnjaci — demografi, statističari, ekonomisti, matematičari i dr. svih statističkih organa u Jugoslaviji i sarednji sa mnogim naučnim institucijama i eksperima za ova pitanja.

Član 5. Zakona o popisu stanovništva i stanova u 1971. godini propisuje da organizacijom i sprovodenjem popisa rukovode Savezni zavod za statistiku, republički i pokrajinski zavodi za statistiku, a opštinske popisne komisije da sprovode i nadziravaju njegovo izvršenje. Stav 3. pomenutog člana obavezuje sve ove organe da su »... odgovorni za blagovremeno sprovodenje potrebnih mjeri radi obezbjedenja svih priprema za popis i za kvalitetno izvršenje popisa«. Popisne komisije u opština imenovale su opštinske skupštine, a predsjednik tih komisija obavezno je bio predsjednik ili potpredsjednik opštinske skupštine.

Prema tome, u svim socijalističkim republikama, autonomnim pokrajinama i opština, pa i u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj popisom su rukovodili republički zavodi i opštinske popisne komisije, samostalno su u svojim uslovima organizovali popis, vršili izbor popisivača i instruktora, organizovali propagandu, obučavali instruktore i popisivače i sve ostalo što je bilo vezano za kvalitetno i uspješno izvršenje popisa. Smatram da su svi oni koji su bili odgovorni, kao i oni koji su učestvovali u popisu u cijeloj zemlji, pa i u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, uspješno i sa puno odgovornosti izvršili svoj zadatok.

Jedino od Vas čujem kritiku o »lošoj organizaciji« popisa, što me navodi da posumnjam u Vašu stručnost, i kompetentnost da date ocjenu o ovakvoj velikoj statističkoj akciji za cijelu zemlju.

Beograd, 19. novembar 1971. godine

IBRAHIM LATIFIĆ
GENERALNI DIREKTOR SAVEZNOG
ZAVODA ZA STATISTIKU

PRIPOMENE HRVOJA ŠOŠICA

Generalni direktor Saveznog zavoda za statistiku Ibrahim Latifić umjesto da objasni javnosti zašto nije organizirao prikupljanje i objavljinje podataka po republikama o uvozu, o deviznim prihodima i rashodima i deviznim bilancima republika, te podataka o kretanjima naših radnika na privremenom radu u inozemstvu, krivnju i odgovornost u ovom slučaju prebacuje: 1) na novinara TANJUGA, koji da ga je »krivo interpretirao«, 2) na mene jer da nisam tražio telefonom informaciju od Republičkog zavoda za statistiku u Zagrebu. 3) na sve koji su sudjelovali u popisu pučanstva. 4) na Hrvatski tjednik da je nestručan i nekompetentan. Ovakav način shvaćanja odgovornosti direktora Saveznog zavoda za statistiku i jest razlogom što nemamo bitnih elemenata za uspostavu čistih računa među republikama, pa je to pitanje zato i pokrenuto. U svezi s odgovorom Latifića još nekoliko napomena:

1) Drug Ibrahim Latifić nije demantirao vijest agencije TANJUG, jer mu je vjerojatno odgovarao način na koji je ta vijest prezentirana, budući da je donesena kao demanti mojih tvrdnji. Drug Latifić će sada vjerojatno shvatiti da je igra s istinom i igra s javnošću vrlo opasna, pa će drugi put umjesto žaljenja odmah objaviti demanti i one vijesti koja mu kao neistinita ide u prilog.

2) U pogledu podataka o uvozu i izvozu prijepono je zašto se podaci o uvozu ne objavljuju po republikama svaki mjesec, da se vidi koliko vanjskotrgovačkog deficitira varo pojedina republika. Ti se podaci ne objavljuju drugi Latifić nije organizirao prikupljanje tih podataka po republikama na odgovarajući način (kao što je uspješno organizirao prikupljanje podataka po republikama o prodaji na malo svježe paprike, »paradajz pirea«, bombona, itd., pa te podatke objavljuje u Statističkom godišnjaku Jugoslavije). Podaci o uvozu po republikama ne objavljuju se jer prema izjavi Latifićevog suradnika, drugarice Andelke Stajić, u nekim mjesecima i 50 posto vrijednosti uvoza ostaje neraspoređeno — ne zna se na koju se republiku odnosi.

3) Hrvatski tjednik se i prije upozorenja Latifićeva i telefonom obratio Republičkom zavodu za statistiku u Zagrebu i tako došao do podatka da je za razdoblje od siječnja do rujna od ukupne vrijednosti uvoza u Jugoslaviju ostala neraspoređena — ne zna se na koju se republiku odnosi »sitnica« od 568 milijardi starih dinara! To je 206 posto od cijelokupne akumulacije gospodarstva SR Hrvatske unesene kao čista zarada u poslovne fondove 1970. godine. Zato sam i tvrdio da nema elemenata za izradu čistih računa. Tvrđite li, druže Latifiću, još uvijek da ih ima?

4) Odgovornost druga Ibrahim Latifića kao direktora Saveznog zavoda za statistiku za lošu orga-

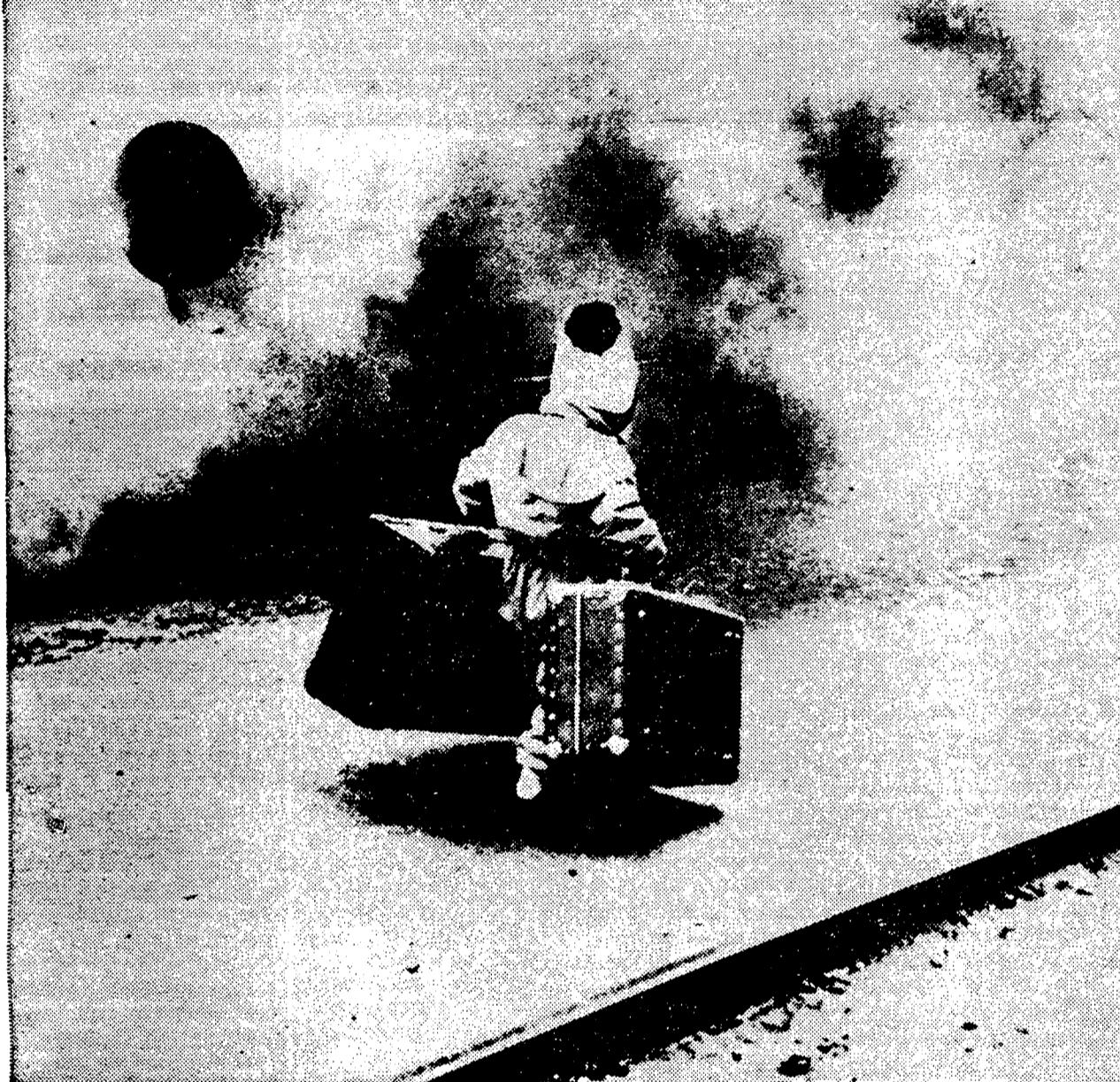
nizaciju popisa naših radnika u inozemstvu proizlazi iz odluka što ih je donosio kako će se popis izvršiti, a na raspolažanju je imao milijarde. Drug Latifić traži dokaze. Evo ih! U Hrvatskom tjedniku broj 9 od 9. lipnja 1971. objavili smo da je Latifić organizirao popis tako da je poslao popisivače u 17 evropskih središta, a Konzulat u Düsseldorfu popisao je samo 400 naših građana, dok statistika S R Njemačke ima u tom području evidentiranih 12 tisuća građana SFRJ.

5) Samozadovoljstvo druga Latifića o uspješno izvršenom popisu ne dijele, nažalost (njegovu i našu), i mnogi naši građani koji su nam se javljali da nisu popisani ili da su pogrešno popisani. Sto je o tome pisala »Borba« vidi se u pitanju drugu Latifiću koje mu je uputio u rubrici »Karte na stol« Hrvatski tjednik u broju 11 od 25. lipnja 1971. Navodimo tvrdnje rukovodioca kluba jugoslavenskih radnika — Hrestaka — koji prema »Borbici« navodi broj radnika u pojedinim zemljama, tvrdeći da ih samo u Njemačkoj ima 600.000, a da ih prema službenom popisu ima ukupno 620.000.

6) Što se »kompetencije« tiče, ona proizlazi iz samih osnova ove samoupravne zemlje. A odgovornost druga Latifića za neobjavljeni i neprikupljeni podatci po mjesecima o devizama i našim radnicima u inozemstvu proizlazi i iz njegovog osobnog potpisa »Predgovoru« Statističkom godišnjaku Jugoslavije za 1971. godinu, u kojem se kaže da se »sadržina« Statističkog godišnjaka Jugoslavije »menjala u zavisnosti od društvenih procesa«, a upravo to što drugi Latifić nije shvatio da nastale izmjene traže i podatke o devizama i uvozu po republikama i našim radnicima u inozemstvu — i jest razlog što se govori o odgovornosti Saveznog zavoda za statistiku i druga Latifića za te propuste.

Zaista, u svim socijalističkim republikama, autonomnim pokrajinama i općinama, pa i u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, popis su vodili republički zavodi i općinske popisne komisije, ali po uputama koje je izdao Savezni zavod za statistiku u Beogradu. Te su upute izdane sa znatnim zakaznjnjem, tako da se poučavanje instrukturâ i popisivača nije moglo pravodobno obaviti. Kako je Savezni zavod za statistiku neozbiljno shvatio popis radnika u inozemstvu, dobro se vidi po tome što je neposredno prije popisa zagrebački »VUS« tiskao poseban obrazac za naše radnike u inozemstvu i uputio im poziv da se sami popisuju. Pojedini klubovi naših radnika u inozemstvu umnožavali su taj obrazac i slali ga na zabačena radilišta kamo ne dolaze nikakve novine iz SFRJ, a još manje diplomatski i konzularni predstavnici. Nažalost, mnogi od tih obrazaca ostali su neispunjeni, a mnogi radnici nisu uopće ni znali da će biti izvršen popis pučanstva, dok neki od njih ne znaju ni sada da je takav popis uopće postojao.

VANJSKE I UNUTRAŠNJE MIGRACIJE HRVATSKOG NARODA

Skrivite veze između broja pučanstva i oblika društvenog života mnogobrojne su i počesto neodgovarajuće. Pučanstvo je najvažniji čimbenik gospodarskog razvoja svake zemlje. Njegova brojnost i homogenost, bogatstvo znanja i osjećaja, usmjerenost stvaralačkog potencijala i realnost vizija izvor su bogatstva njegove postojbine. Skloovi između pučanstva i sredstava za proizvodnju, njihov uzajamni odnos i utjecaji određuju kvantitativni i kvalitativni smjer i domaćaj društvenih odnosa i gospodarskog razvijanja. Taj odnos još ni sada nije dovoljno istražen, ali se pouzdano zna da je lakše prestrukturnirati sredstva za proizvodnju nego pučanstvo. Poradi toga je neophodno pratiti, istraživati i objašnjavati ne samo tehničko-tehnološke inovacije, nego i kretanje pučanstva, njegova broja, vitalnih, fertilnih, dobnih i migratorskih tendencija, a jednako i promjenju u ritmu rada, društvenog ponašanja, naobrazbe, intelektualnih i umjetničkih sklonosti, potreba i poticaja, i slično. Posebnu pozornost treba обратити na prirast pučanstva. Ugledni francuski demograf i sociolog Alain Girard kaže: »Umjereni prirast pučanstva pogoduje djelovanju kolektivnih psiholoških i društvenih mehanizama, pružajući pojedincima veću slobodu kretanja. Prilagođavanju čovjeka novoj sredini u razdobljima tehnoloških promjena, pomlađivanju društvenih struktura i mijenjanju profesionalnog sastava pučanstva bolje odgovara demografska ekspanzija negoli razdoblje zastoja, a pogotovo atmosfera recesije.«

Preveličane žrtve rata

Hrvatska spada u one rijetke zemlje u kojima je broj pučanstva stoljećima stagnirao ili je bio u gotovo neznatnom porastu. Prema nekim demografskim procjenama u doba prvog hrvatskog kralja Tomislava Hrvatska je imala gotovo isti broj žitelja kao Engleska toga doba. Izloženo imperijalističkim ratnim nasrtajima i haranju hrvatsko pučanstvo ne samo da je imalo neznatan porast, nego je počesto i opadalo. To se dogodilo i u prošlom svjetskom ratu. Usporedbom rezultata između zadnjeg popisa pučanstva prije drugog svjetskog rata (g. 1931.) i prvog poratnog popisa (g. 1948.) lako je ustanoviti da je godine 1948. na sadašnjem području SR Hrvatske bilo 8.713 žitelja manje nego godine 1931. U

istom razdoblju pučanstvo SR Bosne i Hercegovine poraslo je za 240.212 žitelja, Crne Gore za 17.145, Makedonije 203.028, Slovenije za 53.840, uže Srbije za 311.000, Vojvodine za 104.000, Kosova za 294.000. Broj žitelja na čitavom području SFRJ porastao je od godine 1931. do godine 1948. za 1.307.566. Uspoređujući narodnu strukturu pučanstva g. 1931. i g. 1948. na području predratne Jugoslavije dr. Rudolf Bićanić ustanovio je da se u razdoblju od g. 1931. do godine 1948. udio Hrvata u narodnosnoj strukturi smanjio za 0,2 posto, dok se udio drugih naroda povećao, osobito udio Slovenaca (0,9 posto) i Srba (0,6 posto), što upućuje na nedovjebeni zaključak da je u drugom svjetskom ratu hrvatski narod imao najveće demografske i neposredne ratne gubitke. Ipak, pod utjecajem Rankovića i njegove šovinističko-hegemoničke grupe počesto je hrvatski narod bio okrivljen za genocid nad drugim narodima, posebno nad srpskim narodom. Tomu je pridonijela i nedosljednost u iznošenju kakav je bio udio pojedinih neprijateljskih postrojbi u masovnim zločinima nad nedužnim pukom, pri čemu se broj i razmjera ubojstava što su ih izvršile ustaše nehotice ili hotimice preveličavao. Tako se s vremenom u svijesti nemalobrojnih pojedinaca gubila njihova neposredna moralna, a naravno i kaznena odgovornost, koja se prenosila na cijeli hrvatski narod. To asocijativno prenošenje moralne i kaznene odgovornosti na cijeli hrvatski narod moglo je imati, a sigurno je i imalo, ne samo teške psihološke posljedice, nego i utjecaj na cijeli gospodarski, politički, pa i kulturni, umjetnički i znanstveni razvitak.

Vodeći računa kako je važno ustanoviti točan broj žrtava rata, Savezno izvršno vijeće SFRJ donijelo je 10. lipnja 1964. odluku da se obavi popis žrtava rata g. 1941—1945. Taj popis obavljen je u listopadu i studenom godine 1964. i obuhvatilo je sve zločine okupatorskih i kvislinških postrojbi na području SFRJ. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku SR Hrvatske, od tih postrojbi na području SR Hrvatske izgubilo je život 185.327 osoba. Najveći broj ih je poginuo u NOB-i i savezničkim vojnim postrojbama: 51.949 ili 28,03 posto od ukupnog broja žitelja SR Hrvatske koji su obuhvaćeni ovim popisom. U logorima interniraca (Oswiecim, Buchenwald, Mauthausen, Dachau, Jasenovac, Stara

Gradiška, Jadovno, Srijemska Mitrovica itd.) nastradalo je 51.534 osoba, a u direktnom teroru neprijateljskih postrojbi ubijeno je 50.806 osoba, koje nisu uopće odvođene u logore i zatvore. Ostali, njih 31.038, nastradali su prilikom bombardiranja, na prisilnom radu, u zatvorima, deportaciji i slično.

Iseljavanje i moć društvene odredbe

Pored ratnih gubitaka demografsku sliku jedne zemlje mogu osjetno izmijeniti migracije, a osobito one prekomjerne, koje nisu izazvane prirodnom pokretnjivošću pučanstva, već drugim, društveno-političkim i materijalno-gospodarskim razlozima. Takve migracije mogu dovesti do teških implikacija na socio-ekonomskom, psihološkom području i svim oblicima društvene nagradnje. Migracije, vanjske i unutrašnje, snažno utječu na unutrašnju koheziju određenog naroda, slabe ili jačaju njegove zajedničke predodžbe, osjećaj zajedničke pripadnosti, nesvjesno ili svjesno priznavanje usvojenih normi, cjelokupni kolektivni psihološki život i kolektivnu svijest koja daje koheziju i po kojoj taj narod i postoji.

Prilikom razmatranja intenziteta migracije i otkrivanja njezinih uzroka treba uvijek imati na umu da je čovjek u prvom redu društveno biće i da afirmacija njega kao društvenog čimbenika u određenoj sredini uvjetuje njegovo vezivanje za tu sredinu. Ako njegovo biće nije razvijeno do punine zbog nedovoljnosti materijalnih sredstava, sputavanja razvoja ili sputavanja očitovanja nacionalnog identiteta i svijesti, on će težiti da se nastani tamo gdje očekuje da će imati mogućnost da razvije svoje proizvodjačke i stvaralačke sposobnosti, fizičke i duhovne, i gdje će njegov rad biti nagraden ne samo materijalno, nego prvenstveno u društvenom smislu. Zbog svega toga administrativno-etastičko rješavanje prekomjernih migracija, a osobito vanjskih, nije moguće. Ono samo može pojačati razloge koji su izazvali tu migraciju, te ujedno nosi opasnost da se još više afirmiraju i razviju etastičke društvene strukture i odnosi, drugim riječima da se stvari privid njihove neophodnosti.

Dosadašnja ispitivanja pokazala su da su u višenacionalnoj državi unutrašnje i vanjske migracije počesto snažnije vezane uz etničku pripadnost migranata nego uz njihovo zanimanje i formalni društveni položaj. Zbog toga je u ispitivanju etničkih obilježja migranata, njihova broja i smjerova kretanja potrebno analizirati čitavu društveno-gospodarsku strukturu zemlje i utvrditi da li je ona u skladu s povijesnim razvojem pojedinih naroda. S obzirom na svojevrsnu osebujnost društveno-gospodarskog razvoja SFRJ, te povijesnu i kulturnu autohtonost pojedinih naroda koji je nastanjuju, prilikom ispitivanja cjelokupnih migracija potrebno je ispitati i utvrditi razvijenost samoupravnih prava pojedinih naroda, ustaljenost i fleksibilnost zajedničkih državnih institucija, a tako i etnički sastav u unutar njih, osobito onih u kojima je koncentrirana moć društvene odredbe, prisile i kazne.

Što uvjetuje supstituciju nacionalnog bića?

Iz sociologije je poznato da se gotovo svakodnevno umnožavaju čovjekove materijalne i društvene potrebe. Među društvenim potrebama velik je broj onih koje su pored sadašnjih materijalnih uvjeta određene i dosadašnjim povijesnim iskustvom. Ako gospodarsko-društveni razvitak zaostaje za procesom razvoja realnih, oblikovanih potreba, koje postoje kao činjenica određenog društva, neizbjegno dolazi do supstitucije članova tog društva. Na koji će se način vršiti ta supstitucija, to zavisi o nizu uzajamno povezanih činjenica, počevši od najčešće odgovetljivih povijesnopsiholoških pa do novih, najkonkretnijih i najuočljivijih u društveno-političkoj i materijalno-gospodarskoj zbilji određenog društva. Svakako, pored iseljavanja najzamjetljivija supstitucija očituje se u smanjenom natalitetu i povećanoj smrtnosti. Već citirani Alain Girard kaže također: »Zivot i smrt nisu samo biološke pojave, oni su i rezultat uskladene volje društvenih grupa ili posljedica vanjskih okolnosti vezanih uz oblike civilizacije.« Neadekvatno društveno i materijalno nagradivanje izvršenih i poduzetih napora umanjuje fizičke i duhovne snage naroda, pogoduje razvitku alkoholizma, tjelesnih i duhovnih oboljenja, porastu broja samoubojstava, raspadanju obiteljskih zajednica i raznim drugim društvenim porocima. Shvatimo li nacionalno biće kao skup njegovih fizičkih i duhovnih snaga, onda se supstitucija nacionalnog bića može vršiti i vrši se i kroz nedovoljni porast izobrazbe, prosvićenosti, kroz slabu intelektualnu, umjetničku i znanstvenu djelatnost.

Nacionalni sastav iseljenika

Nijedan narod, osim onoga koji se svjesno i dragovoljno prepusta razaranjući procesima supstitucije i uništenja, ne može biti ravnodušan kad uoči snažan i dugotrajan proces iseljavanja. Zbog toga se svadje po svijetu poduzimaju posebni napor da se utvrdi točan broj vanjskih migranata, a jednako tako uzroci i domaći iseljavanja. Prema procjenama Većeslava Holjevca, godine 1967. izvan granica SFRJ živjelo je oko 2.150.000 osoba koje su porijeklom iz SFRJ. Po nacionalnom sastavu ovu emigraciju čine:

Hrvati	1.500.000 ili 69,8 posto
Slovenci	340.000 ili 15,8 posto
Srbi	200.000 ili 9,3 posto
Makedonci	100.000 ili 4,7 posto

Posljednjih desetak godina u SFRJ, a posebno u SR Hrvatskoj, javio se novi migracijski val koji po svom intenzitetu i kolektivnom obilježju podsjeća, i ne samo to, na prijašnja masovna iseljavanja. Zbog nespremnosti da se prizna ozbiljnost te nove, neželjene pojave, upornim odbijanjem da se ona poveže s mnogo širim sklopm pojava, taj novi migracijski val nazvan je podstata zagonetnim imenom — **odlazak na privremeni rad u inozemstvo**. Prilikom zadnjeg popisa pučanstva, koji je obavljen 31. ožujka 1971., izvršen je i popis radnika na privremenom radu u inozemstvu. Pripreme za popis tih radnika obavljene su s dosta nemara, pa i mrzovlje, tako da lako uočljivi propusti nisu nikoga posebno iznenadili. I pored toga što ovim popisom nisu obuhvaćeni mnogi radnici koji se čitav niz godina zajedno s

cjelokupnom obitelji nalaze na »privremenom radu u inozemstvu«, pa se računa da je broj tih radnika iz SR Hrvatske višestruko veći nego što je popisom iskazan, i ovaj nepotpuni i manjkavi popis po mnogočemu je indikativan. On je potvrdio stariu spoznaju da je proces iseljavanja osjetno intenzivnije zahvatilo jedne republike i narode negoli druge republike i narode. Prema posljednjem popisu pučanstva ukupan broj žitelja u pojedinim republikama, broj osoba na privremenom radu u inozemstvu, te udio tih odlaznika u ukupnom pučanstvu republika bio je slijedeći:

Socijalistička Republika	ukupan broj žitelja	broj radnika na privremenom radu u inozemstvu	udio u ukupnom pučanstvu
Bosna i Hercegovina	3.742.852	138.274	3,7
Crna Gora	530.361	8.030	1,5
Hrvatska	4.422.564	227.841	5,2
Makedonija	1.647.104	56.449	3,4
Slovenija	1.725.088	49.563	2,9
Srbija	8.436.547	202.105	2,4
uze područje	5.241.524	116.575	2,2
Vojvodina	1.950.268	61.518	3,2
Kosovo	1.244.755	24.012	1,9
SFRJ	20.504.516	682.262	3,3

I prema ovim nepotpunim podacima, kojima nije obuhvaćen velik broj radnika na »privremenom radu u inozemstvu«, Hrvatska ima najveću stopu iseljavanja u Evropi. Najveći broj tih »privremenih« iseljenika hrvatske je narodnosti. Popis ih je zabilježio 261.721 ili 39,0 posto od ukupnog broja zabilježenih radnika na »privremenom radu u inozemstvu«. Broj Srba osjetno je manji, osobito kad se ima u vidu da su oni znatnije

nacije sačuvao je uza sve tudinske najezde i okupacije autohtono hrvatsko obilježje. Bilo bi naivno misliti da narod koji ima tako intenzivno, pa i bolno i duboko povijesno sjećanje, može imati iseljeničke instinkte i potrebe.

Nije slučajno da hrvatskim iseljenicima u prvoj, a počesto i u drugoj generaciji, zemlja useljenja nije postala nova domovina, te da su oni za čitavog svoga života bili okrenuti prema svojoj jedinoj domovini Hrvatskoj koje su nedaće, tmore i uzdanja duboko proživiljavali.

Hrvati nisu teritorijalno pokretljiv narod

Kod razmatranja prostorne pokretljivosti pučanstva pojedinih republika i naroda pored vanjske treba uzeti u obzir i unutrašnju migraciju. Migracija izvan odredene republike u drugu republiku iste federativne zajednice u svakom je slučaju indikativnija od migracije u druge države izvan federacije. Unutrašnje migracije vezane su s mnogo manje administrativno-pravnih poteškoća, a jezična i uopće društvena komunikativnost izrazito je veća ili bi bila trebala biti.

Tri poslijeratna popisa pučanstva (g. 1948., 1953. i 1961. — rezultati popisa g. 1971. još nisu poznati) daju nam dosta pouzdanu sliku o prostornoj pokretljivosti pojedinih naroda na području SFRJ. Podaci o međurepubličkim migracijama pokazuju da su Crnogorci i Srbi najpokretljiviji narodi unutar granica SFRJ, dok je njihova pokretljivost izvan granica SFRJ manja nego kod Hrvata i Slovenaca. To ukazuje na činjenicu da pojedini narodi pitanje svoje egzistencije unutar SFRJ bolje rješavaju od drugih naroda, što je posljedica čitavog sklopa raznih gospodarskih, političkih, psiholoških i drugih čimbenika. Izuzevši SR Srbiju, iz svih drugih republika više je doselilo osoba u SR Hrvatsku nego je iz SR Hrvatske odselilo u te republike. Snažan migracijski priljev iz SR Hrvatske i drugih republika u

spodarskih i kulturnih posljedica tih kretanja. Nesumnjivo, svaki pridošlica sa sobom nosi svoj posebni svijet, svoju tradiciju, snagu i namjere. Kohezija sa starosjedilačkim pučanstvom bit će brža i plodonosnija što su osjećaji zajedničke pripadnosti i sudbine istovjetniji, što je njihov kolektivni psihološki život i kolektivna svijest bliskija. Sve kad bi i htio, doseljenik se ne može podrediti novoj društvenoj okolini, jer je podređivanje suprotno samoj ljudskoj prirodi, ma koliko mentalitet pojedinaca bio podložnički i konformistički.

Svaka društvena sredina instiktivno odbija da primi i integrira nove pridošlice kojih se društvene norme i namjere bitno razlikuju od njihovih. Podaci o nacionalnoj pripadnosti međurepubličkih migranata i pravcima njihova kretanja pokazuju da su isprazne priče o nacionalnom raslojavanju pučanstva SFRJ i njihovo nadnacionalnoj homogenizaciji shvaćenoj u smislu gubljenja nacionalnih obilježja i stapanja u jedan jedinstven narod. Podaci o međurepubličkim migracijama jasno pokazuju da postoji jak nagon okupljanja oko nacionalne jezgre, koja postaje sve homogenija. U svojoj vlastitoj nacionalnoj sredini pojedinac se osjeća sigurnije, slobodnije, potpunije dolazi do izražaja njegova sposobnost i potreba da razmišlja i stvara.

Mješoviti brakovi također gotovo ništa ne pridonose gubljenju već postojećih i stvaranju novih nacionalnih obilježja. Mješoviti brakovi ni u nas ni u svijetu nisu nova pojava, oni ne samo da ne pridonose slabljenju nacionalnog osjećaja, nego ga naprotiv i potiču. Jedan narod u toliko je nacionalno i biološki jači ukoliko je sposoban i spreman da ulazi u rodbinske i krvne sveze s pripadnicima drugih naroda. Izuzetak može biti jedino onda kad je zbog velikih ratnih gubitaka i prekomernog iseljavanja poremećena spolna struktura određenog naroda. Tada sklapanje bračnih veza između pripadnika različitih naroda može poprimiti značaj fiziološkog i psihičkog nasilja, što opet sigurno ne pridonosi homogenizaciji pučanstva određene države, već dovodi do više ili manje izraženih društvenih poroka kao što je povećani broj alkoholičara, razvoda, napuštenje djece, pobačaja, kaznenih djela, samoubojstava itd.

Usaporedba s Irskom nije opravdana

Prekomjerno iseljavanje ugrožava biološki razvitak svakog naroda, slabi i uništava njegovu gospodarsku, kulturnu, političku snagu, ograničava njegove vizije. Prekomjerno iseljavanje hrvatskog naroda već je davno utvrđeno. Ono se dugo obrazlagalo i opravdavalo, a to se čini povremeno još i danas, tobožnjom iseljeničkom tradicijom. Cinjenice govore suprotno. Tobožnju iseljeničku tradiciju svaki je naraštaj morao ne obnavljati, nego ponovno stvarati. S promjenom društveno-gospodarskih prilika u svijetu i u Hrvatskoj uvjek je dolazilo do promjene iseljeničkih tokova i pravaca, do bezglavog lutanja od jedne zemlje do druge, od plantaže do rudnika, od pustinjskog pijeska do arktičkog leda. I usprkos tim činjenicama još se počesto iseljavanje iz Hrvatske uspoređuje s iseljavanjem iz Irske. Poznato je da su Irci pod političkim i policijskim, gospodarskim i kulturnim pritiskom engleskih imperialista masovno napuštali Irsku. U to doba početnih migracija i nesigurnih egzistencija usporedba s Hrvatskom bila je i realna i opravdana, ali već poodavno to više nije. Sada, Irci u Americi čine jaku društvenu skupinu, u kojoj svaki novi dolaznik iz Irske prepoznaće svoje jako nacionalno biće. Hrvati naprotiv ni u jednoj zemlji imigracije ne predstavljaju jaku društvenu skupinu, iako četvrtina hrvatskog naroda živi u inozemstvu. Hrvatski iseljenici su brojni, ali razasuti kojekuda, te njihovo društveno djelovanje ne može biti od znatnijeg utjecaja unutar država u kojima borave. To se pokazalo kod Londonskog ugovora (g. 1915.), Versailleskog mirovnog ugovora (g. 1919.), a i u kasnijim dogadjajima.

Osamljenost

Hrvatski iseljenici, a osobito prva generacija, osuđeni su da budu »homo oeconomicus«. Dok je društvena dimenzija njihova bića uglavnom svedena na nešto uži išteši širi krug poznanika i poslovnih prijatelja i aktivnost u nekom od mnogobrojnih dobrotvornih društava, Irci najaktivnije sudjeluju u društvenopolitičkom životu SAD, gdje zauzimaju i najveće položaje, te i inače predstavljaju jaku i solidarnu društvenu grupu u kojoj se svaki novi dolaznik brzo uklapa. Nasuprot tome, naši su ljudi više-manje društveno izolirani, pa se i nesvesno prepustaju frustracijama i samoubilačkim instinktim. Društje se i ne mogu objasniti česti smrtni slučajevi na relativno i neopasnim poslovima, gdje su poduzete sve mjeru opreza.

Premda provedenoj anketi 76 posto naših ljudi na radu u inozemstvu, dakle potencijalnih iseljenika, savjetovalo bi svojoj djeci da ostanu u domovini, za 65 posto njih glavna je poteškoća odijeljenost od obitelji, a 48 posto danonice čuti osamljenost. Zaista, za našeg čovjeka — koji je stoljećima živio, djelovao i mislio unutar tradicionalnih struktura i ritmova — morali su postojati jaki društveno-gospodarski razlozi i poticaji da se otrgne od tih struktura i ritmova, te da svoj unutrašnji ritam podredi ritmovima nove, strane sredine.

Rješenje postoji

SR Hrvatska još uvjek ima dovoljno materijalnih i intelektualnih snaga da posebnim mjerama zaustavi daljnje iseljavanje i da istodobno poveća natalitet i prirodni prirast svoga pučanstva. Dijapazon tih mjer mora biti širok i sveobuhvatan, počevši od pružanja većih mogućnosti za individualni rad, većih dječjih doplatek, poreza na neženje, većih investicija i brže stambene izgradnje, do promjena u kadrovskoj strukturi političkih organa, uprave i svih službi vezanih s društvenom moći i prisilom. Te promjene treba izvršiti dovođenjem državnih i društvenih institucija u sklad s nacionalnim bicem naroda unutar kojega te institucije postoje i djeluju. Svaki narod u SFRJ dovoljno je zreo da sam potpuno suvereno rješava svoje probleme, sadašnje i buduće. Najnovijim ustavnim promjenama, kojima su republike označene kao suverene države članice federacije, svakom narodu u SFRJ pružaju se praktične mogućnosti da u suvremenosti i svom nacionalnom području ostvari puninu svog nacionalnog bića.

Bruno Bušić

MAKSIMILIJAN VANKA: Hrvatska smrt u Pennsylvaniji

zastupljeni u nacionalnoj strukturi ukupnog pučanstva. Na »privremenom radu u inozemstvu« njih ima 191.342 ili 28,5 posto od ukupnog broja.

Ovaj posljednji popis i nehotice je pokazao kako je teško odrediti, točno definirati i odijeliti one radnike koji se nalaze na privremenom ili manje privremenom radu u inozemstvu — od trajnih iseljenika. Pored toga što je popisu izmakao velik broj odlaznika u inozemstvo, mnogi nisu ušli u popis iz jednostavnog razloga što ih njihova bliža rodbina s pravom više ne smatra »radnicima na privremenom radu u inozemstvu«, već trajnim iseljenicima.

Treba još podsjetiti da ovim popisom nisu obuhvaćene osobe koje su napustile zemlju zbog poznatih deformacija koje su razotkrivene i osuđene godine 1966. na Brijunskom plenumu. Podaci za milijun i tri sto tisuća građana SR Hrvatske nisu se mogli prikupljati nezapoženo i bez određene svrhe. Priključenje tih podataka moralno je izazivati teške psihičke traume kod velikog broja pojedinaca. Razumljivo je da su oni stoga napuštili domovinu, zahvaćeni strahom i nespokojem, koji su bili jači od njihove želje da ostanu. U pojedinim općinama zapadne Hercegovine broj tih odlaznika u inozemstvu je broju radnika na »privremenom radu u inozemstvu«. Shvaćajući okolnosti pod kojima su napustili zemlju, društveno-politički radnici iz toga kraja upućuju im poziv da se vrate ili da bar urede odnose s državom iz koje su iselili.

Tradicija ili nužda?

Kad bi se podaci o iseljavanju Hrvata promatrali odvojeno od ostalih činjenica, mogao bi se steći dojam da su Hrvati prostorno najpokretljiviji narod na SFRJ i da je seljenje doista oznaka njihova karaktera. Međutim, svaka svestrana analiza odnosa iseljenih Hrvata prema domovini i njihove pokretljivosti opovrgava taj lažni dojam o lakoj teritorijalnoj pokretljivosti Hrvata. Poznato je da se jedino kod nomadskih naroda može govoriti o tradicionalnoj prostornoj pokretljivosti. Ti narodi ne doživljavaju svoju povijest, niti se duže vrijeme mogu suživjeti s prostorom koji momentalno nastanjuju. Oni doživljavaju prostor kao nešto što treba prevladati, prijeći i ostaviti iza sebe.

Citava hrvatska povijest daje potpuno drukčiju sliku o emocionalnoj i prostornoj povezanosti Hrvata za Hrvatsku. Tamo gdje se začela hrvatska državnost, prostor na kojemu se izvršilo državotvorno formiranje hrvatske

SR Srbiju, osobito Vojvodinu, uvjetovan je koloniziranjem pučanstva iz ratom opustošenih krajeva na napuštena imanja onih oko 500.000 Nijemaca koji su u posljednjim danima rata napustili Jugoslaviju. Prema popisu iz godine 1948. SR Srbija je od SR Hrvatske primila 120.470 osoba više nego joj je dala. Taj se broj u godini 1961. smanjio na 103.189, a svi su izgledi da je u posljednjem deset godina s razvojem turizma i raspodajom hrvatske obale ta razlika još osjetljivije smanjena. Prema popisu iz godine 1961. iz SR Srbije su se doselile u Hrvatsku ukupno 76.724 osobe, od čega 31.997 Hrvata, 26.893 Srbina, 1.733 Slovenca itd. Prema istom popisu iz SR Hrvatske u SR Srbiju odselilo je 179.913 osoba, od čega 128.282 Srbina, 37.820 Hrvata, 4.823 Madara.

Okupljanje oko nacionalne jezgre

Prema popisu pučanstva iz godine 1961. u SR Hrvatsku je doselilo iz SR Bosne i Hercegovine 77.814 osoba više nego je iz SR Hrvatske odselilo u obratnom pravcu; iz Crne Gore 3.260 više; iz Makedonije 2.651 više; iz Slovenije 2.103 više.

Najintenzivnije i najzanimljivije migracije SR Hrvatska imaju sa SR Bosnom i Hercegovinom. Prema popisu pučanstva iz godine 1961. iz SR Bosne i Hercegovine doselilo je u SR Hrvatsku 117.740 žitelja, od čega 80.060 Hrvata, 27.273 Srbina, 1.938 Muslimana, 3.851 Jugoslavena. Istodobno je u obratnom pravcu odselilo 39.926 žitelja, od čega 23.287 Hrvata, 12.803 Srbina, 881 Musliman.

Do godine 1961. u SR Hrvatsku doselilo se ukupno 248.267 žitelja iz drugih republika SFRJ. Među doseljenicima bio je najveći broj Hrvata (132.097), zatim Srbija (60.328), te Slovenaca (25.126). Istodobno je iz SR Hrvatske odselilo u druge republike 265.628 osoba. Među doseljenicima bio je najveći broj Srba (144.988), te Hrvata (83.569). Zanimljivo je da je u SR Sloveniju iz SR Hrvatske odselio veći broj Hrvata (18.954) nego Slovenaca (15.466). Isti je slučaj s Makedonijom i Crnom Gorom: u te republike iz SR Hrvatske odselio je veći broj Hrvata nego Makedonaca i Crnogoraca. U SR Bosnu i Hercegovinu iz SR Hrvatske odselilo je 23.287 Hrvata i 12.803 Srbina.

Promatranje međurepubličkih migracija potrebno je radi utvrđivanja socioloških, političkih, ekonomskih, psiholoških razloga i poticaja tih kretanja, a jednako i radi utvrđivanja svih društveno-političkih i materijalno-go-

FRANJO PAULIK – 30 godina rada u Hrvatskom narodnom kazalištu

FRANJO PAULIK – operni prvak za kojega još nije utvrđeno da li je veći kao pjevač ili kao glumac

FRANJO PAULIK – teatarsko čudo: njegova je umjetnost kao kvasac od kojega male uloge rastu dok ne ispune čitavu predstavu.

FRANJO PAULIK – čovjek koji je gledao kako svi oko njega stare a on je ostajao isti (ali zar Vašek uopće može ostariti ili, recimo, otići u mirovinu?)

FRANJO PAULIK – primite i naše čestitke!

Neke su Istine Kazališne vječne kao i samo kazalište.

Valja ih pisati velikim početnim slovima (što smjerno i činim) i u razgovorima ih spominjati s dužnim štovanjem. Druge su više onako, da kažemo teatralne. Spominju se sa smiješkom punoga razumijevanja, kao: pa znate te kazališne ljude. Reflektori, »život na daskama«, patos odigranih uloga i sve tako. Opet kriza, kažete? Ta neće to biti tako strašno. Pretjeruju oni, ti kazališni ljudi, vidjet ćete...

Jesen je, kazališta su u punom pogonu, pa i »popratne pojave«. Ovosezonskim rječnikom rekli bismo: na dnevnom redu — ostavke. Dijele ih svaki redom, a razlozi i nisu novi. Najispravnije bi bilo reći kako su neke krizne situacije hrvatskoga glumišta ukorijenjene u našu poslijeratnu stvarnost, rođene u mijenjama shvaćanja što ih je donijela Revolucija i kako se, više ili manje prilagodene vremenu, obnavljaju u uvijek novim oblicima.

Gost u hramu Thalije

Razgovori kazališni uvijek spominju i »sudionika u igri« iz gledališta. I to je lijepo. Manje je već dobro što se o tome »sudioniku« razmišlja malo ili nikako. Smatra ga se dobrodošlim gostom. Ako dođe, dobro je došao, a ako ga ne bude, bože moj, što se tu može. A nekada u »trulim vremenima« nije bilo baš sasvim tako. Bilo je normalnije: kazalište bez publike — crkva bez popa. I kad bih htio o krizama, valja početi od iskona: »dobre, stare publike« sve je manje, a nove niotkuda. U svim razmišljanjima o kazalištu čak je i spominjanje »popularnih« predstava izazivalo bar podsmjeh ako ne i užasavanje. (A ne bi se smjelo zaboraviti ni sve veću tehničku dotjeranost filma: u »kino« se moglo i bez kravate. Pa televizija, pa papuče i — užas, ukratko.) Nedavno je u televizijskom prvom planu Zvonimir Rogoz vrlo lijepo branio izvornost primarne, kazališne glume, ali sumnjam da je uspio uvjeriti gledaoca kako će cijelovito glumačko ostvarenje vidjeti prije u teatru nego na filmu ili pred TV ekranom.

Pitam se što su svi zagrebački teatri zajedno, što su svi glumci, redatelji, dramaturzi, direktori i svi ostali u proteklih dvadeset i pet sezona učinili da bi se izborili za svoju publiku?

Svršetak »doba redatelja«

Umjesto da se ponese s problemima koji su se jatimice namnožili netom je umrla institucija administrativne podjele karata i (privida punih kuća, jer »ići u teatar« bijaše, da se ne zaboravi »sindikalna obaveza« svakoga pojedinca iz mnogobrojne publike), kazalište se povelo za mladim rođaćima. Ima tome desetak godina kako sam pisao o redateljskom svevlašću i sve što se u međuvremenu dogodilo, je to, da su sad i redatelji spoznali kako ne mogu sami. Usudio bih se reći kako su kazališta i sada tamo gdje su bila na početku toga odsječka u svom poslijeratnom životu. Vidjeli smo u tom vremenu i nekoliko zaista dobrih kazališnih predstava, više onih koje ćemo pamtitи po dobroj glumi nego onih što ćemo ih se prisjećati po iznimnoj redateljskoj konceptiji, ali smo ostali isto tako daleko od rješenja ili bar pokušaja da se nađe rješenje središnjeg nesporazuma kazališta s vremenom i sredinom u kojima opstoji: da li dobra »loma«, odvajanje (tada) mlađih u zasebnu kazališnu kuću, desetak sezona Zagrebačkog dramskog kazališta — nije li i sve to bio samo privid živosti, nisu li i u to vrijeme egzistencijalni kazališni problemi ostajali negdje u pozadijini. Neću reći da su namjerno prešućivani, preciznije će biti ustvrditi da se prema njima odnosilo kao prema ružnom ožiljku na licu: više je pažnje poklonjeno maski (kao da je maska liječki), a ako nije išlo drukčije ožiljak se skriva rukom ili ovratnikom kaputa. Valjalo je da nas vrijeme poduci kako pojedinačni uspjeh neće riješiti skrivene nedace.

Zakašnjele iskrenosti Violićeve

Posljednja križa nije ni po čemu izuzetna. Nekoliko oštrijih riječi, zahuktali i pomalo samodopadni tekst jedne godinu dana stare ostavke i iskrena nova ispovijest Boška Violića, možda će trenutno »podići temperaturu« u razgovorima, možda će malo uzdrmati uspavane svesti i savjesti, ali ako kao i mnoge dosadašnje ostane na periferiji zbivanja, najvjerojatnije će biti »kratka vijeka«. Mislim da bi u ovom trenutku bilo sasvim pogrešno dubsti ranu bilo kiruškim skalpelom, bilo mesarskom nožinom. Naime ja zaista vjerujem u iskreni entuzijazam i glumaca, i redatelja koji su u jednoj od mogućih podjele određeni da igraju svoje uloge, bojim se bez veće mogućnosti da bilo što u njima mijenjaju. Drugim riječima: lijepo je to pjesak biti (ma i šahovski), ali valja znati da je u povijesti šahovske igre »pravilo o pješaku nekoliko puta mijenjano i dopunjavano, a time se dakako mijenjala i suština igre.«

Cesto puta je najlakše reći: ovako se dalje ne može! Nije to neka naročita mudrost i neka se nade onaj koji ponekad nije podvio rep. Kad bi križa u kazalištu »Gavella« bila u tome da li Pero ili Dino, ne bi, odista, valjalo trošiti riječi. Znamo da ima odlazaka bolnih i manje bolnih, kažemo za neke i da su »nenadoknadivi«, a vrijeme nas onda pouči da nismo bili u pravu. Ne radi se dakle uopće o tome da li će DKG igrati četiri ili pet premijera, nego hoće li ih uopće igrati i ako hoće kome i kako? Uvijeren sam da se moraju pronaći putovi i odgovori, ali valja ih tražiti u kazalištu, a ne u »njima«. Ne u drugima oko kazališta, ne u objektivnim okolnostima koje baš i nisu ujek sasvim najobjektivnije. Mislim da je dosta grozno to što se u nas uvriježilo razmišljanje o moćnicima na jedan podančki, a često i malo poitronski način. Valjalo bi ponekad imati i smionosti pa i odgovornih zatražiti da odgovaraju. Samoubijstvo jednoga kazališta ne bi smjelo, vjerujem, u našem društvu biti baš najnevažnija stvar.

Veliki i mali »stari« grijesi

Ima u znanoj kazališnoj vječnoj nesavršenosti i nesavršenosti i nekih upozoritelja koji će nam objasniti kako će i kazalište »u krizi« još neko vrijeme djelovati kao da se

Kriza je (s)t kazališta

ništa nije dogodilo. Predstava je, konačno ipak uvijek malo kazališno čudo i valja vjerovati kako se svaki ansambl u toku rada uigra do te mjere da jedno vrijeme može proizvoditi i »malo veća« čuda. Zato je »grijeha« teže pronalaziti. (Dakako izuzev glavnoga: izmislice o samodopadnosti kazališta kojemu da je netko uvijek »dužan« pomoći.) DKG ili za ovu priliku bolje da ga imenujemo starim imenom: Zagrebačko dramsko kazalište, danas je jedino hrvatsko kazalište u kojem se u kratkom vremenu dade pratiti rast od postanka; sve uspijehe i krize do naših dana. To čak ni u jednom trenutku nije bilo institucionalno kazalište, pa nije ni moglo biti zaraženo boljetićama o kulturnoj misiji i funkciji u društvu. Rođeno u nezadovoljstvu sa situacijom u jedinom (tada) kazalištu, proživjelo je pred nama sretnu mladost i tada je naglo oboljelo. Drugi dio priповijesti vještije bi ispričao liječnik praktičar, jer bi se razgovor neminovno vodio o aspirinima, injekcijama, pa i nekim »operativnim zahvatima«. Ipk, nije li prvi znak bolesti bilo saznanje da teatar finansijski »bolje prolazi ako ne igra predstavu, nego ako je odigrá? Niye li smisao zvanja, umjetnosti, cijelokupnog stvaralačkog rada bio doveđen u sumnju podatkom da si svom ansamblu korisniji ako ne radiš?

Nažalost, uspavani i vremenom koje je još uvjek bilo obremenjeno odjecima velikih riječi o umjetnosti za široke narodne mase, ali i svojim nesumnjivim uspjesima i evidentnim umjetničkim ugledom, članovi Zagrebačkoga dramskog kazališta su taj podatak tek registrirali; nisu se i zamislili nad njim. Vrijeme će pokazati da je to bila usudna pogreška.

Što poslijе igke ličnosti?

Ali da progovorimo još jednom o »odvajjanju« grupe mladih i stvaranju Zagrebačkoga dramskog kazališta. Uzgred: nesreća je toga kazališta da je neprestano imao — krivo ime! U vrijeme kad je bio Gavelin teatar, zvao se ZDK, a kad je od njegovih ideja ostalo malo, (to Paro ima pravol) i kad se, ne bezobolno, pretvorio u zagrebačko dramsko kazalište, nazvan je imenom osnivača. Ne, nisam se zarekao. Osn-.

rasformirane, nego zato što su pred Meštrovićevim »Zdecem«, kako mi je to jednom iskreno i vrlo lucidno priznao Sven Lasta, glumci-partizani doživljavali svoj povratak u građanski teatar kao ostvarenje sanjanoga idealja. Gavellino kazalište započelo je vrlo blistavo, iako nikada nije postalo »škola«. Možda i zato što je Gavella znao povesti i oduševiti, ali ne i biti dostačno sistematičan da stvara svoju školu, a možda i zato što i nije imao pravoga sljedbenika, tek — poslije Gavellina odstupanja valjalo je tražiti nove putove.

Zašto je propao »poetski teatar«?

Jedini koji je u to vrijeme znao što hoće bio je, čini se Mladen Škiljan. Nikad nisam mislio da je to što on hoće dobro, ali bih sad, naknadno, ipak htio priznati da je vjerojatno bilo bolje od — ništa. Bitno je shvatiti kako je kriza nastupila zato što »poetski teatare nije srušen u ime neke druge, bolje ili gore koncepcije, nego zatornički i pomalo hrvatski »protiv«. Nitko tada, kad se izglasavalo o povjerenju nije, po svemu sudeći, pomišljao kako će to ništa u koje je teatar srljaо, prije ili kasnije pokazati zube i tražiti oblaćenje.

Klice bolesti bile su već vrlo uočljive: umjesto Gavellina autoriteta (koji možda nije uvijek priznavao, ali koji je u to vrijeme u rezultatima bio vidljiv i stvaran) nadošlo je doba ravnopravnih. Čak i vršnjaka. **A glumci su ostali izvan igre!** I tako se moglo dogoditi da je nedugo iza »pada« poetskog teatra iz kazališta otišao Sven Lasta, u vrijeme odlaska neosporno »prvi glumac« ZDK-a, nosilac glavnih uloga u najigranijim predstavama, i da je taj odlazak bio popraćen slijeganjem ramena! Lasta je u to vrijeme više osjetio nego znao kako u teatarskoj zbilji nešto nije u redu, ali je izabrao, nažalost, svoj, lastinski, način da svoje neslaganje sa »situacijom« i izrazi. Mene, međutim, mnogo više zanima što je u tom trenutku učinila »grupa osnivača«? Ništa! Sve da se i složimo kako je Sven »moraoc« otici, valja utvrditi kako se iz toga odlaska nije izvukla ama baš nikakva pouka. Prvaci su i dalje ostali somnabulno zaljubljeni (pa i samozaljubljeni) u svoj glumački posao prepustajući teatar »drugima«. Kao da nitko nije osjećao nadlažeće oluje. I zato se i moglo dogoditi da (nedugo prije) Lasta i Kvrgić jednostavno »pobjegnu« iz Violiceve režije »Korupcije u palači pravde« i da igraju svoju igru nadmetanja, da je igraju istini za volju izvrsno, ali da poslije toga Violici prepuste brigu oko teatra. Kvrgić mi reče (otpri-like) — Moje je da glumim i ja sam najsjretniji kad mogu (dobro) glumiti! To, ali više nisu bili ni vršnjaci. Mladi, »školovanje redatelji moralu su se nametati i znanjem, ali (logično) i iskustvom (otkud im?), i kazališnom rutinom, i umjećem življena u to vrijeme već priznatim velikim glumcima. I nitko nije primijetio kako ni jedan istinski »prvak« iz generacije osnivača nije nikada režirao ni jednu predstavu u svom kazalištu!

Drugi naraštaj ili »školarcii«

Značajka je snažnih ličnosti da nastoje biti sveobuhvatni. Tako se dogodilo da je Gavella istodobno nametnuo »svoj stil« i ZDK-u i tek stvorenoj Akademiji za kazališnu umjetnost, i tako se dogodilo da je »njegov« teatar prihvatio ne samo prvi naraštaj glumaca s Akademije (s kojim je uostalom koketirao od početka rada i što je bilo neophodno da se stvori cjeleviti ansambl), nego da je postao prvi izbornik nadolazećih talenta i time ozbiljno poremetio odnose u kazališnom životu u Zagrebu. Ozbiljno je uzdrman institucionalni značaj Hrvatskoga narodnog kazališta, koje je zapalo u ozbiljnu glumačku krizu (i moral je proći dosta vremena da se iz nje iskobelja), a jednovremeno se u ZDK i neosjetno uvlačio duh akademizma ne uvijek u najboljem smislu te riječi. Prvi glumci ZDK-a su i natavnici na Akademiju i tako je zatvoren krug u kojem su svi brinuti brigu OKO kazališta i zaboravljali na vlastito. I za sve to vrijeme u kazališnom životu Zagreba malo se što mijenjalo. »Kuće« su imale savjete, umjetničke, samoupravljačke, predstave su se igrale »ki kak more ki kak zna«, besparica je postala normalna pojava, opravljale su se fasade i fotelje, mijenjali direktori i intendanti, krija je kucala na vrata jednoga, pa drugog, pa trećeg kazališta nekim neutvrđenim, ali ipak pravilnim redom, o publici nitko nije brinuo, o repertoaru samo ako se sukobiljavao s nedostatkom novca, entuzijasti su proplakali svoje vrijeme pred zatvorenim ili tek malo odskrinutim vratima, oni realističniji »bave se« pomalo svim i svačim, i tako: voditelj u Radio-Jadranu »vrijedje u nas za tri »dobro plaćena« glumca, a mi o umjetnosti glumljenja!«

Rasturiti ili raseliti, pitanje je sad . . .

Čini se da je nešto ipak postalo nepodnošljivo. Kazališta su opet u krizi, u novinama se raspravlja o tako lijepim stvarima kao što je »miniranje«, »rasturanje«, »raseljavanje«, u DKG sijevaju ostavke, u HNK se dogada ništa, što je još i gore, jedino »Komedija« zahvaljujući čarobnom štapiću Vlade Štefančića igra predstave, okuplja gledaoce i uopće, rekao bih igra se kazališta. Istina je doduše, da je bogomđani Vlado i dobar glumac, i ne slabiji (sve bez Akademije, zamislite!) redatelji i trenutno jedini glumac — direktor kazališta, ali bojim se da nije samo to u pitanju. Neće se stvari promijeniti ako direktor DKG-a postane Drago Krča. Ali bilo bi »nekaj čist drugega« da Krča bar pokuša sudjelovati. I ne samo on. Znam da su neke stvari u životu nemoguće, pa neću ni pokušati na papiru sazivati sastanak nekadašnjih »pobunjenika«. Dopustite mi, ipak, da se upitam: ne bi li oni koji su još u teatru morali kadikad pomisliti kako je to kazalište njihovo, i zajednički uznastojati da učine što se učiniti dade?

U krizama kazališnim najviše je onih koji »sa strane« dijele mudre savjete. »Moglo bi se«, »valjalo je«, »treba«, a i za tih poštапalica najčešće nema ni valjanu prijedloga ni održiva savjeta. Znam kritičara koji je »u džepu« imao svoj repertoar za svako kazalište i u svakom trenutku. (Na svu ga sreću nikada nije mogao realizirati.) Kuća gori, a mi svrhotiosti o gašenju požara. Prilično je strašno kad se javje takvi vatrogasci — sa sjezikrama i započnu polemiku odakle da sijeku. Dostojnije je ponekad, iako teže, donijeti malo vode. Ma i kap onu, Cesarićevu, koja pomaže slapu da bi mogao sjati. Valja znati jedno: dvadeset godina srće hrvatsko glumište u propast i nema tog Aladina koji bi odjednom prosvijetlio, bespuće rječju ili činom. Ali to ne znači da ne treba nekucati.

Duško Čar

NAJLAKŠI PUT DO KNJIGE

Budite suvremenici

Pristupite KLUBU PRIJATELJA KNJIGE, suvremenoj organizaciji izdavanja i nabavljanja knjiga!

- Članovi će moći nabavljati knjige uz cijene najmanje 25% niže od knjižarskih
 - Izdavač se obavezuje za članove izdati, u početku, najmanje pet djela godišnje, a kasnije i više.
 - Svoje će članove redovito obavještavti o izdavačkom planu, svim novim izdanjima i o radu Kluba.
 - Članovi se obavezuju da će redovito mjesечно uplatiti najmanje 15 dinara, što će im se obraćunavati kod preuzimanja knjiga.
 - Također se obavezuju da će preuzeti knjiga najmanje u vrijednosti godišnje uplate.

Mjesečna uplata je UŠTEDA koja će vam omogućiti da u svojoj biblioteci imate vrlo vrijedne i dobro opremljene knjige. Članovi su u prednosti, jer se na kupnju knjige mogu odlučiti nakon njenog izlaska iz tiska, a i tada je dobivaju po 25% nižoj cijeni od prodajne.

Početni izdavački program predviđa:

 - A. Šenoa: »Kletva i »Diogeneš«
 - E. Kumićić: »Kraljica Lepak i »Urota zrinsko-frankopanska«
 - K. S. Dalski: »Osvit« i »Za materinsku riječ«
 - J. M. Simmel: »I Jimmy se približava dugi«
 - E. Malpass: »Carolija punog mjeseca«
 - I. Levin: »Rosemaryno dijetec«
 - A. MacLean: »Topovi s Navaronec«
 - M. Proust: »U traganju za izgubljenim vremenom: Enciklopedijski zbornik KRUG ZNANJA
 - Od pješaka do raketę I/II
 - Knjiga o sportu I/II
 - Oto Bihalji-Merin: »Najvni umjetnici svijeta«
 - C. G. Jung: »Covjek i njegovi simboli«
 - K. Clark: »Civilizacija«
 - R. Gööck: »Evropski glavni gradovi«
 - R. Willfort: »Ljekovito bilje«
 - M. Schubert: »Sto sve treba znati o vrtu«

Program će se dopunjavati najvrednjim domaćim i stranim djelima.

Osim toga članovi će po nižim cijenama moći nabaviti i sva ostala izdanja »Mladosti« koja nisu u ovom programu.

Ako i vi želite biti član, ispunite i posaljite pristupnicu.

PRISTUPNICA

Pristupam Klubu prijatelja knjige Izdavačko-knjижarskog poduzeća »Mladost«, Zagreb, Ilica 7/1 dvorište.
Obavezujem se da fu redovito mjesечно upla-

Obavezujem se da cu redovito mjesечно upla-

301-1-7609 IKP «Mladost», Zagreb, Ilica 30, á
izbor èu knjiga vršiti prema izdavaèkom programu Kluba prijatelja knjige, najmanje u vri-

Zanimanje

Točna adresa

(Vlastoruční potpis)

»Deobe« u »zamućenoj svakidašnjici«

Zbližavanje nije ujednačavanje

Dobrica Čosić: »Moć i strepnje«

Izdanie: »Narodni univerzitet braća

Stamenković, Beograd 1971.

Tekstove slične ovima Dobrica Čosić je, kao što sâm napominje u predgovoru, već objavio u knjizi »Akcija«. No tekstovi iz knjige »Akcija« zaista su aktivistički; ovi koji su pred nama u knjizi »Moć i strepnje« i »skromno su svedočenje o iznesenim opštим preokupacijama koje su opsedale ili zanimalice neke moje savremenike poslednjih godina«. Tim recima autor sâm određuje prirodu svoje knjige i zaista nema razloga da i čitatelji ovu knjigu ne prihvate kako ju je i sam autor ocijenio.

Nadalje autor napominje da za »bitne istine o stvarnosti u kojoj trajemo nema opštih uslova; a o najbitnijima nisam ni pokušao da govorim«.

S ovim napomenama čitatelj ulazi u ovu knjigu, koja je »napisana i izgovorena od 1966. do 1971.«

Vrijeme pisanja i izgovaranja ovih tekstova vrlo je karakteristično. To se vrijeme podudara s postbrijanskim vremenom, s vremenom privredne reforme, padom Ranićevića, konstituiranjem republičkih državnosti, amandmanima na republičke ustave itd. Općenito uvezhi, upravo je to vrijeme ponukalo Dobricu Čosiću da se prihvati pera i razgovora i kaže svoju zabrinutu riječ. Nikakvog razloga nema da ne vjerujemo u iskrenost pobuda koje autora »Deobe« tjeraju da kaže svoje mišljenje o vremenu u kojem, kako on kaže, »trajemo«. To je »zamućena svakidašnjica«. Čosić je lucidan sudionik i promatrač socijalne i ideološke svakidašnjice. On promatra njene oblike i traži njihove uzroke. On zna kako je »neminovno radikalno provravanje svih velikih nacionalnih ciljeva i društvenih orientacija, iskazanih i u okviru generacije kojoj danas pripadamo: toliko je već tragičnih ishoda prethodnih opredeljenja i verovanja«.

»Sve više je naših savremenika čija se vera samo ličnim računom i privatnim interesom hrani.«

Čosić u najvećem dijelu ove knjige govori u ime srpskog naroda, »koji se 1941. ponovo, drugi put u ovom stoljeću, sav, bez računa i mire, založio za jendnu budućnost«.

Čosić nadalje govori kao kulturni radnik, u ime kulture, kao komunist u ime socijalizma. »Srpski narod je u dvadesetom veku vodio tri strahovita rata, preživeo ustaški genocid, preko dva i po miliona ljudi dao za svoje oslobođenje i ujedinjenje.«

Čosić srpsku kulturu vidi i doživljuje u starom dvojstvu: Vuk ili Dositej, pledirajući za obojicu u sadašnjosti. On je protiv »starih ideoloških opredeljenja«. Čosić je protiv vladajućeg potrošačkog mentaliteta i nazovicivilizacije koja se širi i na »našem tlu, sve upornije podsticanja i gospodarećem birokratskom ideologijom«. Čosić je svjestan »epskog mentaliteta« dalekih izvora prave kulture, nedostatka maštete, »maštete za dobro« i »maštete protiv zla«. »Samo opštom prosvetošću, razvijenom kulturom i naukom Srbija može konačno da prestane da bude zemlja seljaka, činovnika i političara.«

Dok piše o Srbiji, Dobrica Čosić zadržava suspremut, malo patetičan ali zato korektan i pošten ton. Nepriklake počinju u trenutku kad D. Čosić prelazi na teren Jugoslavije, tj. na područje međunarodnih odnosa. Čosić se poziva na 1961., 1962., 1964., 1965., kada je pozivao u »aktivnu borbu protiv svih jugoslavenskih nacionalizama kao primarnih retrogradnih sila i tendencija u našem društву«. Čosić je svjestan da se pitanje hrvatskog i srpskog jezika »komplikuje, nadgrađuje i prlja drugim interesima i ciljevima«.

Nadalje Čosić kaže: »Jer ja mogu da razumem i privatim i suprotne i drukčije stavove i osećanja, ako oni proizlaze iz potrebe slobode ličnosti i njenih stvaralačkih ciljeva, ili ako se slobode i prava nacionalnog jezika politički ograničavaju i oduzimaju, što, po mom uredenju, nije slučaj u savremenoj Jugoslaviji.« Možemo postaviti Čosićevu »ubeđenju« da jezične diskriminacije nema, no pitanje hrvatskog književnog jezika zaista je pitanje »slobode ličnosti« i evidentnog dosadašnjeg »političkog ograničavanja« slobode hrvatskog književnog jezika.

»Tu negativnu društveno-političku tendenciju »Deklaracije« nije teško identifikovati sa unijatstvom, sa starijim velikohrvatskim nacionalizmom, koji se po mom mišljenju, posljednjih godina nalazi u očiglednoj ofenzivi i porastu.«

Zahtjev za slobodom hrvatskog jezika jest — nacionalizam! Čosićeva je procjena proizila iz poslijeratnog stanja, ona je negativno iskustvo, ona je proizila iz nenormalnog i protunarodnog Novosadskog sporazuma, kojim mogu i moraju biti nezadovoljni Hrvati i Srbi. Nije tako davno od toga što je Cvjetin Mijatović izjavio da je npr. »teško bilo biti Hrvat u Bosni i Hercegovini poslije rata«.

Treba li D. Čosiću predočivati sva ona šikaniranja hrvatskog jezika u javnom životu? Treba li njega, kao pisca osjetljiva za jezik, drmati i prodrmatiti užasnim i odvratnim primjerima netolerancije i brutalnosti, ne samo na jezičnom planu? Čosić zamjera i potpisnicima »Predloga« slijedeće: »A negativno politička, nejezička sadržina »Predloga« mislim da je u tome što odmah i lako pristaje na ponistiavanje književnih dogovora Hrvata i Srba, koji nisu samo knji-

ževni i jezički dogovori i sporazumi, nego i izrazi i potvrde bliskosti i bratstva, što sugerira staru, retrogradnu srpsku koncepciju srpsva, što podstiče srpski nacionalizam, što na »hrvatski« stav reaguje »srpski« što ne nosi težnje za zbližavanje naroda i univerzalizaciju nacionalne kulture.«

Novosadski jezični sporazum trebao bi dakle biti izraz »bliskosti i bratstva«. Može li se tako govoriti o sporazumu koji gotovo i nije imao jezično obilježje? Bio je to politički sporazum koji je poništavao pravo i Hrvatima i Srbima da svoj jezik zovu jednim i pravim imenom. Taj je sporazum onemogućavao normalan razvitak i hrvatskog i srpskog jezika.

Razumijemo Čosića kad je zabrinut za kulturno »jedinstvo Srbija«, kad pledira za »vukovsku kulturnu revoluciju«. Razumijemo Čosića kad srpskoj kulturi želi »pogled unapred«, razumijemo njegovu brigu za »gradični zadatak urbanizacije selas« i »ulazak u moderno doba«.

Ne razumijemo Čosića onda kad implicite odbacuje to pravo drugim narodima. I Hrvati žele »urbanizirati selo«, i oni žele kulturu s »pogledom unaprijed«. Univerzalizacija jedne kulture i jezika moguća je ako se toj kulturi i jeziku dopusti ponajprije da bude samostalna, samosvojna i autentična. Čosić, koji se u svojem »dosadašnjem životu nikad nije »osetio pobednikom«, koji nije s »pobednicima slavio pobedu«, iskreno želimo da »posle svake pobede« razmišlja o »porazenima«.

»Sve su zastave krvave i prljave.«

»Posljednjih godina, tihu a intenzivno, ostvaruje se, već je ostvaren veoma prisani, na obostranim interesima zasnovan savez političke i kulturne, odnosno stručnjačke birokratije. U nekim sredinama taj savez ima nacionalnu i nacionalističku osnovu.«

Čosić »zamućenu svakidašnjicu« neprestano vidi u smislu devastiranog i deziluzioniranog »jugoslovenskog idealisa«. On vidi »sistemu simetrije u političkim osudama srpskog i hrvatskog nacionalizma, uporno uspostavljanje simetrije u vrednovanjima i odgovornostima, bez obzira na pravo stanje stvari.« »Pravo stanje stvari« po Čosiću očito nije takvo da bi se u zajednici jugoslavenskih naroda moglo živjeti ravnopravno. Po Čosiću mi nismo svi jednakri krivi i jednakri zasluzni i nemamo svi jednakra prava. Neka prava po Čosiću ostvarili su samo neki narodi. Ta im se prava danas narušavaju. Rekli smo već da se Čosić ovim tekstovima javio tek u trenutku kad su se drugi narodi i »neke sredine« pojavili sa zahtjevom uvažavanja nacionalnog bića i tradicije. Čosićev stajalište podrazumijeva pobijednike i pobijedene i ne treba puno dobitljivosti da bi se shvatilo kako Hrvati spadaju u pobijedene. Slažemo se s Čosićem da je »problem u razlikovanju nacionalnog i šovinističkog«, no kad Čosić gotovo nigdje u svojoj knjizi ne spomene unitarizam i centralizam, zabrinuti smo za stupanj Čosićeva uvida u našu »zamućenu svakidašnjicu«. Ako u našoj svakidašnjici Čosić nigdje ne vidi centralizam hranačan uravnavanjem upravo hrvatske kulture i naroda, onda je to zabrinjavajuće za Čosića kao humanista i pisca koji ima smisla za »porazene«.

»Postoje svi kulturni i razumni razlozi da se u jugoslovenskim nacionalnim kulturama prestane sa kopanjem rovova i preveličavanjem i umnožavanjem razlika i suprotnosti.«

Ništa lakše nego složiti se s Čosićem, no pitanje je možemo li se složiti s metodom tog »razumevanja« koje zastupa Čosić?

Sve veće ostvarivanje prava svih naroda u Jugoslaviji Čosić osjeća kao opasnost za »pravo duhovnog ispoljavanja duhovne celokupnosti srpskog naroda, istorijsko i sadržajno jedinstvo srpske kulture, jedinstvo koje postoji otkad postoji srpska narodna i nacionalna svest«.

Zaista je nerazumljivo zbog čega bi slobodna i suverena Hrvatska, Slovenija, Crna Gora, Makedonija bile opasne za »celokupnost srpskog naroda«. Nerazumljivo i neargumentirano Čosić tude postojanje suprotnstavlja svojemu. Dakako, Čosić, koji se poziva na humanističke i demokratske tradicije srpskog naroda, s gnušanjem će odbiti zaključke izvedene iz njegova stajališta. No valjalo bi mu kao upozorenje citirati rečenicu iz komentara S. Nikašinovića, objavljenog u »Večernjem novostima«. Ta rečenica glasi: »Kako sada stvari stoje, četiri republike u kojima se govoriti srpsko-hrvatski imaju tri recepta za rješavanje jezičnog problema. Treba znati što će biti ako se ti recepti i realiziraju. Jer, to znači otvarati vrata za republičke jezične norme.« Tako zbori i piše zabrinuti unitarist, koji baš nikako ne može shvatiti da narodi imaju pravo i dužnost njegovati svoj jezik.

Čosićeva knjiga zaista nije dohvatila bitne probleme međunarodnih odnosa u jugoslavenskoj zajednici. Ona se nije dovinula do tolerancije, koja ne samo dopušta, nego i pomaže slobodu drugog naroda. Čosiću još uvijek nije blisko uvjerenje da sloboda jednoga uvjetuje slobodu drugog naroda. On kaže: »nikakva iskušenja ne treba da nam pomute težnju za zbližavanjem...«

Zbližavanje nije ujednačavanje! To u dodirima političkih i kulturnih ne bi trebalo nikada smetnuti s umom.

Zlatko Markus

NAPOKON: HRVATSKI SKLADATELJI POSTIGLI FINANCIJSKU SAMOSTALNOST

Adalbert Marković

Proces decentralizacije sredstava i samoupravno konje koji paralelno prati demokratizaciju i stvaranje republičkih država u zajednici jugoslavenskih naroda. Društvo hrvatskih skladatelja uporno je pokušavalo ostvariti svoja umjetnička i samoupravna prava. Dakako, otpori su se javljali iz Saveza kompozitora Jugoslavije (SAKOJ). Nisu u pitanju samo umjetnička i samoupravna prava, nego i sredstva koja skladateljima ostvaruju izvedbama.

Određeni oblik umjetničke i finansijske samostalnosti ostvaren je i proklamiran prije osam dana na sastanku predstavnika Društva hrvatskih skladatelja (DHS) i predstavnika stručne službe SAKOJ-a. O sporazu DHS i SAKOJ-a razgovarali smo s tajnikom DHS-a Adalbertom Markovićem.

»Duhovna klima za sporazum stvorena je još na nedavno održanom Kongresu u Pržnu« — rekao nam je tajnik DHS. »Održali smo sastanak na koji smo pozvali predstavnike stručne službe SAKOJ-a, naše delegate i promatrače na Kongresu, Zavod za zaštitu muzičkih prava, Republički sekretarijat za kulturu. Povod za sastanak bio je elaborat stručne službe SAKOJ-a o primjeni novog statuta i član 56 koji se odnosi na zadržavanje sredstava ubranih za zaštitu malih prava na teritoriju republike. U tom elaboratu dosta je prostora posvećeno problemu kamata na ta sredstva. Traže se kamati od 3 i pol posto. To je akt koji je trebao utjecati na nepristajanje republičkih društava i sekcije. Međutim, naše društvo uspijelo je ostvariti kod Kreditne banke u Zagrebu kamate od 4 posto. Iskristalizirale su se dvije mogućnosti za rješenje: 1) HAD, tj. Hrvatsko autorsko društvo, što znači potpuno odcjepljenje autorske zaštite iz SAKOJ-a. Nešto slično postoji u današnjoj Čehoslovačkoj u kojoj češki i slovački skladatelji imaju posebne autorske agencije. — 2) Mogućnost zadržavanja takozvanog »jugoslavenskog poena«, ali s time da sredstva skladatelja jednog društva ostaju u republici. Ostvarili smo pravo da raspolaćemo sredstvima koja ostvarujemo, tj. kamatima na ta sredstva. S kamatima bi naše društvo samostalno raspolagalo i odlučivalo, bilo kao stimulativnu isplatu ili ulaganje u konkretnu akciju, proširenje rada itd. Ugovor stupa na snagu 1. I. 1972. god.«

Dva dana kasnije, 20. XI. održan je u Beogradu sastanak Koordinacionog odbora SAKOJ-a i nitko se nije izjasnio protiv hrvatskog prijedloga. Sada na primjer JRT i Zavod za zaštitu malih prava novac šalju direktno na žiro-račun DHS. Time smo se vratili na situaciju od 1965., kad su ondašnji predstavnici DHS potpisali ugovor o centralizaciji sredstava. Razlika je u tome što je novac sada na računu našeg društva, a ne na računu ZAMP-a, koji je dakako na taj način ubirao i kamate na ta sredstva.«

Kakve konkretnе akcije kani DHS poduzimati sa sredstvima koja će sada imati?

»Radimo na tome da mi kao stručno i profesionalno društvo budemo osnivači Zagrebačkog biennala suvremenih muzika, a ne tehnička i administrativna organizacija kao dosada.«

Nadalje kanimo ustaliti svake godine »Dane hrvatske glazbe«. Na tim koncertima izvodila bi se stara i nova hrvatska glazba. Ti koncerti održavali bi se u tijeku dva tjedna svake godine, u prosincu. Nastojat ćemo produbit koncepciju »Dana hrvatske glazbe« i učiniti ih tradicionalnim.«

RAZGOVARAO: Z. M.

TEMA OGLEDALA

Uz jedan motiv fantastične književnosti

U carstvu književnosti postoje djela s ove i s one strane ogledala. Nas zanimaju više ona koja lebde nad mračnim bezdanima, izgubljena u labirintima, zau-

stavljen u crnoj paklinji vremena koja je izgubila svoj viskozitet. U središtu naše pažnje nazire se vizija koja je neke vrsti kolektivna baština koja stoji u prostoru do kojeg je teško doprijeti.

Tzvetan Todorov u knjizi *Introduction à la littérature fantastique* raspravljujući o pitanjima tematike fantastične književnosti piše: »Uzvrsi sve u obzir, fantastična se pripovijetka može ili ne mora karakterizirati takvom kompozicijom, »stilom«, ali bez čudnovatih dogadaja fantastično se ne može pojavit. Fantastika se sigurno ne sastoji u tim dogadajima, ali oni su nužan uvjet fantastičnog i zato mu pridajemo toliku pažnju.«

Problemu bi se moglo pristupiti i s druge strane, polazeći od funkcija fantastičnog u djelu. Treba se pitati što ti elementi fantastike jednom djelu daju. Što tog temeljnog stajališta može se doći do tri odgovora. Prvo, fantastično kod čitaoca izaziva posebno djevelovanje, strah ili užas, ili jednostavno radoznalost, što druge vrste i oblici književnosti ne mogu. Drugo, fantastično služi naraciji, ono drži u neizvjesnosti. Prisutstvo elemenata fantastike naročito organizira zaplet. Na kraju, fantastično na prvi pogled ima tautološku funkciju: ono omogućava opisivanje fantastičnog univerzuma, a taj univerzum ne postoji zbiljski izvan jezika. Opis i opisan je razlikuju se.

Tako, na primjer, fantastična je slika samo jeka nekog smisla. Ona nešto govori, ali brižljivo prikriva izvor tega govora, jednakao kao i njegov smisao. Likovno, to je najčešće neko nestvarno magično osvjetljenje u kojem čudesni predmeti realistički slikanim pojedinstinima dobivaju novo značenje, to je jedna mrena ne-svijesnosti probijaju detaljima realnog svijeta, koja ne sprečava da stvari vidimo, ali nam zato otežava da shvatimo njihovo pravo značenje, jer mijenja sva-kodnevno, kolokvijalno značenje predstavljenih predmeta u simbole koji sigurno ne određuju, ali barem djelomično tumače ljudsku prirodu.

Zato, kada pokušavamo govoriti o fantastičnom slikarstvu ili fantastičnoj književnosti, onda uz sve osobitosti izvornog govora svakog umjetnika, škole ili epoke naziremo konstantnu prisutnost nekih sadržaja, nekih simbola, nekih odnosa koji gotovo uvijek uključuju u sebe elemente borbe svjetlosti i tame, u slici nekog odlaganja, poraza, pada, iskušenja, ali pri tom umjetnik posredstvom neke pojedinosti sugerira da je po-zornica tog zbivanja prostor sna ili sanjarije. Već smo pomenuli kao svojstvo fantastične umjetnosti želju da se otjelotvori u apsolutno, ali upravo ta strasna želja potpomognuta unutrašnjom nekoherentnošću sadržaja rada **grotesknost**, tu najčešću i najvjerniju pratiliču svakog djela fantastične provenijencije. Njena je pa-žnja usmjerenja prema krajnostima, uzbudjuje je i sama pomisao na početak i kraj, ona želi biti okrenuta cijelim svojim bićem prema nezamislivom kao i prema ne-povjesnoj prošlosti i budućnosti. To je jedan od razloga zašto nam fantastična umjetnost pruža košmarsku vizacionarnost koja svim silama nastoji potrijeti univerzalnu koherentnost realiteta, predmeta i ljudi.

Bilo bi već vrijeme da se započne s inventurom naj-sadržajnijih i najučestalijih simbola koja bi nas na kraju doveo do spoznaje da tako gdje postoji identitet — nema stvaranja.

Temu i argumentaciju ogledalom mogli bismo proučavati na nekoliko područja umjetničkog stvaralaštva. U knjizi *Svijet kao labirint* René Gustav Hocke navodi nekoliko velikih pjesničkih imena koji su pokušali pro-zreti hladnu opunu magičnog ogledala i spustiti se u dubinu s onu stranu vidljivog.

Listajući **Rječnik simbola** našli smo na neke zani-mljive podatke koji govore o mitskoj funkciji ogledala. Od latinske riječi *speculum* (ogledalo) izведен je pojam spekulirati u značenju presudivati ili uzimati sve odnose u obzir. Izvorno značenje nalazi se u svezi drevnim običajem promatranja zvijezda. Latinska riječ *situs* (zvijezda) korišten je francuske riječi *considération* (razmatrati) čije je etimološko značenje vezano uz čin promatranja zvijezda. Dakle, ove dvije riječi koje označavaju visoko intelektualne postupke vuku svoje podrijetlo iz drevnog proučavanja, promatranju očitavanju konstellacija zvijezda u ogledalu. O ogledalu pjeva Eluard, Mallarmé i oni kao i mnogi drugi umjetnici stope fascinirani pred njegovom zavodljivom dubinom. Na Istoku u ogledalu vide simbol či-stoce. Za sv. Pavla, kao i mnoge kršćanske i muslimanske mistike, ljudsko srce je ogledalo koje zrcali Boga. U Kini ogledalo je lunarni i ženski simbol; a također krije i značenje harmonije. Platon i Plotin tumače dušu kao ogledalo. Mislim da se možemo oslo-niti i na figuru koja govori da je ogledalo oruđe Psy-he. Uzmimo kao primjer pripovijetku *Začaranog ogledala* Frana Galovića.

Prisjetimo se simboličkih funkcija ogledala što ih ranije navedosmo uz pomoć **Rječnika simbola**. Slika voljene žene kao da tamni pred mjesecem svjetlošću, a znamo da je mjesec simbol ženstva. Marcel Pe-trovic se trzne. Mjesecina je već bila došla sasvim do njega. Drhtala mu je na rukama, spustila se na prsa i na glavu. Slike onoga, što je bilo, zaokupile su mu svu dušu, pa nije ni opazio kako se taj slap došuljao do njega. U nedoumici da li to silazi san da ga očara i da ga uvede u prostore čežnje, u tim prostorima kao da se otvaraju vrata u spokojsvo, kao da se počinje osjećati topilina intimite, ali prostor tog doma koji je nastanila smrt ispunjavale su stare i zaboravljene stvari i jedno staro ogledalo. »Tako je stajalo golemo ogledalo u zlatnom okviru. Njegov je sjaj prekrila prasina i starost, bilo je blijeđi i ugaslo. Zlato okvi-ra pocrnilo je, i samo se gdje-gdje pozna trag neka-dasne raskoši...«

...On pode prema ogledalu.

I što je bliže prilazio k njemu sav je onaj kraj posta-jao lepši i jasniji. Razabirao je drveće, putove i staze, vodu u ribnjacima i zvjezdano, mjeseceno nebo. Svemu tome nije bilo kraja. Njegov pogled nije mogao ni obuhvatiti silnu daljinu što se pružala preko granica vremena i prostora.

I sve mu se činilo da je već nestalo sobe i terase i da je on negdje u drugome kraju, na pragu onoga svje-ta, što se vidi tek u snu...«

Taj motiv smrti, motiv iskušenja i iskupljenja duše koja traži smisao postojanja i tamo gdje se racionalno mišljenje pričinja posve nepriskladnim metafizička je podloga mnogih književnih djela fantastične provenijencije. Možemo ostaviti još mnogo prostora onim kritičarima koji žele ostati vjerni iskušanici psihoanalitičkih naučavanja od Freuda do Lacana za traženje analogija između egzistencijalne opsesivnosti ništavljom i prepoznavanjem sebe samog i onog pjesničkog vizionarskog predskazanja vlastite smrti nagovješte-ne u pismu pisanim svega nekoliko časaka uoči tra-gične smrti.

Tema istraživanja, poticaj novog dubljeg i radikalnijeg iščitavanja mogla bi biti i rečenica »Covjek bi čisto volio umrijeti u ovako sunčan dan.«, ali tada bi se možda više zanimali ličnošću pisca, međutim, nama jedine autentične podatke o književnosti pružaju djela. Materijal što nam ga pružaju različite teme, određene slike što se pojave u unutar jednog opsesivnog konteksta tragične vizije pisca koji riječima otima sve ono što bi im dopuštao da se s njima koristimo kao s eufemizmima s kojima bismo trebali iskazati ova tektonika gibanja unutar same strukture kazivanja i ostvarivanja komunikacije između ideje i stike ne-mjesta i ne-vremena. Uz priče u kojima prevladava potreba da se uz pomoć kazivanja prede s onu stranu mogućeg i iskustvenog i da se tako kroz dvojnost postoećeg svijeta (on sam i ideja o njemu) i pjesničke vizije jednog drugog prividnog, mogućeg i potrebnog svijeta koji izrasta iz ništavila fraze, iz neke egzistencijalne retorike koja kao da nas ispunja nevjericom, tim velikim iskušenjem poezije. Otkriva se naracije jednog simboličkog porekla u kojem predmeti, pojave, lica i akcije ispunjavaju prazninu koja je bila rezervirana za zdvojnost, tjeskobu, ništavilo. Pojava, pomalo neočekivana, nekih pripovijedaka Rikarda Jorgovanića (*Stella Raiva, Ljubav na odru*) predstavlja prvo nastojanje da se unutar novije hrvatske književnosti pokušaju nači neki novi argumenti pri-kazivanja, kazivanja i iskazivanja i tako napustiti odrednice koje nam je zadala sociologija i povijest. Cijenjena da postoji neka nejasna ali ipak prepoznatljiva veza između sna Ivice Kičmanovića i košmara po-znatog iz nekih novela Franza Kafke ili možda misti-fikacije Jorge Luisa Borgesa i njegovih naslijedova-te-lja među najmlađim hrvatskim pripovjedačima, ona također objašnjava zašto je Ksaver Šandor Dalski u romanu *Janko Berislavić* dotakao jednu faustovsku temu, zašto je u pripovijetkama *San doktora Mičića Na veliki Petak, Nočturno, Venera kapitolska, Mora, Ljubav lajtnande Milića, Palud, Andeo, Cudnovati te-sar, Lirske intermezzo, Napokon*, Zašto pokušao do-kući oni nedostignu i izraziti ono neizrecivo i tko transrealnost one slutnje o kojoj je govorio Wittgen-stein i tako transrealnost i slutnje da postoji nešto i iza slutnje konkretizirati kroz neobične fabule i zgodbe potvrditi svoje uvjerenje da postoji nešto iza slike i to kroz neobične fabule i zgodbe učiniti »pojmljivima« ili barem »vidljivima«. I tako u nekim prozama Antu-na Gustava Matoša svijet empirijskih iskustava prelo-mjen je kroz jedno fantastično ogledalo koje možemo shvatiti simbolom jedne ustrepale i autoironiji sklene duše. U priči *Cameo* fantastičnost se pojavljuje kao dio jedne furiozne slike, kao jedna opsesivna glazbena tema koja se gubi u ludom crescendu totalnog rasapa jednog životnog svršetka karakterističnog za zahtijeve novele iz novinskog podlistika. Priča *Osveta* ogledala ironično je intonirana, ogledalo se doduze pojavljuje u svojoj izvornoj mitskoj funkciji ali mističnost sižaja razbijena je ironijom, te formom značajnom za trivijalnu novinsku priču s prijelaza stoljeća. Slično se događa i s Ulderikom Donadinijem, njegova novela *Davao go-spodina Andrije Petrovića* također je poučna jer između ostalog unosi u prostor fantastike stanovitu racio-nalizaciju karakterističnu za alegorijsku književnost. Više nije bitan mit, važniji su simboli. Pripovjedač je dan znak (davla) pretvara u simbol (pravdu) i taj sim-bol pravičnosti usmjerene protiv malograđaškog sa-mozadovoljstva djeluje groteskno, prostor tradicionalne fantastike pomalo se desakralizira, mašta poprima novu ulogu koja kao da je ranije bila nedostupna nje-zinoj tradicionalnoj nesvrhovitosti. Počinjemo prepo-znavati novi sustav motivacija i s njim se sve češće susrećemo u suvremenoj književnosti.

Prelistavajući proze koje su nas potakle o ovom istraživanju i iščitavanju neispisanog otkrivamo stanovit antinemičnost između slike i značenja. Naime, značenje proizlazi iz slike ali nije u njoj eksplicitno izrečeno. U tom nizu katalizatora pjesničke slike nailazimo na predmete čija je funkcija simbolične prirode. Rekosmo da je fantastična književnost slike voda književnost — zglob toga ona i djeluje poetičnije od književnosti koja se hrani socijalnim ili filozofskim pre-misrama koje se reflektiraju postoeće unutar katego-rija povijesti, sociologije, a tek onda psihologije.

Zrcalo, portret, voda sa svojim odrazima, lubanja kao jedino svjedočanstvo obličja nesretno voljenog čovjeka itd. pjesnički su izvor onih fatalnih zabluda čije su žrtve sanjari, heroji romanci, pioni transcendentnih bajki. Ezoterizam u hrvatskoj književnosti nije iznašće novije književnosti. Jorgovanić, Dalski i drugi imaju prethodnike u mnogobrojnim djelima anonimne književnosti, na stranicama životopisa svetaca, crkvenim propovjedima, narodnim predanjima. Fenomenologija ne-mjesta i ne-biće u hrvatskoj književnosti treba započeti istraživanjem one anonimne pseudoteološke literature gdje se motivacija nalazi u prostoru legende. I u djelima koja navodimo kao svjedočanstvo jednog neprekinutog kontinuiteta, kao i na stranicama koje se još uvijek pišu ne samo zato da ispunе prazan prostor jedne povijesti pisanja u hrvatskoj književnosti nego i zbog toga da se uspostavi jedan novi način djelatnog čitanja, osjećamo jedan postupak sukobljavanja i sučeljavanja vidljivoga — nevidljivog, poznatog — nepoznatog. O toj simetriji vrlo lucidno govorii Gerard Genette. Ova povrataknost, ovo multipli-ciranje jedne slike zarobljene u prostoru dva sučelice postavljena ogledala otkriva jednu hladinu i zastrašujuću geometriju. »Ta situacija jest vrtoglavica, točnije rečeno ona vrtoglavica koju izaziva simetrija. statična dijalektika istog i drugog, razlike i istovjetnosti, koja se, na primjer, isto tako pokazuje u stanovi-tom načinu organizacije svijeta oko onoga što će Bachelard nazvati »reveribilnošću velikih prizora vode«, i u pribjegavanju jednoj stilskoj figuri koja se sastoji u mirenju, u jednom paradosalnom spoju riječi, dva člana za koje smatra za koje se smatra da su anti-teični: ptice s valova, nebeske ribe. Fenomen stila ovdje je, to je posve očigledno nešto što je — da se koristimo Proustovom terminologijom, — istodobno vezano za tehniku i za viđenje: on ne predstavlja ni čisto »osjećanje« (koje »bi se izrazilo« na najbolje moguće način), ni običan »način izražavanja« (koje ništa ne bi izražavalo); on je upravo jedna forma, način kojim jezik raspolaže da istodobno dijeli i sređuje riječi i stvari.«

Branimir Donat

MIROSLAV SLAVKO MAĐER BOHEMSKA SANSONA

Davno mrtvi piju među zvijezdama
umorno piće živih što nisu više kao oni
Njima je lijepo među zvijezdama
samo im nebo u duši romoni.

Ali sad u krčmi kraj stola u kutu
prebire netko čari anegdota:
Na šeširu starom ispisuju rakiju ljutu
i ceh sitnih, traljavih svota.

Na zidu krivudaju sjene bivših sanjara:
Ovdje je pio Tin, a s njim i Frane.
Umjesto vina liju se riječi bez žara
s uspomenama na boemske dane.

I Vlado je umoran svraćao — Zaljni sin,
s papirima što sanjaju kao duše.
O ljepoti je prokletoj govorio Tin
a Gusti kako domovinu guše.

Zbogom sanjari, konjanici nade!
Toplo vam bilo u grobu bilo gdje.
U svijetu danas grade samo fasade
i novac postaje pjesma za sve.

A ako svrati neka kasna duša
sa suncem u očima i pepelom idealu.
Na zidovima krčme samo sjene sluša
i davni stih u dimu skandala.

Boemi dragi u krčmi sudbina
prazna je vaša čaša gorka vina.
Iza vas osta pjesma. I čudesna tišina:
Frane uzalud traži Vladu, a Gusti Tina.

POVRATAK KLIJETI

Branku u zapis

Vratimo sve nas u nas
jer hoćemo sve te drage klijeti, bolne brege
jer hoćemo opojne, čajne riječi, staro sunce
jer hoćemo govoriti, hoćemo živjeti

tu s povijescu, s ovim danima
sad radovati
ove pravedne tišine, pitomo srce livada
i liti vino kao smijeh

da nas naše meje ne vide samima
da nas ne izgube kao da nas nema

Hoćemo nju čista obraza, nju Lijepu
iz sna
Ovdje gdje smo dječaci zanosa

To gordo čelo vrh naših bregova
što nam daje blizak, dirljiv pogled
daje nam drevni, uznositi glas
i daje nam orošeni dom nadā

Za sve te lijepe dveri, kurije i hiže
Za sve te prijateljske duše
što kruže oko nas

i za Tebe koji ćeš tu dohrliti
pogledom iz voljenoga bijelog grada.

A. I. Solženjicin

Roden sam 1918. godine, 11. prosinca, u Kislovodsku. Otar moj, student Filološkog fakulteta Moskovskog sveučilišta, ne završi studija, jer kano dobrovoljac krene u rat 1914. godine. Postade topničkim časnikom na njemačkome bojištu, proratuje cijeli rat, umre u ljeto 1918.; pola godine prije moga rođenja. Odgajala me majka. Bila je tipkačica i stenografskinja u Rostovu na Donu, gdje provede slijednje dve godine. Tamo sam 1936. godine završio srednju školu.

Još od djetinjstva osjećao sam — ni od koga probuđenu — sklonost pisanju i pisah mnogo uobičajenih mladalačkih budalaština; tridesetih godina pokušaj ih tiskati, ali mi rukopisi nigdje ne bijahu primljeni.

Kao sam steći literarnu naobrazbu, no u Rostovu nisam mogao dobiti onaku kakvu sam htio, a odlazak u Moskvu omela je usamljenost i bolest moje majke, kao i naša skromna sredstva. Upisah se stoga na Matematički fakultet Rostovskog sveučilišta; bijah uvelike obdarjen za matematiku; lako mi je išla, ali ne bje mojim životnim pozivom. Ipak, u sudbinu mojoj uloga joj bi blagotvorna; barem dvaput spasi mi život; vjerojatno ne bih izdržao osam logoraških ljeta da me kao matematičara nisu smjestili, na četiri godine, u takozvanu »šarašku«: u progonstvu dopuste mi predavati matematiku i fiziku, što mi olakša život i dade mogućnost da se bavim književnim radom. Da sam stekao literarnu naobrazbu, jedva bih izdržao svojih kušnji: izlagao bih se velikim ograničenjima. Istina, posljede je počelo: od 1939. pa do 1941. — uz fiziku i matematiku — vanredno sam studirao na odjelu Moskovskog instituta za povijest, filozofiju i književnost. Godine 1941., nekoliko dana do pred početak rata, završio sam studij fizike i matematike na Rostovskom sveučilištu. Od početka rata, zbog slabog zdravlja, postao vozačem komore i kao takav provede zimu 1941—42. Tek potom, novo zahvaljujući matematički prebacem u artiljerijsko učilište gdje završih skraćeni tečaj u studenome 1942. godine. Od tega trenutka, imenovan sam komandrom izvidnice topničke baterije i na toj sam dužnosti bio neprekidno tijekom rata, ne odlazeći iz izvidnice sve do moga uhićenja u veljači 1945. godine.

Dogodi se to u istočnoj Prusiji, čudnovato povezanoj s mojom sudbinom: još 1937. student prve godine, latih se opisati »Samsonovsku katastrofu« 1914. godine u istočnoj Prusiji; proučavao sam dokumente o tome — a 1945. i osobno kročih na ta mesta. (Upravo sada, u jesen sedamdesete, ta je knjiga, »Kolovoz četraeste«, završena).

Uhapšen bjež na osnovi cenzorskih izvadaka iz moje prepiske, sa školskim drugom, tijekom 1944—45. godine, uglavnom zbog neprimjereno iskazivanja o Staljinu, premda smo ga spominjali pod pseudonimom. Kao dodatni materijal za »optužbu« posluže nacrti pripovijetki i razmišljanja nađena u mojoj vojničkoj torbi. Ipak, sve to nije bilo dostatno za »optužbu«, ali sam u srpnju 1945. godine bio »osuden« po tada široko prihvaćenoj metodi bez presušanja, odlukom OSO (Posebnim vijećanjem NKVD), na osam godina logora. (Tada se to smatrao blagom presudom.)

Kaznu sam isprva izdržavao u popravno-radnim logorima kombiniranog tipa (opisanog u dramskom tekstu »Jelen i kolibica«). Zatim sam, godine 1946., kao matematičar otuda prebačen u sklop znanstveno-istraživačkih instituta MVD-MGB i u tim »specijalnim zatvorima« (»U prvom krugu«) provede srednji period svoga kažnjeničkog roka. Godine 1950. poslaše me u tada novosagradiće posebne logore samo za politički osumnjičene. U takvom logoru u Ekipastuzu u Kazahstanu (»Jedan dan Ivana Denisovića«) radio sam kao fizički radnik, zidar i ljevač. Tamo mi se razvije kancerozna oteklina, operirana ali nezaliječena (tek se poslije otkrila njezina čud). Zadržan sam mjesec dana po

ALEKSANDAR I. SOLŽENJICIN

AUTOBIOGRAFIJA

isteku osmogodišnjeg roka a onda je stigla — bez nove presude, pa čak i bez »odluke OSO« — administrativna naredba: ne osloboditi me, nego poslati u vječito progonstvo u Kokterek (jug Kazahstana). To nije bila naročita mjeru samo prema meni, nego tada uobičajeni postupak. Od ožujka 1953. godine (5. ožujka, na dan objavljuvanja Staljinove smrti, prvi put me pusti iz zatvora bez straže) do lipnja 1956. godine izdržavao sam to progonstvo. Ovdje mi se brzo širio rak i pri isteku 1953. godine bijah već na rubu smrti, nesposoban da jedem i da spavam zatrovani otrovima bolesti. Ipak, pušten na liječenje u Taškent, ja sam u tamošnjoj klinici za rak bio tijekom 1954. godine izliječen (»Odjel za rak«, »Desna šaka«).

Sve godine progonstva predavao sam u seoskoj školi matematiku i fiziku, i za svog stroga usamljeničkog života potajno sam pisao prozu (u logoru, napamet, mogao sam pisati samo stihove). Pode mi za rukom sačuvati je i donijeti sa sobom iz egzila u europski dio zemlje, gdje sam se također nastavio baviti službeno — nastavom, tajno — pisanjem; isprva u Vladimirsкоj pokrajini (»Matrjonina kuća«), potom u Rjazanu.

Sve godine, do 1961., ja ne samo što sam bio uvjeren da nikada za života neću vidjeti ni jednog svog otisnutog retka, nego se čak ni bliskim znancima

gotovo nisam usudivao dati da pročitaju bilo što, bojeći se glasina. Najposlije me, u četrdeset i drugoj, počne tišati taj anoniman položaj pisca. Glavna je nevolja bila u nemogućnosti da ispitam svoje djelo kod književno izobražena čitateljstva. Godine 1961., nakon XII. Kongresa KPSS i govora Tvardovskoga na Kongresu, odlučih da se otkrijem: da ponudim »Jedan dan Ivana Denisovića«. Takav samostup pričini mi se tada — i ne bez razloga — vrlo pogibeljnim: mogao je upropastiti sve moje rukopise, kao i mene osobno. Tada je ipak sretno krenulo: A. T. Tvardovskom, nakon niza dugotrajnih nastojanja, uspije da kroz godinu dana tiska moju pripovijest. Ali potom gotovo smjesta obavstave tiskanje mojih tekstova, zadrže moje dramske pokušaje i (1964) roman »U prvom krugu«; 1965. zaplijene ga skupa s mojim arhivom iz minulih ljeta — i tih mjeseci učini mi se neoprostivom greškom što sam iznio svoje djelo prije vremena i što ga stoga neću moći privesti kraju.

Kao što ni događaje koji su nam se već zbilj mi nikada ne možemo ocijeniti i pojmiti u času zabiljka, to imajući njih za primjer, nepredviđljiviji i straniji kaže nam se tijek događaja budućih.

(S ruskom: VESNA ZIDIĆ)

* »Šarašak«: znanstveno-istraživački centar u kojem su radili i osuđeni intelektualci (op. prev.).

PODLISTAK S PREDUMIŠLJAJEM (10)

IZLOZBA KNJIŽARSKIH UZORAKA

Nedjeljno je jutro, hladno i vlažno, skakućem preko željezničkih pragova, tražim »jednostavniji i puno kraći« put do SAJMA KNJIGA, i mislim: A što mi je to trebal? Mjesec je knjige, sajam je knjige i uopće puna su mi usta te riječi što se inače rijetko rabi u uobičajenom govoru, uostalom kao i predmet riječi u svakidašnjoj upotrebi. Priznajem grijeh svoj: dolazim pomalo s predumišljajem. Ne lijepim dakako: knjiga i trgovina, roba, profit i sve tako neke natuknice u kojima se slabo ili nikako snalazim. I pomicam još kako je to baš fino u Beogradu: znaci su oni da pronađu jednostavniji i puno kraći put, makar i kroz blato i preko željezničkih kolosijeka. (A mi, kud bismo mi, mi biramo!)

A znanac govor i tek prisluhnem poneku: »Ma nije to ništa, stari moj. Taj sajam knjiga. Da si video kad je tu bio sajam automobil! Kakav krklijanac!« E da, ali knjiga nije automobil, kud bi ona, jadna. Nego tako, knjižki, skromnije. I opet mi vrag ne da mira: a tko to, molim vas, tvrdi da nije? Pa svaki će nas knjižar brzo i neopozivo uvjeriti kako najbolje »ide« luksuzna roba. Posebne naklade, antologije, »hochglanz« i »te stvari«. Reče: u zemljama bez čitalačke kulture, a Hrvatska je nažalost jedna od tih, nađe se još ponajviše onih »čitalaca« koji korisno spajaju s praktičnim, pa kad već nabavljaju Möbelstück za Speisezimmer, onda na neki način moraju ispuniti i one rupe u ormarama. Kupuju dakle i »oku ugledne«, ogromne knjižurine na najfinijem papiru, ukrašavaju stan. Kao da ne bi i automobile tako, samo kad bi mogli!

Već smo i na izložbenom prostoru: imena poznatih i onih drugih izdavača iz velikoga svijeta okružila prstenom one naše »od Triglava do Đevđelije«, pa sad, brate, gledaj, listaj i uživaj! Začudno puno značajnijih

nika. Podsjeca ponekad na pravi sajam. Pa i atmosfera je takva. Susreću se stari poznanici kao džambasi u Copicevim prozrama, pronađe se i neka odvojena proistorija, ispije vinjak i prisjeti dobrih starih vremena. Nije baš velesajam, ali sajam jest.

Da prošetamo, oči da napasemo, značajniji ugodimo. Koliko knjiga, Gospode? Mnogo, zabrinut je onaj Marinković, iz »Kiklop«. Zna on, sveznajući, za moju urodenu ne-marijivost (kako o sebi čovjek pronađe lijepu riječ, tko bi i pomislio) i plaši se, razlogom, da toliko knjiga, tako puno novih naslova može djelovati i suprotno od očekivanoga. I zaista, bilo bi lijepo SVE TO pročitati, uživati u tolikoj ljudskoj mudrosti, napajati se moćima znanja... Bilo bi to vrlo lijepo, ali...

Kao da je pronađen kamen mudrosti našega knjižarstva: od onih stravičnih samo devet naslova knjiga suvremenih hrvatskih pisaca što smo ih prije nekoliko godina spominjali s indignacijom, danas možemo biti zadovoljni, zahvaljujući ponajprije MATICI HRVATSKOJ, pa biblioteci RAZLOGA, kojima su se, doduše još stidljivo, pridružili i drugi. Nije ovo mjesto da se progovori i o vrijednosti produkcije, bit će i za to, nadajmo se, prigode; mi čakamo o knjižarstvu, zar ne?

Recimo odmah: ima knjiga i »knjiga«, ima ih za kojima »duša plaće«, ali i onih koje nas ostavljaju ravnodušnima. To je i jedino logično, bar dotle dok govorimo o čitaocima koji ipak s vremenom na vrijeme i kupe poneku knjigu. A ja bih, sve tako, zagušen obiljem lijepih omotnica, zamarnih naslova i imena autora... onima drugima. O onima kojima se knjiga više ili manje nameće. Nađe tako akviziter i uvjeri čovjeka da je baš knjiga što je on prodaje »na jedina i prava«. I onda — ako je prodavač dovoljno vješt i uporan — lijepo svaki put kad dobiješ vrećicu s plaćom i »apečiganom svotom — otpлатom za lijepu knjigu, »ljubazno spomeneš njegove bliže pretke, a kad se nakon određenog vremena pojavi oveći paket lijepo opremljenih knjiga, sazoveš obiteljski savjet i riješiš važno pitanje: gdje će neprijeporna ljepota hrabta tog novostedenog kulturnog bogatstva najbolje pristajati (čitat: bosti oči gostima), pa blaženo odahneš u duboku uvjerenju kako si pridonio svoj obol hrvatskoj kulturi. O čitanju se u pristojnom društvu ne govoriti, pa prema tome dabome.

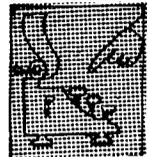
A pripovijest bi valjalo započeti drukčije: Bila jednom jedna »Binoza«. Tiskala knjige dobre i manje dobre. Skupljala preplatnike. I svaki je oko prvoga u neparnim mjesecima dobio novotiskanu knjigu. Ne paket, ne Möbelstück, nego knjigu. I dva mjeseca vremena i da je dočita. Pa sad nek mi svi nakladnici ovoga svijeta i dalje dokazuju kako se to »ne isplati«, i kako je to »u stvari isto«, kad kad čovjek u preplatni kupi odjednom šest knjiga (što su već toliko puta i učinili), neće me uvjeriti da u narodu u kojem je važnije navikavati ljudi na čitanje, nego na šofiranje nije i način kupovanja isto tako važan kao i odluka da se knjiga pročita. Sve je to lijepo: i mjesec knjige, i sajam, i božićne rasprodaje i još poneka povremena knjižarska dosjetka, ali ono pravo, ono što bi bila i kulturna, a ne samo knjižarska obveza primjerice baš Matice hrvatske, bila bi takva jedna biblioteka: značajki uređivana, točna u vremenu tiskanja i po mogućnosti sveobuhvatna; mogla bi čak postati prava hrvatska narodna biblioteka.

Ali kud me to odvede čudne misli? A zapravo još se uvijek »motam« po izložbenom prostoru beogradskoga sajma. Dodirnem neku knjigu, drugu »pomiršem«, pozdravim znance: sudjelujem. Buka me pomalo zagljuje, valja krenuti. Znanac mi govori kako je vrijeme ručku, a poslije podne treba još do Zagreba po kiši i sumaglići i sve tako, svakidašnje stvari. I što da vam još kažem: automobil nisam kupio. Nekako — nije bilo prilike.

Duško Car

PJESENICKA LAKE RUKE

Janez Menart: **CELULOIDNI PJAČ**; izdanje Centra za kulturnu djelatnost omladine, Zagreb 1971.
Prijevod: Zvonimir Golob

Još jedan »ne-sluzbenik« nakladnik obznanio je ovih dana svoje postojanje. U izdanju Centra za kulturnu djelatnost omladine Zagreba tiskana je knjiga »Celuloidni pajač« suvremenog slovenskog pjesnika JANEZA MENARTA (rođen 1929. godine) u izboru i prijevodu Zvonimira Goloba. U hrvatski prijevod nalazi se i slovenski izvornik. To je prvo djelo u izdanju Male biblioteke Kluba prijatelja poezije koji je, na Golobov poticaj, zamišljen i osnovan prije nekoliko godina. Namjera je Kluba da na spontan način okupi one koji vole pjesništvo — osobito mladež — i da ih svojim izdanjima i nekim drugim oblicima djelovanja (susreti s poznatim pjesnicima, razgovori, književne večeri, predavanja, itd.) upozna s pojedinim zanimljivim i vrijednim ostvarenjima suvremene poezije, u prvom redu onima »popularnijeg«, komunikativnog izraza i usnijerenja. Nakon višegodišnjih organizacijskih priprema Menartova se zbirka pojavljuje kao prvi pokušaj dodira s članovima Kluba i širom čitatelskom publikom. Planovi Centra za kulturnu djelatnost omladine ozbiljni su i njegovim voditeljima valja odati priznanje za brigu i pažnju kojom pristupaju suvremenom pjesničkom stvaralaštvu u svojoj sredini, a također i u onim sredinama s kojima hrvatska književnost plodno i ravноправno suraduje.

U dinamičnim, raznovrsnim i živim gibanjima novijega slovenskog pjesništva Janez Menart jedan je od istaknutijih pobornika romantičnog, pomalo »starinskog« i tradicionalističkog izraza. To se opredjeljenje prije svega ogleda u tradiciji na koju se veže i koju nastoji prosljediti u naše dane. To je tradicija naglašene romantične osjećajnosti, sentimentalizma (koji se kloni banalnosti) i »subjektivne« lirske patetike, ali i smjeličnih, ironičnih i sarkastičnih prijedoba s svjetlu i o svome vlastitom životu. Menart je, na prvi pogled, pjesnik »lake ruke«, ali to ne znači da nas njegova »lakoća« i jednostavnost ostavljaju ravnodušnjima. Tradicionalizam Menartove versifikacije zapažamo već u prvom dodiru s njegovim pjesmama. On rabi klasičan, metrički pravilno strukturiran stih, bez osobitih novosti u izboru riječi, sročova,

slika ili usporedaba. Slobodniji su oblici razmjerno rijetki i susrećemo ih tek u manjem broju pjesama. Pa ipak Menartova privrženost jasnoj »glazbi« stihanihada ne postaje znakom neke pretjera-

ne arhaičnosti pjesnikova svijeta i izraza. Njegov je govor naprotiv moderan, sklon urbanoj metaforici, obogaćen gipkim i živim dijelovima svakodnevнog govornog izričaja gradske sredine. Poneke su Menartove pjesme izrazito prijedog današnjeg kartačera. U njima možemo, iz stih u stih, pratiti priču koja se pred nama razvija od prvih nagovještaja zbijanja do najčešće vrlo vješte i efektne konačnice. To su u mnogim primjerima tek »žalosne« i »grube« slike života, izgubljenosti i samode današnjeg čovjeka. Poznata romantičarska »bol za skitnjom« prisutna je u mnogim Menartovim pjesmama, prevedena — razumije se — u jezik modernog života. No rekao bih da se osnovni Menartov doprinos suvremenoj slovenskoj poeziji ipak nalazi na drugoj strani, u pjesmama gorkog i grotesknog pogleda na čovjeka i njegovu sudbinu (Osmitinica, Pregled). U jednostavnim se predmetima otkriva trajnja simbolika i »dubli« smisao svakidašnjeg, ali čovjek (baš zbog toga) želi odustati od svoje sposobnosti da sagleda i u spozna »nevijljivo i prihvati sve egzistencijalne posljedice tog uvida, pristajući na »neznanje« i zaborav riječima:

— Sve neka bude
ko što za oči oduvijek je bilo.

(Pregled)

I tako se ponovno vraćamo »vidljivom«, stvarnim pojavama i zbijanjima medu kojima pravi poziv našega života neprestano gubimo i neprestano otkrivamo. To je »otkrice« možda najuočljivije u lijepon rodoljubnoj pjesmi »Domovina« koja na jednoj strani ponajviše pripada tradiciji, a na drugoj upozorava na osnovne moralne dileme upravo ovog našeg trenutka i današnje povijesne situacije. U Menartovim rodoljubnim stihovima nema velikih riječi niti traženih neobičnosti. Osnovno je: suočenost s patnjom i nesrećom zavičaja i čovjeka koji se vraća.

Zvonimir Golob prevodio je Menarta, kako i sâm kaže, iz ljubavi i poštovanja prema pocziji koju ovaj pjesnik stvara. I Menart poput Goloba, piše ljubavnu liriku i šansone (više je njegovih pjesama uspješno uglažbljeno), sklon je vezancu stihu i »muzikalnom« ritmu, prioprijedanju, ironiji i romantičnosti. Golob je u svojim prijevodima najčešće vjerno slijedio metar izvornika. Na mjestima je, upravo zbog toga, došlo do nesuglasja u naglašcima ili nepotrebnih sintaktičkih nepravilnosti. No to su manji propusti koji nimalo ne umanjuju njegovu zaslugu što je u hrvatski jezik prenio svjet jednog važnog slovenskog pjesnika. Put do hrvatskih čitatelja Janezu je Menartu sada otvoren.

Željko Sabol

NOVO IME

Mile Pešorda: »ŽIVOT VJEĆNI«,
Svetlost, Sarajevo 1971.

Sarajevska izdavačka kuća »Svetlost« objelodanila je ovih dana nekoliko pjesničkih zbirk prvenaca u već tradicionalnoj biblioteći »Nada«. Izdvajamo »Život vjećni«, knjižicu mladog hrvatskog pjesnika Mile Pešorde (rođen 1950. u Grudama), koji je tijekom zadnjih godina veoma zapaženo debitirao u mnogim književnim časopisima i revijama. Dobitnik je prošlogodišnje nagrade »Šimićevih susreta«, a nagrađen je i na nedavnjem »Trebinjskim večerima poezije«. Uz poeziju objavljuje povremeno i prijevode s francuskog, te različite članke i sl. Studira romanistiku na Filozofskom fakultetu u Sarajevu.

Temeljna poetska preokupacija Pešordina jest kamen, stijena kao primjer i put nevjubljene sanjarije. Naizgled ne-povezani supstantivi njegova pjesništva, što ovom stvaralaštvu daje zasebnu draž, ujedinjuju se u središtu jednog specifičnog poimanja svijeta koji nadoveću blizinu šutnje, u nekoj hercegovačkoj kosi (tako onda nazivaju stijenu) u kojoj se uči. Najbolje se to vidi u pjesmi »Bogumilski prst« gdje se na krajnjim granicama pjesnikova artističkog horizonta odvija prava drama jezički i prostora, priješa od prisutnosti do odsutnosti. Pjesma uopće želi dosegnuti apsolut bezvremenost i nestvarnost, te se i ovđe jezili zaustavlja na samome svome rubu da bi uzmogao opstati kao pjesma; u protivnom bi, kako upućuje Hugo Friedrich, bio samo šutnja, još samo mrlja. Svakako valja napomenuti da se pjesnik o kome je riječ, okružen sa svih strana predznamenitima bespuća, okreće u taj čas ja s oči koja zadržava i prvotni nemir jezika i volumen objekta — u jednom doista perspektivnem ravnovjesju. Ispitivanje ili izbor takvih naoko jednostavnih i monotonih a ipak poetski čistih objekata kakve su stijene ne predstavlja bogzna kakvu novost, no Mile Pešordu pri tome

pokazuje dječaku naivnost i gracilnost, tjeskobu koja je daleko od kurtoazne i pomodna nemira. Namjesto toga očita je pjesnikova melankolija i pomalo pučka neposrednost izmirena s najboljom ujevičevskom tradicijom, koja kulminira u stanovitim antologiskim stavcima pjesme posvećene »Franu Supilu u Londonu 1917.«:

»Ova tuda zemlja... Nikom nemam zborit. Sam gorjeh za narod. Sam éu i sagorit...«

Navodeći ta dva stiha napominjemo da veći dio Pešordinih stihova, kada je riječ o ritmičkoj strukturi, teži raznovrsnosti; da je u traženju najpogodnijega tijeka, što možda može značiti određenu nesigurnost, no i sustavno istraživanje koje se u slijedećim Pešordinim zbirkama može pokazati i valjanim i opravdanim. Time naravno ne kanimo reći kako taj daroviti pjesnik nije iznudio nekoliko cijelovitih, autentičnih i homogenih pjesama, već samo naznačujemo neke njegove trenutne dispozicije pa i mjestimične stranputice, kojih je, imajući na umu autorovu dob, uistinu jako malo. Ono što u njegovim pjesmama najčešće osavlja i blijeći izvornim sjajem, to je njegova, reklo bi se, antejska sveza s tлом, sa Šimićevskom zemljom koja govori iz njega o sebi, o znamenim ljudima i neznamenim svijetu, napokon o samome njemu. Spaja se u Pešordinim stihovima naravgorščaka s rafiniranim duhom urbana čovjeka, odvija se neprekidna i čudesna osmoza između neuništivih životnih potrova i davno mumificiranih zanosa starovjeških mistika. Njegove riječi šikljaju iz samih njedara hercegovačkog kotla, mjesta gdje mu pržio otac i njegova oca otac, iz podneblja gdje nekoliko pedalja bistrе kišе mogu učiniti da i »kamen postane žensko«. Univerzum pjesme i univerzum života oblikuje se onde u svakoj kapljici svakog trenutka baš u širenju te iskonske ljudske prostornosti unutar koje vidimo nezaboravnu Pešordinu pjesmu »Moj otac« — nju i njegov put.

Stojan Vučićević

BOLESNO TKIVO VLASTI

ANOREJ HIENG: »OSVAJAČ«; Izvedba u Dramskom kazalištu Gavella; režija: Dino Radojević; igraju Vanja Drach, Boris Miholjević, Nada Sabotić, Inge Apelt

»Osvajač« Andreja Hienga došao je na scenu Dramskog kazališta Gavella razmažen nagradom i koloriranim najačama i aurom tipično »kazališnog«

teksta. Tako se barem moglo zaključiti po sastavu žirija koji je nagradio dramu. U žiriju su naime bili sve listom kazališni ljudi. Dakako, jedna je stvar čitati jednu dramu, a druga izvesti je na sceni. U čitanju Hiengova nam se drama pokazuje kao vrlo smirena, pregledna i dramaturški monolitna drama teze. Takav dramaturški procedé vrlo je poznat i korišten, osobito u poslijeratnoj europskoj drami (Anouilh: »Antigona«, Camus: »Caligula«; u slovenskoj dramskoj književnosti poznata je Smoleova »Antigona«; u srpskoj ciklus drama Jovana Hristića, osobito »Savonarola i njegov prijatelji«, a u hrvatskoj drame Marijana Matković i Antuna Soljana).

Pisanje takvih drama ima dakako svojih prednosti, ali i nesumnjivih zamki. Osnovni poriv da se zadre u svijet recimo grčkih junaka jest postojanje jasnih tragičkih potencijalnih lica kojima ne treba dramaturško objašnjenje, već ih treba samo voditi u sukob s novim »suvremenim« značenjem.

Junake Hiengove drame već na početku nalazimo otvorene sjećanjem na osvajanje. Već na početku oni svoja osvajanja doživljavaju samo još u sjećanju, a to sjećanje potkrepljuju vještanjem zastava pod kojima su nekad osvajali. Osvojivši vlast osvajači bivaju osvojeni od vlasti koja ih poput hladnog i beščutnog mamona grli svojim kamenim rukama. Oni gube volju, oni prestaju biti ličnosti. Svaka vlast, svaka ideja o vlasti već u svom zametku nosi svoju propast, jer vlast je kancerozno i principijelno neprirodno tkivo života ako se ne vrši i ne događa upravo u ime života. Ovim značenjima impregnirana je i nabijena sloboda lica Hiengove drame, sloboda tipična za osvajače.

Ova drama, takva kakova jest i kakva nam se otkriva pri čitanju, tražila je decentnu, smirenu nenaturalističku postavu. Radojevićeva režija zagrebačke izvedbe koncepcionalna je u nesporazumu, i to temeljnom nesporazumu s dramom. »Krv i meso« jedne drame: ideja drame intelektualnog spoznavanja i cerebralne pouke nije i ne može biti u potpuno suprotnom, to jest karnalnom i superrealističkom okviru. Shvatljiva je napast redatelja da upravo onda kad ima pred sobom suhe i dominantno intelektualistički zasnovane slobbine i dileme — intervenira i pokušava »pojačati« uvjerljivost njihova postojanja. No sloboda intelektualnoga odvija se u sferi intelektualnoga. Odsječenost karnalnog, neprisutnost stvarnosti osim u dramaturškim naznakama ne može se nadomjestiti isforsiranim i upravljato neuvjerljivim razuzdanostima psihologiziranja. Psihologija ne može biti »dokaz« intelektualne dileme ili naknadna spoznaja iz psihičkih regija; može, ali u drugoj drami, koja izrasta iz psihološkog, u kojoj tako nastaje intelektualni upitnik, umsko ili zaumsko pitanje. Primjer Dostojev-

skog, kad govorimo o tome, više nego ilustrativan. Režija ove drame nesretno se uvukla u »osvajanje« jednog fiktivnog prostora međuljudskih odnosa, zastala je u njima »osvojena« umjesto da ih osvoji i kazališno ostvari.

Početak predstave u znaku je bojni zastava, u znaku osvojenih i sada već dekadentno trijumfalističkih sjećanja i osjećanja. Kraj predstave, protiv, jasno sugerira pad, amoralnost, nagnjenost i izgubljenost »osvajača« koji su se bespravno zarezali u život i tkivo jednog prostora i vremena. Na kraju predstave umjesto bojnih zastava visi poluoprano rublje. Između tih zastava koje markiraju poraz marširaju junaci ove predstave. Kazalište nikad, pa ni danas, prikazujući jedan prošli događaj nije reminiscencija; kazalište je u vijek, pa i danas, namijenjeno suvremenicima.

Prikazujući neku radnju kazalište — bar onda kada je uspjelo biti kazalištem — uvlači u jednu plodnu iluziju iz koje uviđamo slobdinu nas koji svakodnevno živimo »bez iluzija«. Glumci u ovoj predstavi onemogućeno je da intelektualnu iluziju vlast jednostavno i resko prenesu u gledalište. Na njih je navaljen nepotreban teret nevažnih svjedočanstava i potresa.

Ostvarujući nevažno, glumci su morali zaboraviti na bitno. Oni u ovoj predstavi igraju komad po drugim pravilima, oni nisu gurnuti i inicirani inherentnim pravilima igre upravo ovog komada. Prepušteni muci neprišutne psihologije, oni su nužno zaboravili realitet koji im ipak nudi ovaj komad ma koliko podignutost i prozračnost tog realiteta bila samo intelektualna.

Razmak između htijenja i nemoćnosti jedro je zjapio u predstavi. Ponešto romantičnih kretnji i izazvanih kostimima i revvizitima djelovalo je uveseljavajuće kao i svaka nenačjerna ironija. Vanja Drach kao Don Felipe pokušavao je oštrom i sada dramaturški zakašnjelim kretnjama predočiti osvajača koji se izgubio u prostoru života koji nadire. Vlast je namjera, a život je jednostavno život i ne trpi namjere i koncepte koji su mu usuprot. Te dimenzije nije bilo u Drachovoj igri. Boris Miholjević, kao njegov sin, prpošno se razbacivao po sceni, kako s ironijom tako i s kretnjama koje nisu gotovo ni na trenutak pogoda tamo gdje im je mjesto, to jest u sustav osvajača koji očajno održavaju jedan privid s kojim su se identificirali. Rezultat je bio neopravданo, slučajno i neobrazloženo »krajcanje« po sceni. Glumci su naime mogli učiniti ovo što su učinili, ali u ovoj koncepciji mogli su prostorno učiniti ili ne učiniti bilo što — rezultat bi bio isti.

Zenske uloge u ovoj dramskoj studiji »odmor su ratnika«. One se bune protiv te dodijeljene im funkcije. U Nade Subotić ta pobuna je suzdržana, ali neprotognuta na cijelo trajanje, a Inge Apelt pretjerano i prebučno otkriva jedan »otmjeni očaj« plemkinje koja je napustila svijet u kojem je jedino mogla biti onim što jest.

Zlatko Markus

HUMOR NAŠ SVAGDAŠNJI

IV. festival humora »Kerempuh 71«, Zagreb 17., 18. i 20. XI. 1971. u Kazalištu »Komedia«

Festivali su uglavnom redovita godišnja smotra određene umjetničko-estradne aktivnosti i prilika da se na njima, kroz dva-tri dana, koliko obično traju, sumiraju rezultati, požnu plodove kontinuirane godišnje sjetve, prezentira kvalitet i konačno izvrši proziv svih pregalaca. No, u situaciji kad u Hrvatskoj još uvijek nema humorističkog lista, kad je sva aktivnost humorista svedena na rijetke periodične manifestacije i novinska pabirčenja, »Kerempuh 71« i ne može dati pravi nivo humorističke razine. On jedva i daje naslutiti humorističku klimu.

Prva večer festivala prezentirala je 20-tak autora s njihovim humorističko-satiričkim tekstovima, skećevima i aforizmima i satiričkim pjesmama. Tako prvu večer, kao i festivalsku izložbu karikatura, karakterizirao je humor uspostavljen na raznolikim motivima, no ipak su se mogla primijetiti tri osnovna sloja za koje su predlazili podjednako humoristi iz svih krajeva Jugoslavije. Konjunktura humora s nacionalnom potkom podjednako je bila zastupljena kao i socijalna tematika, pa stoga možemo otvoreno reći da u humoristima imamo dosljedne borce za ravnopravno tretiranje klasnoga i nacionalnoga. Treći sloj predstavljaju humoristi i karikaturisti koji preko »crnoga izraza teže humanizaciji društva i čovjeka u njemu, dakle humor koji je već odavna sebi naličio etiketu »vjčnog« humora, klase. No upravo taj humor, za koji publika, ali ni žiri, nije imao osobita sluha i afiniteta, svojom se kvalitetom ipak morao nametnuti pažljivom promatraču festivalskih zbivanja.

Prva nagrada za humorističko-satirični tekst s pravom je pripala **Paji Kanižaju** za humoresku »Povijest, podsvijest i svijest Hrvata«. Humornost Kanižajeva uvelike je nadivila sve ostale konkurente, jer je na svom humoreskom nije humorističku poantu temeljio na snažnom i efektivnom finalu, već je elemente humorosti kontinuirano vodio iz rečenice u rečenicu. S nešto manje efektivnosti, to je uspjelo također nagradjenom Zvonimiru Balogu. Slovenski humorist Žarko Petan testirao je afinitete publike za humor koji joj nije blizak po svom motivu, ali je nagradivanje njegova

»Rasprodana raja« dokazalo da kvalitetan humor uvijek nalazi odjeka u disponiranom auditoriju. Nagrađeni tekstovi N. Trbovčića i J. Svarčka predstavljaju zapravo projek festivalskog humor-a: rijetke iskrčive duhovitosti u poplavi svakidašnje i malo zastarjele humorne konvencionalnosti.

Nagrađeni karikaturisti Otto Reisinger, Ico Voljević i Ignat Gatalo, u dosta prosječnoj konkurenciji, osvojili su nagrade, odnosno sklonosti žirija i publike, više iz kurtoazije nego što bi njihova karikatura odista odsikala od ostalih ili bar jednak tako — prosječnih.

Humoristička pikantacija, aforizmi ove su godine bili ispod svake razine. Dvije-tri, najviše desetak »cak«, zaista ne mogu popraviti oskudan projek. Uzrok nekvalitetnoj produkciji aforizma treba možda potražiti u općoj konjunkturi aforizama, za koje čak i dnevni tisak nalazi prostora.

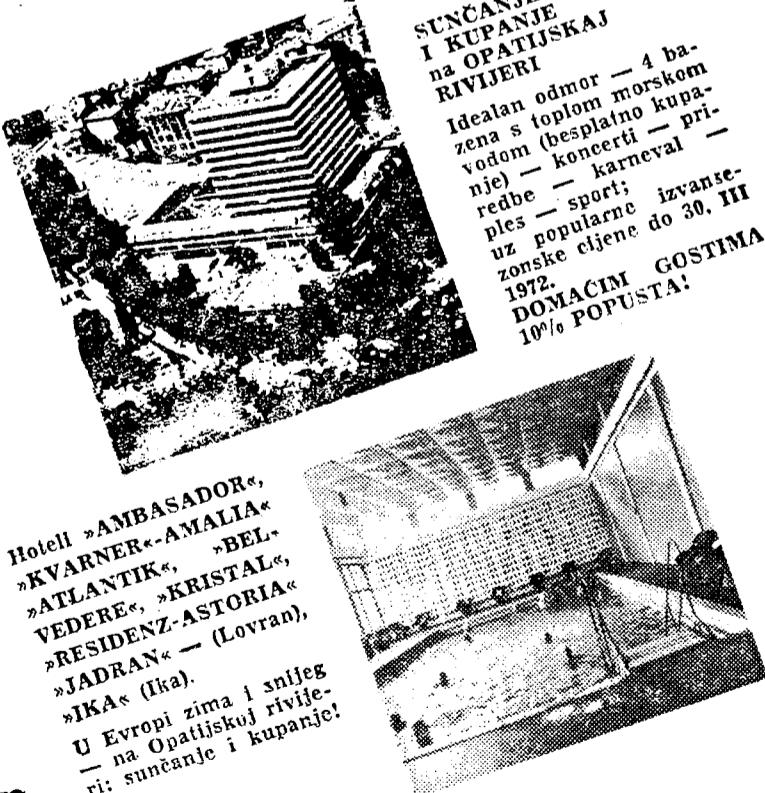
Ako je IV. festival humora »Kerempuh 71« uspio, onda za to zaslugu nose autori večeri humorističke šansone, tekstopisci i skladatelji, ne toliko izvođači. Da su se tekstovi za pojedine šansone (shvatimo ovo »šansone« vrlo uvjetno) natjecali u konkurenciji prve večeri, zacijelo bi nekima pripale i nagrade. Prije svega tu mislimo na tekstove Arsenija Dedića, Z. Baloga, P. Kanižaja, N. Skrbe i Z. Rosića. Nagrađena skladba A. Dedića superiorno je našla podudarnost između kvalitetnog satiričnog teksta i isto takve glazbe. Isto tako, jedinstvo tekstovne humorosti i adekvatnog glazbenog izraza osjetilo se i u skladbama — nažalost ne i nagradenima — Nikice Kalogjere i Ivice Krajača u bravuroznim interpretacijama Stjepana Stanića i Kvarteta »4 M«. Uostalom, sudiočicima večeri humorističke šansone, a mislim isključivo na profesionalce, treba odati priznanje upravo na profesionalnom shvaćanju zadatka. Njih nekoliko uvelike je popravilo loš dojam o organizaciji cijelog festivala. Sto dakako ima svoje realno opravdanje. Naime, u teškoj finansijskoj oskudici organizator Festivala nije unaprijed mogao osigurati izvođače, pa je tako većina tekstova bila čitana i pjevana a prima vista, što je, sasvim razumljivo, rezultiralo neukusnim šmiranjem, okrnjivši pritom mnoge tekstove.

Dobronamernom publikom ispunjena dvorana »Komedije« siguran je stimulans humoristima i organizatorima, koji slijedeće godine ne bi smjeli ponoviti iste organizacijske pogreške, a ovogodišnji globalni uspjeh Festivala, nadamo se, neće ponovno izazvati delaktaciju državne sile i primorati humoriste da se cest prihvate dude-varalice, odnosno samo svojih snaga.

Franjo Marinković

sunčanje i kupanje na OPATIJSKOJ RIVIJE

SUNČANJE
I KUPANJE
na OPATIJSKAI
RIVIJE
Idealan odmor — 4 ba-
zena s toplo morskom
vodom (besplatno kupa-
nje) — koncerti — pri-
redbe — sport; —
ples — karneval —
uz popularne izvan-
zonske cijene do 30. III.
DOMaćIM GOSTIMA
10% POPUSTA!

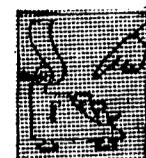

liburnia

Hotelsko poduzeće,
OPATIJA
telefon (051) 71-007

ALLEGRO MA DOLCE

Koncert »Zagrebačkog klavirskog trija«, Hrvatski glazbeni zavod, 16. XI. 1971.

Tri mlade umjetnice (Ljerka Pleslić-Bjelinski, klavir, Mađa Dešpalj, violinica i Ana Primorac) imale su dovoljno privlačne da se uvjere kako je u ovoj zemlji mnogo lakše postati nego ostati dobr glazbenik. Da bi jedna darovitost privukla na sebe pažnju naše potpuno apatične i nezainteresirane javnosti nije dovoljno postići virtuoznost na nekom instrumentu: bez društvene virtuoznosti ona je nedokaziva i uzadulna. Međutim, unatoč neveselim prilikama, u kojima je danas gotovo nemoguća karijera koncertnog umjetnika, tri mlade žene nisu sebi dopustile privilegij rezignacije. »Bolje je upaliti svijecu nego prokljinati mrak« kaže kineska poslovica. Umjesto da se svaka za svoj račun uzadul boriti za sumljive šanse samostalnih koncertnih nastupa, udružile su se u klavirski trio, prvi ženski trio u ovoj zemlji, jedan od rijetkih u svijetu.

Z. B.

VIZIBILIZAM KAO METODA I PRAKSA

Dr. Jadranka Damjanov: Likovna umjetnost; Školska knjiga, Zagreb 1971.

U drugoj polovici 19. stoljeća osnovna orijentacija teorije umjetnosti i kritike bilo je sve veće u-sredotočenje pozornosti na sam predmet istraživanja odnosno prosudjivanja, dakle na samo umjetničko djelo. Naime, u estetičkom istraživanju i kritičkom prosudjivanju polazi se od realnosti samog djela, a ne od neke ontološke pretpostavke. Na planu likovnih umjetnosti jedna od najznačajnijih struja jest tzv. vizibilizam, koji možemo nazvati i fenomenologijom umjetničke vizije. Koncentracija pažnje na samo umjetničko djelo rezultiralo je tu koncentracijom pažnje na vizuelne simbole, odnosno na stvaranje vizuelnih simbola. Tome su bez sumnje pridonijele i neke tendencije u umjetnosti. Dovoljno je da se prisjetimo riječi Mauricea Denisa s kraja 19. stoljeća: »Treba imati na umu da slika — prije nego što postane borbeni konj, gola žena ili ma koja anegdota — jest prije svega ravnna površina pokrivena bojama raspoređenima na određeni način. Ono što je u svemu tome bilo odlučno jest rađanje spoznaje o izvanrednoj važnosti umjetničkog oblika, i to ne više u apstraktnom, nego u posve realističkom smislu. Shvatilo se, na primjer, da se Rembrandtu ne može predbacivati što upotrebljava tamne tonove, kao što se ni od Michelangela ne može zahtijevati boja kad je njegova umjetnost sva u obliku. Glavno je zanimanje bilo usmjereni na ono kako,

Njihovom prvom nastupu u Hrvatskom glazbenom zavodu prethodio je dugi, dugi rad i silna marljivost. Već u prvoj točki koncertnog programa (»Triju« Andelka Klobučara) pokazale su one neke vrline dosta rijetke među onim našim intrepretima koji na koncertima izvode suvremenu glazbu. Dok većina drugih svira te moderne stvari kao da ih se ne tiču, članice ovog novog trija svirale su Klobučarevo djelo (napisano baš za njih povodom osnutka tog malog ansambla) potpuno angažirano i s punim razumijevanjem. U urednim, srednjim, možda čak pretjerano razumnim stvincima Haydnova »Triju u D-duru« (Allegro, Andante, Allegro ma dolce) umjetnice su u punoj mjeri izživjele svoju pedantezu, a u Schumannovom »Fantasiestücke op. 88« suradivale su vrlo skladno u skupnom muziciranju a da ni jedna od njih nije sputavala svoju glazbenu individualnost i maštovitost. I uopće, njihovo je muziciranje djelovalo čvrsto i krepko i samo se u Smetaninom »Triju u g-molu« osjetilo da su instrumenti u ženskim rukama. U tu romantičnu prestravenu, prebojnu skladbu članice »Zagrebačkog klavirskog trija« ušle su oprezno i stisnute kao što se ulazi u miračni haustor u kojem su se jednom dogodila nesreća. Ukratko: novi zagrebački komorni sastav nagovijestio je već svojim prvim koncertom ne samo jednu novu i autentičnu vrijednost nego i buđenje novih, vitalnih inicijativa u našem učmalom glazbenom životu.

Zdenko Rus

20 život umjetnosti

Najveće jezero sjeverne Italije, Lago Maggiore, ima i svoju glazbenu povijest. Ona je, istina, više ladanjske naravi, ali zato ne i manje zanimljiva. Još prije rata uz njegove zelene i rijetko mirne vode, pod okriljem bijelih alpskih vrhnaca, provodili su dane u radu i odmoru takvi izvrsnici talijanske i svjetske glazbe kao što su bili Arturo Toscanini ili Umberto Giordano. U Bavenu je često boravio skladatelj André Chénier, a u Pallanzi je dugo prebivao Toscanini. Na tom jezeru, obuzetom glazbom, niknuo je prije desetak godina festival kojemu je pokreća Italo Trentinaglia de Daverio, sin nekada uvaženog skladatelja i intendantu Scale. U Stresi, jednom od najljepših mesta na Lago Maggiore, Trentinaglia je razvio festival koji je postao ne samo stjecištem najvećih majstora današnjeg koncertnog podija, Sterni i Szeringa, Milsteina i Richtera, Michelangelija i Ojstraha, Rubinsteina i Segovie, već i mjesto zanimljivih kulturnih manifestacija. Tako je pred nekoliko godina organizirana izložba originalnih Stradivarijevih instrumenata, skupljenih s raznih krajeva svijeta, na kojima su onda priredvani solistički komorni koncerti, a stogodišnjice Toscaninija i Giordana obilježene su na mjestima gdje su ti veliki majstori za života prebivali. Pomalo monden, ali iskren u svojoj umjetničkoj orientaciji, festival u Stresi usao je u desetu obljetnicu svog postojanja.

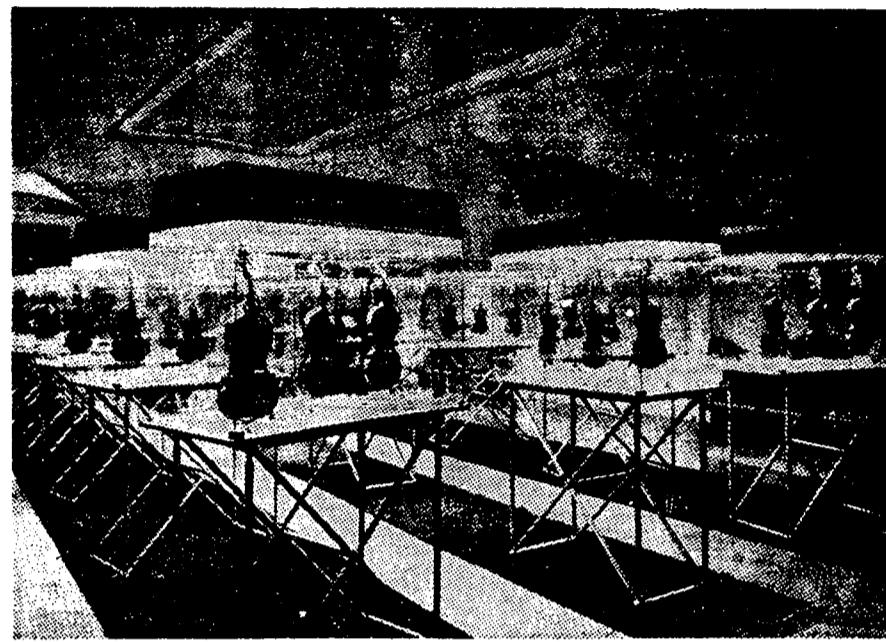
Nemiri, međutim, što ovih zadnjih godina prožimaju društveno biće Italije doprli su i do mirnih rezidencija na Lago Maggiore, do tih sjevernih predjela gdje se već osjeća uredni i svakom potresu neskloni duh Švicarske. Došavši, još jednom, na taj festival što svakog rujna, pod imenom SETTIMANE MUSICALE, okuplja u Stresi znamenite majstorce glazbala, očekujući blago prepuštanje oazama klasičnog sklađa, koje uporno i s razlogom odbacujemo, ali kojima se ponekad ipak valja vratiti — dočekala me nanelektrizirana atmosfera: contestatori (osporavatelji) uzeli su na nišan Glazbene tjedne i njihova predsjednika Itala Trentinagliju. Razlozi dolazboga naivni: Settimane musicali proglašene su čisto buržujskim festivalom, kažu stoga što na plakatima piše da je preporučljivo večernje odijelo i što se nakon svakog važnijeg koncerta odriže malo primanje za umjetnike, kritičare i prijatelje festivala. Moj je dolazak stoga dočekan sa živim zanimanjem: svi su htjeli znati: da li se u jednoj socijalističkoj zemlji za festivalске koncerte oblače večernja odijela i priređuju li se primanja... Na kraju se ipak sve primirilo: večernja odijela su i dalje preporučljiva, ali ne i obvezatna, a primanja više nema, već predsjednik festivala poziva umjetnike i goste kući na večeru i to plaća iz vlastitog džepa.

Šetnja među slikama glazbene izložbe

Prve večeri u Stresi umjesto iznenada oboljelog Wilhelma Kempfia nastupio je za glazovirom Nikita Magalov. Program sastavljen od Bacha, Scarlattija, Chopina i Musorgskog pokazao je potvrdio da se Magalov najbolje snalazi u glazbi u kojoj dominira slika, i još kako-tako kad je riječ o glazbi zanosa i osjećaja, a nikako kad se nađe pred djelom u kojima dominira rigoroznost misli. Najviši domet koncerta bile su tako Slike s izložbe Musorgskoga. Sviš deset slika i šetnje među njima Magalov je odsvojio reljefno, s mnogo fine glazure, istodobno krajnje ležerno i suvereno. Više dvojbi ostavila je izvedba zaista blistavo odsvirane Sonate br. 2. op. 35 Frédérica Chopina. Zanosi, osjećaji, strasti, sve su to elementi glazbenog iskazivanja koji se mogu simulirati ako klavirist raspolaze s dovoljno tehniki i dovoljno iskustva, a toga Magalov ima u izobilju: ja se tako, za vrijeme čitavog prvog stavka, nisam mogao oslobođiti dojma da Magalov izvanredno simulira šopenovski zanos, njegov nemir i njegovu tjeskobu, ali tijekom izvedbe, već u Scherzu, a pogotovo u Marcia funebre sve je postajalo istinitije i uvjerljivije: da li to Magalov, kao ljudi koji pričaju bajke pa sami počnu u njih vjerovati, snagom izigravanja dopire do stanovite postojanosti, ili nas jednostavno hvata u svoju igru, teško je reći. Cinjenica je da njegov Chopin, koji se u početku tako izvještačeno doima, na kraju ne ostavlja ravnodušnim. Nikakve moći nad slušaocem, osim možda najdobroćudnijim, Magalov ne može imati kad se lati baroknog glazovira. Scarlatti mu je jednostavno beznačajan, kao što su u Stresi beznačajno zazućale sve tri Sonate koje je odsvirao (D-dur L. 14, h-mol L. 33 i D-dur L. 361), dok Bachov Talijanski koncert, lepršav, lelujav i neozbiljan, može samo revoltirati. Kažem, kad se nađe pred zahtjevima

ZAPIS IZ ITALIJE

FESTIVAL NA JEZERU

Izložba Stradivarijevih instrumenata

stroge glazbene logike, ogoljele i kristalno čiste, kakva je glazbena logika baroka, onda Magalov nema što oslikavati, nema što izigravati, zapravo nema od čega poći da bi stigao do očitosti ili zanesenosti koje njegovo sviranje čine do stanovite mjere istinitim.

I to treba znati: klanjati se publici

Prilično je razočarao nastup Komornog orkestra iz Züricha s dirigentom Edmondom de Stoutzom. Nekad jedan od najboljih sastava ove vrste, taj je orkestar danas toliko pomladen da njegovo sviranje često djeli nedozrelo. Krajnje skromnog dometa bila je izvedba Mozartova Koncerta za glasovir i orkestar K 449 s Hepzibahom Menuhin kao solisticom. Tu simpatičnu damu s glazbom u vrhunskom smislu vezuje samo njeno časno prezime. No što se talenta tiče, njega je, očito, svega pokupio njezin slavni brat: sestri je ostalo da svira kao marljiva školarica iz dobre obitelji. Nešto više snage i više izražajnosti orkestar je pokazao u Simfonietti za gudački orkestar op. 52 Alberta Roussela, jednoga od nepravedno zaboravljenih francuskih skladatelja s početka stoljeća, kao i u Mozartovoj Simfoniji K. 201. Pa ipak, čitavo to sviranje nije bilo raznijerno srdačnom održivu slušateljstvu: njega je očito potakla ličnost De Stoutza, beskrajno simpatičnog postarijeg gospodina lijepo sijede kose i rumena lica koje zrači srdačnošću. De Stoutz se, naime, nakon sasvim prosječnog sviranja svog orkestra klanja publici s toliko oduševljenja da čovjeku postane nekako milo, i žao ti ga je razočarati, pa se malo-pomalo sasvim umjereni pljesak pretvoriti u pravo oduševljenje.

Sasvim druge vrste bilo je odobravanje što su ga pobrali glazbenici Izraelskog filharmonijskog orkestra. Iako je program njihova koncerta u svom pretežnom dijelu bio standardan, gosti su pokazali da se i u maloj zemlji, neprekidno angažiranoj ratnim stanjem i borbom za opstanak, može gajiti umjetnost najviše razine. Puna homogenost i tonska zrelost gudačeg tijela, upravo bravurozno umijeće duhača, slijevaju se u savršenu homogenost cijeline. Zanimljivo je bilo u izvođenju izraelskih glazbenika čuti djelo njihova zemljaka i suvremenika Ami Maayamija Qumram, u kojem se ingeniozno susreću stanovite pouke francuskog impresionizma i njegovih današnjih nasljednika sa sasvim egzotičnim, tradicionalno hebrejskim, dakle istočnim, pojmanjima tijeka glazbenog odvijanja. Ishodišna ideja djela jednak je tradicionalna koliko i zanimljiva na glazbenom planu: pobjeda nad zlim izraženja je ne majestičnim trubljama vagnerovskih triumfa, već nestajanjem glazbe u vječnoj tišini.

Dirigiranje koje prelazi u ples

S Qumramom je započeo i završio otkrivački dio koncerta: — slijedili su Mendelssohn s Koncertom za violinu i

dišnjaka. Onoga što nedostaje Zukermanu, u izobilju ima dirigent Zubin Mehta. Njegovo dirigiranje zna prijeći u ples, u spektakl, gesta kao da ponekad ima više glumačku nego glazbeno-indikativnu svrhu, efekti, a njih u Berliozevoj Fantastičnoj imaju podosta, maksimalno se napinju, naglašavaju, što bučnije, to bolje, pa iako bi se takvom pristupu moglo načelno zamjeriti, činjenica je da on u potpunosti ističe blistave mogućnosti izraelskog orkestra.

Zukermana sam još jednom čuo u Stresi: s klaviristom i sunarodnjakom Danielom Barenboimom prijeđeo je festivalski večer Beethovenovih sonata: Sonatu br. 4 u a-molu op. 23, Sonatu br. 5 u F-duru i Kreutzer-sonatu. Dojmivo što ga je stavila njegova svirka Mendelssohna, nisu bitno izmjenjeni: lirizam i muzikalnost što vape za nešto više temperanta, iskazanog tek u presti Kreutzer-sonate, ali i taj kratki blesak bio je dovoljan da pokaže koliko bi hrabrost pridonijela zrenju Zukermanove umjetnosti. Klavirist Barenboim nema sličnih problema: on će svirati snažno, temperamentno, furiozno čak i onda kad to donekle poremeti ravnotežu cjeline, on će suptilnije dinamično nijansirane rado žrtvovati svojoj »zelji za moći«, on će se čvrsto držati pozitivnog gesla mladosti: radije preko nego ispod mjere, za mudrost uvijek ima vremena.

Sve dileme i sve mjestimične zamjerke o kojima je u ovom putnom zapisu bilo riječi smještaju se na zaista najvišoj razini: Stresa danas, ako ne otkriva mnogo novoga, prikazuje ono najbolje što postoji u svjetskoj glazbenoj reprodukciji, a pitanje je osobnih ukusa, afiniteta i sklonosti što od toga prihvati, a što odbaci, gdje pristati na oduševljenja, a gdje uzmaknuti sa skepsom. U svojoj desetoj godini postojanja Glazbeni tjedni Stresa afirmirali su se kao prvorazredan festival klasične glazbe, čijem općem uspjehu epizodne zadjevice ne mogu nauditi. A nešto više svježine i nešto više raznolikosti u programima i izboru gostujućih umjetnika — napomenimo da se još ni jedan hrvatski glazbenik ili glazbeno tijelo nisu pojavili u Stresi — samo bi pridonijeli većoj zanimljivosti ovog ionako vrijednog festivala.

Petar Selem

orkestar, te Berlioza s Fantastičnom simfonijom. Kao solist pojavio se mladi Izraelac Pinchas Zukerman, svojedobno čudo od djeteta, a danas jedno od najperspektivnijih imena svjetskog guslačkog umijeća. Zukermanova je muzikalnost fenomenalna, o tome nema zabora, njegov smisao za lirizam, za suptilnost fraze moraju zanijeti, ali njegovo sviranje uvijek ostaje nekako sputano, introvertirano, suspregnuto, lišeno ekspanzivnosti koju bi trebalo očekivati od jednog dvadesetčetverogodišnjaka.

SAVJET GIMNAZIJE U IMOTSKOM

raspisuje

NATJEČAJ

za radno mjesto

DIREKTORA

(reizbornost)

Uvjeti:

- završen filozofski ili prirodeslovno-matematički fakultet
- položen stručni ispit
- 8 godina rada u školi
- da se kandidat ističe stručnim radom

Rok primanja molbi mjesec dana od dana objavljenja.

Prijave biljegovane s 1 ND dostaviti Savjetu Gimnazije..

Kada se odlučite na kupnju

stana, kuće, vikendice, gradilišta, ugostiteljskog lokalata ili druge obrtničke radionice u Zagrebu, na Jadranu ili bilo gdje u Hrvatskoj učiniti ćete dobro ako posjetite našu specijaliziranu Poslovnicu za nekretnine

Nudimo vam širok izbor, a sve ćete obavijesti i stručna mišljenja dobiti bez naplate

učiniti ćete dobro
ako posjetite našu
specijaliziranu Poslovnicu
za nekretnine

trgoagencija

**Zagreb,
Praška 6/l.**

Stranka prava napredovala je bez obzira na pad Napoleona III.; Kvaternik i njegovi istomišljenici očito su držali da evropska kriza ide njima u prilog, otuda i odluka da »Hrvatska« izade od početka 1871. kao tjednik. Kvaternik piše da je Stranci prava glavnim ishodištem: »uprijeti svoju narodnu hrvatsku politiku na općeeuropejsku, držeći ispod narodnoga i svojega dostojaštva i obzirati se, kamo li dati se ravnati po austro-šapskim ili madarskim političkim težnjama i svrhama. Ove pak isključivo ravnaju unutarnju politiku naših domaćih protivnika...«.

Spor oko »socijalističkih ideja«

U odnosu na Austriju »Hrvatska« ili opominje, ili izražava nepovjerenje, ili navješće propast Austrije, jer »despotije propadaju, al' se ne popravljaju.«

Pruske su pobede uz nemirile »Hrvatsku«, ona i te kako vodi računa o njemačkome »Drang nach Osten« (prodor na istok). Pri tome su joj posebna briga Slovenci, pa ih zato i poziva na dogovor i zajedničku obranu protiv eventualne pruske navele na jug. Austriji s tim u vezi preporučuje da svim svojim narodima podijeli ustanove koje će im jamčiti siguran razvitak i opstanak, dok za sve hrvatske zemlje, zajedno sa slovenskim, traži zajednički sabor. Mogućnost da se Pruska Evropi nametne kao arbitar »Hrvatska« ocjenjuje kao najnepovoljniju perspektivu za hrvatsku narodnu politiku.

O Srbima i Srbinima »Hrvatska« i god. 1871. vrlo mnogo piše. Konstatira da su Srbi i Hrvati zapravo takmici za isti životni prostor, koji »Hrvatska« god. 1871. proglašava upravo hrvatskim; pravaši, osim historije, kako su sami smatrali, imaju i posve svježe argumente, pa ih njihov list i bilježi: beogradski list »Vidovdan« drži da Hrvata ima ravnog 50.000; češki su pak autori u Austriji poznavali 80.000 Hrvata, 2.594.000 Srba, pravoslavnih i katolika, te 1.511.000 Slovenaca čemu su se, uostalom, složno »divili« i »Hrvatska« i narodnjački »Obzor«.

Razni članci u »Hrvatskoj« bave se političkim smjerom i stanjem susjeda i naroda naoko Hrvatske, nastojeći da njihov položaj i interes ocijene s obzirom na Hrvatsku i na smjer Stranke prava. Kvaternik smatra da su Bugari pravi baštini Turske i propagira potrebu i korist hrvatsko-bugarskog prijateljstva. O Slovencima, kao što je rečeno, »Hrvatska« misli da bi u zajednicu s Hrvatima bili pod zaštitom hrvatskog državnog prava, i upravo to i misli kad se služi izrazom »Planinski Hrvati«.

»Hrvatska« se bavila i socijalnim i gospodarskim stanjem u tadašnjoj Hrvatskoj; list se izjašnjava protiv neograničenog cijepanja zadruga, i smatra da je zajonski članak iz god. 1870. napravljen u interesu velikog posjeda koji želi »imati jeftinjih težaka pri-moranjih siromaštvo raditi većim posjednicima, i posve ovisnih od ovih.« Pisac u »Hrvatskoj« zalaže se za seljački »stališ« u Hrvatskoj, jer je najbrojniji i

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU (6)

1871.-1971.
O STOTOJ
OBLJETNICI
RAKOVIČKE
BUNE

MISAO I SMISAO RAKOVICE

VIII. 1871., zaleći se da se sva ta načela mogu naći u »Hrvatskoj« (br. 32). Kvaternik, koji će na kraju povući svoju »ostavku«, žalio se i na Starčevića jer da je podržavao mlade pravaške »komunare«.

Inozemstvo i buna

Granica, njezin nemir i nezadovoljstvo, agitacija »Slavosrpska« u Granici, račun Beča da bi se Granica mogla

posebnom pitanju tražio argumente za svoj ispravni odnos prema Rakovici; on ju je naime povezao s ranijim Kvaternikovim osnovama o buni u Hrvatskoj. Neposrednu vezu između Kvaternikovih osnova o buni iz god. 1865. i 1867. i Rakovice predstavlja Ante Rakijaš, o kojem govore dosta rijetki ali zanimljivi zapisi iz Kvaternikova »Dnevnika«, sačuvani samo do sredine 1870.

Buna

Cuić kaže da je nalog za pripremanje bune primio od Kvaternika možda početkom god. 1871. Cuić piše i o sastanku urotnika 23. IX. 1871. u Karlovcu, gdje da je i Rakijaš bio, očito posve uključen u zavjeru. Rakijaš je, među ostalima, prisutan 7. X. uvečer u Broćancu, u kući Rade Čuića, gdje je proglašena i formirana hrvatska narodna vlada. U njoj je Rakijaš imenovan ministrom rata. Vjekoslav Bach, koji je prije toga pribavljen na pošti u Munjavu (kod Ogulina) 15.000 forinti, dobio je resor financija. Sutradan su se u Rakovici okupili oko ustanika stanovnici okolnih sela: Broćanac, Brezovac, Mačvina, Plavča Draga, Močila, i tu je Kvaternikova vojska već privorila niže oficire koji nisu htjeli priti buni, zaplijenila magazine i vojnu blagajnu. Istog dana pošao je Rakijaš s četom od 300 ljudi u Drežnik, ali se odanle vratio neobavljena posla, i tako nije uspio za ustanak osigurati slobodan prolaz u Bosnu. U Rakovici su izdani i prvi dekretri narodne vlade; jedan (s potpisom Rade Čuića) o obustavi premjeravanja zemlje; drugi, koji proklamira neka opća načela i regulira osnovna upravna pitanja (o sudstvu, županijama), kao treći dekret o imenovanju Ante Turkalja za vojnog zapovjednika ogulinske županije, s otiskom pečata hrvatske narodne vlade. U Rakovici je Kvaternik nastojao pridobiti za ustanak majora Stanka Rašića, koji je dao i časnu riječ da će se pridružiti, ali je tražio da ga puste iz Rakovice 4 sata. To mu je odobreno, ali on nije održao riječ, nego se nešto kasnije vratio u Rakovicu s vojskom. Sutradan, 9. listopada krenula je četa u Plaški: tek toga dana će zapovjedniku Vojne krajine u Zagreb stići vijest o ustanku, a za njom će se u Krajinu vratiti naredenje o gušenju bune. Vlad odani zapovjednici reagirali su već i prije, tako da su susjedne kraljevine (iz otočke, ogulinske i slunjske regimete) počele okupljati ljudstvo protiv Rakovice. Ta je protuakcija bila djelotvorna jer je zapovjedništvo uspjelo povući iz Plaškog jedinicu koja je bila buntovna. Tako se dogodilo da četa ni na putu u Plaški nije našla ni na kakav oružani otpor; štoviše, u Plaškom je paroh Popović, po želji Kvaternikovo, poslje službe u crkvi blagoslovio oružje pobunjenika. U svojoj kratkoj historiji Rakovičke bune F. Šišić (Kvaternik, Rakovička buna, Zagreb 1926.), iako smatra da se pravoslavni narod u Krajini tada nije osjećao nacionalno srpskim, već mu je srpsko ime služilo kao oznaka za vjeru, drži da je inteligencija bila nacionalno srpska i da je tada u Plaškom otvoreno agitiralo protiv Kvaternika. Ljudi su počeli napuštati vođe, osobito oni iz Močila. Kad su poslije podne u Plaški stigle i vijesti o pokretu ogulinske regimete prema Plaškom, ljudstvo se stalo osipati. Na povlačenju prema Rakovici, umjesto 1.700 ljudi, krenulo ih je s Kvaternikom samo oko 400. Prenočili su kod sela Močila, s nakanom da se prije dolaska carevacu sklene u Bosnu. Do tega vremena su graničarski odjeli s juga (otočka regimete) već bili zaposljeni Rakovicu, dok je sa sjeveroistoka pridolazila slunjska vojska, a Ogulinci su se kretali prema Plaškom. U Rakovici se našao i major Rašić i baš je sa svojim drugom Momčilovićem i Močilancima napustio buntovnike, da je spremjan pobiti vođe, ali da to ne može učiniti sam, jer su Brezovčani i ljudi iz Broćanca (Čuićevi) ostali uz vođe, Rašić i drugi oficiri u Rakovici smješta su pošli prema Močilima, odakle su pobunjenici već bili krenuli. Rakijaš, Kvaternik i Bach pobijeni su u tome pokretu, a ljudi se razbjezali. Kasnije su, po izričitom nalogu vlade, strijeljani samo lošeg glasa. Smrtna kazna nije stigla ni Turkalja ni Vrdoljaka (ministar unutrašnjih poslova u narodnoj vladi).

Smisao Rakovice

U svojoj studiji o Rakovičkoj buni Šišić tumači tragični kraj E. Kvaternika time što je bilo nemoguće da ga narod slijedi, zatim time što za bunu nije bilo sredstava i što je protivnik bio jači nego što je Kvaternik računao. Šišić inače potpuno uvažava smisao bune, opravdanost i dostojanstvo njenog cilja: oslobođenje hrvatskog naroda. Neki pisci (Seton Watson, H. Wendell) nisu u Kvaternikovu činu vidjeli nikakvog smisla, sudeći da nije imao nikakvu šansu za uspjeh. Pisci vremenski i prostorno bliži dogadaju pridavali su ustaniku veće značenje (W. Rogge, historičar, 1873; V. Karanović). Šišić je glasine o inozemnim vezama pobunjenika odreda sveo na »more laži i kleveta«, a prvi je to pitanje, kako je rečeno, ozbiljno postavio god. 1936. A. Trumbić. Takvo postavljanje problema Rakovice daje čitavom fenomenu dublje značenje. Pisci koji su bunu u Krajini smatrali nepromišljenim pothvatom lako su mogli prihvati i klevetu da se Kvaternik proglašio kraljem Hrvata. U takovom pisanju i naklapjanju očito se lako zaboravljalo da Kvaternik nije djelovao i dizao bunu sam, već da je, kao što je uostalom i istražilo pokazala, u Krajini imao istomišljenika pojedinaca, sela, pa i vojnih jedinica, te da je čak, da nije bilo izdaje, mogao iznijeti i živu glavu, pa bi tada kraljevska diverzija bila golem politički kapital za politički rad izvan domovine.

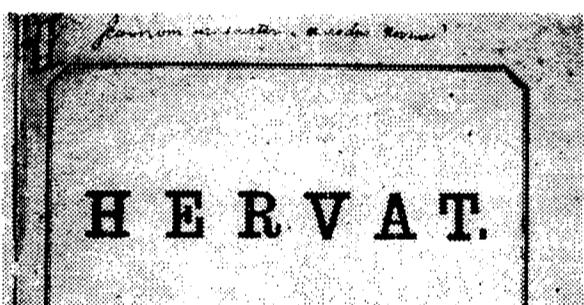
Valja zaključiti da su urotnici za slobodu hrvatskog naroda godine 1871. — Kvaternik i istomišljenici — pošli u Rakovicu imajući više mogućnosti za rasplet svog revolucionarnog posla;

boriti se i slavno pasti;

izabratiti stranu intervenciju i uspijeti;

izvršiti oružanu demonstraciju i skloniti se u Tursku. Cinjenice što je bihački paša po nalogu svoje vlade, a na molbu iz Beča, zaposlio turško-hrvatsku granicu sučelice Rakovice i Drežnika, nije morala značiti smrt ili izručenje eventualnih bjegunaca. To su, dakako, pitanja na koja se ne može odgovoriti bez svjedočanstva dokumenata. No na temelju dokumenata koji postoje ili su razmotreni, smisao svega političkog rada E. Kvaternika, pa i Rakovice, jedan je, stalni i očit: borba za slobodu Hrvatske. I samo su iznimne okolnosti u razvoju hrvatskoga naroda mogle utjecati na to da su generacije premašile, nepotpuno i nedostatno poznavale život i djelo Eugena Kvaternika.

Ljerka Kuntić

Naslovne stranice pravaških glasila

najvažniji, pa stoga u Hrvatskoj valja štititi i srednji i mali posjed: »U takvoj državi biti će pobude za marljivu radnju i biti će sredstava zadovoljstvu pučanstva; u njoj se neće dogoditi ugnjetavanje radnika po gospodaru radnje niti će beskući proletarijat zadavati strah mirnog posjedniku. Tu neće biti socijalistički ili komunistički nezgodna, neće biti radničkoga pitanja, koje ne da spavati posjedniku ni državniku mnoge zemlje.« Ovaj stav jasno pokazuje »srednju poziciju« pisca, kojemu nije po volji isključivo interes velikog posjeda, ali koji se jasno ogradije i od »socijalističkih i komunističkih nezgoda«. Kad su se u Stranci i na stranicama »Hrvatske« oglasili simpatizeri socijalizma i Pariske komune, u Stranci je došlo do oštrog spora, bilo je to nešto prije ustanka u Rakovici. Spor oko socijalističkih ideja nastajao je u danima izbora za Sabor, kad je svečenstvo vrlo aktivno pobijalo pravaške kandidate, pa je zbog takve agitacije propao i Kvaternik u Klanjcu. Mišljenje iz »Hrvatske«: »Pop na čelu političkom narodu, to je prava sablazan i poruga na vijek u kojem živimo.« U polemici s »Katoličkim listom« (koji je napadao na Strossmayera i njegove pristalice svećenike u »Hrvatskoj«) prevodio kao napade na vjeru! »Hrvatska« je ponavljala osnovne teze svoga programa, jer je pod zastavu hrvatskog državnog prava pozvala »sve razrede, stališe, zvanja, aristokraciju i demokraciju, klerikalizam i slobodnjaštvo, buržoaziju, liberalizam, konzervativizam (»Hrvatska«, 1871., br. 23). Klanak »Državno-društvena načela« u br. 31–34 upravo i razvija »filozofiju politike« koja je bila prilagođena takvom stavu, a i situaciji Hrvatske kao neslobodnog naroda. Prvi cilj neslobodnih naroda jest sloboda. »U tu se svrhu moraju upotrebiti sve duševne, umne i materijalne sile društva; riječju: sve žive sile naroda.« Piscu je i buna opravdana kad je riječ o obaranju nasilne vladavine, ali se ograduje od »suverenstva pučkoga«, baš kao i od »suverenstva boljarskoga«, jer suverenitet pripada cijelom društvu. Tu je već, generalno, sadržana ocjena o političkom biću Pariske komune, jer je ona doista utjelovljivala »suverenstvo puka«. Sam će se Kvaternik od nje posve ograditi kad su se na stranicama »Hrvatske« pojavili pravi propagatori Pariske komune (v. A. Cesarec, Kriza stranke prava i naši »komunari« god. 1871, Zagreb 1941.). Žbog »komunarskih« tekstova u listu došlo je do sukoba u Stranci, jer se Kvaternik kao potpisani vlasnik lista usputvio da list propagira »nijekanje boga (indi i svake vjere)«, pa logično — kaže Kvaternik — i »zatajene narodnosti i države, s toga i vlastnosti otud i obitelji« — što je sve Kvaternik, prema Mazziniu, nanizao u svome dijelu E. Halperu 6.

Obljetnica Prvi je progovorio hrvatski

U povodu 119. obljetnice smrti Matije Smodeka – hrvatskog prosvjetara

Dr. Matija Smodek — ugledni sudionik hrvatskog pokreta — prvi je na najvišem hrvatskom učilištu u Zagrebu počeo slušaćima predavati o hrvatskom jeziku, u vrijeme kad je hrvatski jezik bio ugrožen, po tko zna koji put tijekom povijesti.

Matija Smodek rodio se 1807. godine u Novakima na području varaždinske županije. Niže škole završio je kod franjevaca u Varaždinu, a sveučilište u Pešti, gdje je položio i doktorat. Iz Ugarske se vratio u Zagreb, gdje se odmah po dolasku pridružio ilircima i ušao s njima u prvu njihovu veliku domoljubnu bitku, u boj za jezik naš. U tom boju Smodek je odigrao i te kako veliku i značajnu ulogu!

Jos 1792. godine na dnevnom redu rasprava u Hrvatskom saboru bilo je i pitanje da se madarski jezik uvede kao službeni u hrvatskim ustanovama. Madari su svakako nastojali da svoj jezik nametnu Hrvatima, kako bi ih lakše pomadarili i dokinuli razvitak hrvatske nacionalne kulture i osobujnosti. Nakon francuskog rata, godine 1805., ponovno uznastojaša Madari da se njihov jezik u nas proglaši službenim. Malo je čestitih Hrvata u tim veoma teškim časovima naše povijesti osjećalo žar narodne ideje i malo ih se zalagalo za hrvatski jezik. Opasnost od madarizacije pokušavala su malodušni hrvatski staleži otkloniti oslanjanjem na raniji službeni jezik u Hrvatskoj, tj. na latinski. Teški i tamno poneki od pravih hrvatskih sinova digoše svoj glas za slobodu hrvatskoga jezika, na primjer biskup Vrhovac, pa Antun Mihanović. Ali njihovi glasovi ostadeće vapaj usamlijenici. Sabor hrvatski godine 1827. članom 5. određuje da se mladež hrvatska u hrvatskim školama uči madarski, te da ovaj Hrvatima strani jezik postane obvezantan u svakoj Hrvatskoj školi.

Eto, u takvim prilikama vodili su ilirci boj za lijepe hrvatski jezik. Hrvatska je stoljećima imala nesreću da na čelu njenih najviših ustanova sjedi i poveći broj onih koji su se iz petnih žila napinjali da rade protiv njenih interesa i ciljeva. No, kao i uviđek, bilo je i tada Hrvata čvrstog karaktera, hrvatskih sinova koji ni za što nisu pristajali da Hrvatska bude pomadarenica, da bude ugušena sloboda njenog jezika. A među ovima istakao se i dr. Matija Smodek, veliki hrvatski domoljub i prosvjetar koji je neustrašivo prihvatio borbu iliraca za slobodu Hrvatske i hrvatskoga jezika. U siječnju 1832. godine počeo je ovaj domoljub predavati hrvatski jezik na Zagrebačkoj akademiji. Treba znati da se do toga povijesnoga čina nije još bila čula hrvatska, domaća riječ na najvišem školskom zavodu hrvatskog naroda, te je stoga zasluga dr. Matije Smodeka u tom smislu neprocjenjiva! I premda se ovaj istinski Hrvat nije isticao brojnošću svojih radova, njegov domoljubno djelovanje u hrvatskim visokim školama upisalo je trajno njegovo ime u kulturnu povijest hrvatskoga naroda.

Dr. Matija Smodek umro je u Bjelovaru, kao umirovljeni profesor, 21. rujna 1881. godine.

Nikola Bičanić

Osvrti OPATIJA Kumičić ponovno otkriven

Povijest narodne književnosti svakog naroda njezino je neprekidno potvrđivanje i otkrivanje nepoznatog i novog u poznatom i tradicionalnom. To se napose odnosi na hrvatsku književnost, pa su znanstveni skupovi o pojedinim razdobljima ili značajnim predstavnicima doba ili nekog književnog pravca iz bliske prošlosti uvijek istinska prilika za nove spoznaje i književno-estetska otkrića u već poznatim naoko školskim i akademskim načelima i činjenicama.

Značenje i vrijednost Eugena Kumičića (1850 – 1904), hrvatskog realista i pravaškog političara ne možemo iscrpiti samo poznatostima, ono je mnogo dublje i sveobuhvatnije. To je ujvještivo pokazao i „Koločić“ o Eugenu Kumičiću koji je u okviru Dana čakavskog sabora održan u Opatiji 29. i 30. X. 1971. Pokrovitelj i podašni voditelj skupa bio je akademik Dragutin Tadijanović urednik „Izabranih djela“ Eugena Kumičića i redaktor brojnih izdanja hrvatskih pisaca. U uvodnom svečanom dijelu skupa održali su pozdravne besedje uz pokrovitelja Tadijanovića još predsjednik općine Opatija Franjo Kinkela, potpredsjednik Matice hrvatske dr. Danilo Pejović dr. Marin Franićević u ime JAZU, dr. Mirjana Gross za Povijesno društvo hrvatske, prof. Berislav Lukić (Hrvatski pedagoško-knjževni zbor), te dr Ivo Frangeš u ime DKH, koji je ujedno imao i uvodni referat. Skup je uz brojne sudionike samog Čakavskog sabora prisustvovan i dr. Duro Kumičić, sin pišećeg, koji je usprkos svojih 84 godine svojom vitalnošću i svježinom anegdotičnosti bio uredište pažnje cijelog kolokvija.

U referatu dr. I. Frangeša „Eugen Kumičić danas“, on je istakao dvije bitne odrednice Kumičićeva djela, prvo njegov odnos sa naturalizmom i u povezanosti sa tradicijama Šenoinskog hrvatskog realizma, uopće, a drugo: razglobo smisao i značenje sintagme Kumičić danas sjedinivši Kumičića pisca i društvenog radnika u cijelovitu viziju koja i danas nadahnjuje svojom etičkom čistoćom borca i estetskim poticajima umjetnika. Dr. Mira Sertić je u temi „Kumičić kao

pisac povijesnih romanâ“ unijela niz pojedinstini u estetsku analizu stila i izričaja poznatih romanâ „Urota“ i „Kraljica Lepa“. Dubravko Jelčić je temom „Kumičićevi društveni romanâ“ ukazao koliko je Kumičić nepokolebljivi pravaški ideolog uvjetovao i pristup njegovim romanima o hrvatskom građanstvu svog vremena.

Drugi dan također su održana još tri referata. Dr. Mirjana Gross u opštem analitičkom prikazu „Kumičićeva“ „Urota“ i pravaška ideologija pokazala je koliko su temeljne i spredne crte pravaškog političkog pokreta sadržane u Kumičićevu romanu i kako je taj povijesni roman u isto vrijeme i programatska projekcija suvremenosti u povijesnu gradu. Prof. Mirjana Strelci analizirala je „Zenske lilkove u Kumičićevu Urotu“ a Miroslav Vaupotić na osnovu analize manje poznatih djela Eugena Kumičića „Saveznice“ i „Pcdijeljeni grobovi“, te poznatijeg „Gospoda Sabina“ prikazao je doživljaj „Zagreba u djelu Eugena Kumičića“. Referat, dr. Miroslava Sicela „Kumičićevi naturalistički romanâ i dr. Krunoslava Pranjića „Kumičićeva borba oko izraza“, jer autori ne bijaju prisutni bit će zajedno sa ostalima tiskani u posebnom broju časopisa „Dometik“. U diskusiji sudjelovali su Zvane Crnja dr. Mirjana Gross, dr. Đuro Kumičić i dr. Ivo Frangeš, koji je zaključio opštinim sažetkom značenja i vrednovanja skupa sâm kolokvij.

Zanimljiv je bio mali polemički dvoboje između suvremenika pravaških političara dr. Davida i Mile Starčevića. Kumičićeva sina dr. Dure Kumičića i povjesničara koji zbivanja promatra iz smirenje retrospektive dr. Mirjana Gross.

Trećeg dana 31. X. održana je svečanost u rodnom mjestu pisca, slikovitu Brseču podno Sisola (Jenio Sisolski, književnik pseudonim) u „Zavjetuju Eugena Kumičića“. Uz zvuke drevnih sopila i poskok narodnog „balunaka“ održana je kulturno umjetnička priredba na kojoj su recitirali čakavske stihove pjesnika zavičaja od Balote i Gervaisa do najmladih nepoznatih pjesnika-daka brojni ricetatori glumci iz Rijeke, same pjesnici i pjesnkinje te napose učenici (e) osnovnih škola sa zamjernom kulturom domaće čakavске riječi. Takoder su podijeljene nagrade učenicima za najbolje radove o Eugenu Kumičiću i njegovu zavičaju. I ova priredba pokazala je neuništivu snagu i ljepotu drevne čakavске riječi („U početku bijaše ča“), a time stvarno i simbolično dokazala i svrhu i vrijednost priredbi Dana čakavskog sabora, koji postaju izuzetna tradicija naše današnjice.

M. V.

ZAGREB

»Zlatarovo zlato« kao bankovni dar

U hrvatskoj izdavačkoj djelatnosti pojavilo se prošlih dana Senoino „Zlatarovo zlato“ u jedinstvenom mecenatskom izdanju — u izdanju Kreditne banke u Zagrebu! Ta je banka 31. listopada, u čast „Dana Štednje“, svakoj svojoj mušteriji koja je toga dana pristupila sa štendom knjižicom njenim šalterima poklanjala po jedan primjerak (tko je imao dvoje knjižice, dobio je čak dva!) elegantnog, modro uvezanog i zlatom ukrašenog novog izdanja najpopularnijeg i »najzagrebačkijeg« Senoina romana.

Ideja je potpuno nova, te čak i u relacijama širima od naših predstavlja najuspjeli plod kulturno-gospodarske suradnje, koja se danas toliko forsira i sve više predstavlja jedinu mogućnost održanja pojedinih kulturnih manifestacija.

Bilo bi nepravedno, a i netočno, ocijeniti to kao reklamni potez koristan isključivo banchi, jer je takvom postupkom književno djelo izvuklo mnogo veću moralnu dobrobit svojim populariziranjem kao »artikl« koji se u organizaciji života suvremenog »potrošačkog« čovjeka čini manje neophodnim od uložne knjižice. Ova besplatna distribucija pokazala je naprotiv da su vlasnici knjižica s jednakom pažnjom, a s većim veseljem i ponosom prihavali i iznosili svoju knjigu i pokazivali je okolini sasvim drukčije no što bi radili s nekom uobičajenom »nagradowom«. Tako se toga dana iz jedne zagrebačke banke i njenih podružnica razletjelo po zagrebačkim kućama nekoliko tisuća najomiljelije hrvatske knjige, možda čak i do mnogih zakutaka, kamo načeve Pavao i Dora ne bi doprili, a sad će sigurno biti primljeni i zadržani kao najdraži gosti.

Vrijednost ovog neobičnog dara (osim znatne materijalne vrijednosti, jer je knjiga pravo divot-izdanje, kako se nekada reklo) povećava u najvećoj mjeri njegova konceptacija. Nije naime riječ o pretisku nekog uobičajenog, »popularnog« izdanja samog Senoinog teksta, nego je to zapravo pravo kritičko izdanje s odličnim poddjednako informativnim koliko i esejistički sadržajnim i brilljantnim predgovorom Iva Frangeša, temeljitim i živo pisanim bilješkama Dubravka Jelčića o Augustu Šenoju i njegovu djelu, prvi put ovako objavljenim kronološkim pregledom — »Sto godina hrvatskog romana (1871–1971)« Miroslava Sicela, u kojem se uz naslove pojedinih hrvatskih romana izložili u tom stoljeću (a ima ih — što da se po nosimo? — ravno sto) nalazi i kratka informacija o karakteru djela. Ako tome dodamo tumač Šenoinih latinskih riječi i izraza, Šenoin portret, nekoliko faksimila i iz usmjerenih stilskih vinjeta Josipa Vanište, morat ćemo, možda s malo čudjenja, priznati da je ovo »bankovno« izdanje dosad najluksuznija i najsolidnija, jednako bibliofilički omjerena kao i kritički temeljita dosadašnja edicija „Zlatarovog zlata“. Pripremio ju je »Liber«, kao izdanje Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a predana je u tisk 5. kolovoza 1971. na dan 100. godišnjice hrvatskog romana.

Tako je iz trezora hrvatskih banaka, iz kojih tako nezadrživo otječe jedno zlato, potekoš medju naš svijet drugo, u mnogočemu djeletovnije, u kojincenici kojoj prilike daju posebno značenje.

Vojmil Rabadan

Susreti Hifzi Bjelevcu u pohode

U 85. obljetnicu zaboravljenog i zanemarenog hrvatskog književnika A. Hifzija Bjelevca, pisca muslimanske sredine

Prije dvije godine pročitao sam u sarajevskom časopisu Život ove retke o hrvatskom književniku A. Hifziju Bjelevcu, za kojega sam, ne samo ja, mislio da nije medu živima:

»Živ: u Zagrebu. Penzioner Društva književnika Hrvatske od 1952. godine. Zaboravljen u sredini gdje živi i u sredini iz koje potječe. Roden je u Mostaru 3. lipnja 1886...«

Gordanu dana kasnije posjetio sam ga i zamolio za razgovor uoči izlaska drugog izdanja njegova, starijim generacijama poznatog romana Muhamed. Ležao je i nije se osjećao dobro. To mi je, otvarajući vrata, rekla i književnikova supruga Eleonore, tipična Beogranka: »Bolestan je i gotovo uvijek leži. Već tri mjeseca nije izašao na ulicu...«. Pogledao sam oko sebe i opet se prijetio teksta iz onoga časopisa: Stan prazan i star. Siromašan oblicima i bojam, i predmetima. Tužan. »Sve mi bomba raznijela prošlog rata. Kad mi se nedavno udala kćer, mogao sam joj pokloniti samo po primjerak svoga djebla...«

Zivotni put Hifzi Bjelevca gotovo je nemoguć po svojoj razgranatosti: bio je dak Galatasarajskog liceja u Istanbulu, dok Akademiju za finansijsku struku u Grazu, poreski činovnik, novinar, urednik „Novog vijekâ“, dopisnik „Večernje pošte“, tvorničar papirnih vreća, direktor Islamske tiskare u Sarajevu, referent za film i turizam, reporter u Press-birou, ataša za novinštvo i kulturnu u Ankari, revizor u Nabavljacičkoj zadruzi u Zagrebu, previditelj s turškom i vrlo plodan pisac između dva rata...«

Pored spomenutoga Muhameda napisao je i romane: »Pod drugim suncem«, »Mistar 1914.«, »Minka«, Sarajevo 1917.; »Ana Zolotti, Zagreb: »Rene Logotetides«, Sarajevo 1920.; »Medu očevim ljudima« (u nastavcima »Novog vijekâ«), »Melika«, Zagreb 1927.; te »Zidanje sternog doma« Beograd.

Trebalо je proteći više od trideset godina da bi se pojavilo nešto pod njegovim imenom — drugo izdanje Muhameda, 1969. u nakladi ZSP TIN, Zagreb. Kad sam ga upitao da li još piše, rekao je s osmjehom: »Iako me ruke izdaju i vid tanji — pišem. Nešto za film, TV — po romanu Rene Logotetides. Imam puno godina i nisam siguran u kraj tog posla... Nu, i tako će ostati prepuna košara netiskanih rukopisa...«

Dok smo pilili »stamboluški kahvuk«, rekao je o svojoj prozi: »Ona predstavlja stvari specifikum, jezični specifikum. Ne znam bi li se moglo kazati da sam pisao »bosanskom« varijantom hrvatskoga jezika... U svakom slučaju, tako govorite bosanski muslimani. Prije svega mislim na romane »Muhamed« i »Rene Logotetides«. Ovaj drugi, opet, izdvaјam od svih. To je roman o slobodi. Narodnoj slobodi. U tom sam se romanu, kao autor, tako daleko udaljio da su mi iz vida, iz svijesti, izlazili svi sklopovi našrodnostih i zemljopisnih granica. Htin sam reći: gdje su ljudi, tu je i njihova nacija, tu su na zemlji, na svojoj.«

U jednom trenutku sam spomenuo njebove vrste prijevode turskih pjesnika u »Antologiji svjetske literike« i upitao se nije nikada pojavila jedna cjevovita knjiga pjesama tih autora. Lako je uzdahnuo i prozborio: »Ja više i ne prevodim, nu podješćate me na jednu staru stvar. Videć, jedne godine počinje Zagrebačka »Zora« ponudila se kao izdavač baš takve knjige. U dogovoru s Krklecom, tadašnjim urednikom pjesništva, dao sam im zbirku s trideset modernih pjesnika, preko stotinu pjesama. Mušio sam se dakle oko tih prijevoda, a onda doznao kako je Krklec otišao s tog mjeseta. Došao je, biva, mladi, napredniji, te mu se — valjda — prethodnikov plan nije svidio, ili turski pjesnici, ili moji prijevodi — tko zna? Sve u svemu, knjiga nije izšla i evo je ovdje, koga zanima može je uzeti...«

— Kao jedan od najstarijih medu hrvatskim književnicima, jedan ste i od najzapoštovanih i zaboravljenih.

— Ja sam zaboravljen, rekao je Hifzi — iz meni nepoznatih razloga. Nije to slučaj samo sa mnom. Okrenite se u prošlost, pa ćete vidjeti cijeli niz »posnuljih« bosanskih književnika u hrvatskoj književnoj baštini. I sada, dok to govorim i sjećajući se nekih stvari, ne usudujem se bilo što reći, bilo kakav životni naputak dati mladiću kao što si, recimo, ti. U Zagrebu živim dosta dugo. Ovdje mi kažu: Hifzi, ti pripadaš Bosni, ti si njihov, a što živis ovđe — to su twoj privatni razlozi. U Bosni kažu: Ti pripadaš... i sve tako, obrnuto. Ispolo je da nikom i nikud ne pripadam...«

O 85. obljetnici Hifzijina života — ja toliko.

IBN KAJAN

Iz ogranaka

PREGRADA

Uskoro ogranak

U jednom od bivših kotarskih središta Hrvatskog zagorja, u Pregradu, poduzete su akcije za osnivanje ogranaka Matice hrvatske, radi oživljavanja kulturnog i društvenog života, koji je u zadnjih nekoliko godina gotovo potpuno zamro. U

programu rada i djelovanja ogranka u prvom će se redu poraditi na osnivanju knjižnice, te na organiziranju toliko potrebnih predavanja za prosvjećivanje radnih ljudi.

ZAMIŠLJENE MISLI

Novac ne kvari ljudi, već otkriva neljude.

**Pohlepniku je svaki cilj – pravi.
Zlo sa zlom prijateljuje radi dobra.**

Istinskom idealistu svako je vrijeme pravo.

Sumnjičavost je providan štit nemočnika.

Problemi sebičnih uvijek su najveći.

Pobjeda nad nemočnim je nepriznati poraz.

Rodoljub izvan svoje domovine može naći samo dio tuge sreće.

Sloboda, što se više reklamira, više se i traži.

Priznajem: sloboden sam!

Vrata pravde otvaraju se iznutra!

ZLATKO STIPANČIĆ

MEĐUKONGRESNI ZAPISI (5.)

nekoliko godina gradski i partijski oci i djedovi nisu primirisali prostorije jednog od najjačih poduzeća u gradu

a onda su jednog jutra u tiskaru dojurili svi zajedno

kočnice mercedesa zaškripale su u tiskari ili kako bi izlazeći iz mercedesa rekli štampariji tiskara je zapravo to poduzeće poznato daleko izvan granica grada o kome je riječ

što mislite zašto su gradski i partijski oci i djedovi rano ujutro upali u tiskaru

mislite zato što tiskari ide loše pa su došli po-mislite zato što tiskari ide odlično pa su došli čestitati

ništa od toga razlog je mnogo prozaičniji

pardon poetičniji gradski oci i djedovi doznali su da tiskara slavi obljetcu

visok broj značajnog jubilej pa su radnici ili kako bi gradski oci rekli neposredni samoupravljači zaželjeli u svojoj sredini čuti neke naše poznate pjevače zabavne glazbe

na prvom mjestu radnici su tražili vicu vukova i on je rado pristao pjevati u tom gradiću u srcu hrvatske u kom u velikoj većini žive hrvati

i gradski oci i djedovi što neopredijeljeni

što vrlo opredijeljeni

vrlo opredijeljeni unitaristički

nitaristički mnogo toga su već unitali

i tako su ti gradski i partijski oci i pradjedovi došli vršiti pardon da vrše pritisak na tiskaru

pardon štampariju a očito je da je bolje tiskara jer su na nju vršili pritisak ili da skratimo nitaristi su zabranili tiskari to jest neposrednim samoupravljačima da zovu pjevača koga oni žele i još su im naredili da o svemu tome ne smiju ništa govoriti

sad na kraju svi očekuju da kažem u kom se

to gradiću dogodilo tko su ti gradski oci ali ipak to neću reći

ne zbog njih nego zbog gradića koji zaista ne

zaslužuje takve rukovodioce na čelu to jest

tiemenu

pajo kanižaj

PISMA

PROZNA UZBUĐENJA

Oprostite što odmah na početku spominjem jednu osobu za dnevnu porabu, člana »Vjesnikove« komunističke partije, Igor Mandića. Radi se o njegovu pojmanju suvremenoga hrvatskog prozaika, koji problem Igor s vremenom na vrijeme došao, kad mu je sruke, odnosno kad ne zna čime bi ispunio rubriku. Počeo si Igor tim pitanjem razbijati glavu već dosta davnog, i zaključio u prvoj fazi razbijanja da je hrvatska proza slabu stoga što ljudi pišu perom a ne pišćanicom strojem. Otad mladi prozaici uđaraju kao daktilografri prvoga razreda, a pero ni da pogledaju, ostavljaju ga guskama. Nedavno je, u drugoj fazi, a kao predjelo dvojboju s Jožom Horvatom, Igor ustvrdio da hrvatski prozaici živi suviše mirno, u mirnoj svojoj domovinu, a imao bi se boriti s lavitivima, skakati iz aviona, osvajati sjeveroistočne polove, biti, ukratko, nešto između Robin Hooda, Casanove, braće Seljan, Mallrauxa i Asteriksa, s redenicima oko pasa i crnom maramom preko oka.

Eh, dragi moj Igor, znači li to da se danas u Hrvatskoj ne može isto tako uzbuđivo živjeti? Uzmi malo hrvatskoga tiska, pa ga podi prodavati na Trg Republike (bivši Jelačićev plac). Pa da vidiš

kako ćeš svašta doživjeti, a ako začneš prodavati »Kerempuh pa vikati« Nekog je pratila Sudba, a nekoga Udban, bogme ćeš osjetiti kako je bilo onom nesretnjem od braće Seljana.

Najlakše je, dragi moj, sjesti na »Besut« pa odveslati na beskrainu pučinu i misliti kako je to sve zapravo otužno, i kako čovjek doista ne bi smio povući svoj potpis s Novosadskoga ugovora, kao što je na jednom od (koliko ono?) oceanu zaključio Joža Horvat.

Koji još kaže da žali što je Novosadski sporazum napušten »po pozicije vraćanja u prošlost, a ne po-laska u budućnost, jer naš jezik srpsko-hrvatski ili hrvatskosrpski meni ponekad liči na gospodina Bo-

ga i sveto Trostvo.«

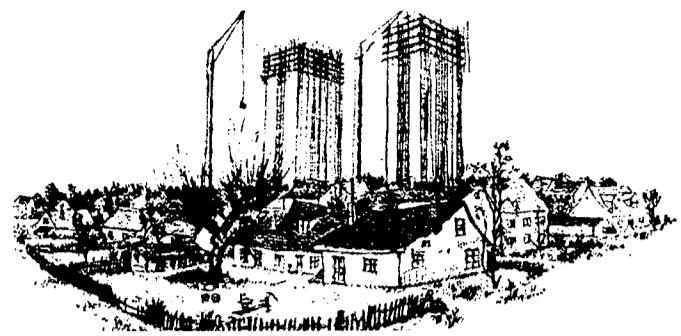
E, pa valjalo bi se, druže Horvat, posjetovniti, jer se ovako maštovitim tipovima na oceanu svakojake fatamorgane prikazuju.

To je nekako isto kao kad Mandić tvrdi da je za opadanje nataliteta u Hrvatskoj odgovorna televizija. Tu valja već progovoriti Matosović jezikom. Nazvati to — bezobrazlukom.

Nego, čujem da u Bosni nije uspjela asimilacija. Kažu mi Lukić i Koroman. Da je onaj Joža Horvat novosadski pravopis samo izgovor za dominaciju jednoga jezika nad drugim. Ma nije moguće. Isto me tako zaprepastilo što su tamo sami Srbi dekretima postavljani na katedre i katedrale. Ma što ne kažete. Nevjerojatno. A Meštrovićev »Fra Grga Martić« čujem grozno isklepan, preplašila bi se djeca da ga vide. Ili ne da Gaja da se dosjeti raja?

HRVOJE HITREC

ZAGREBULJE

ILUMINACIJA NA SELU

Opet će od grada napraviti cirkus (neidentificiran gradanin)

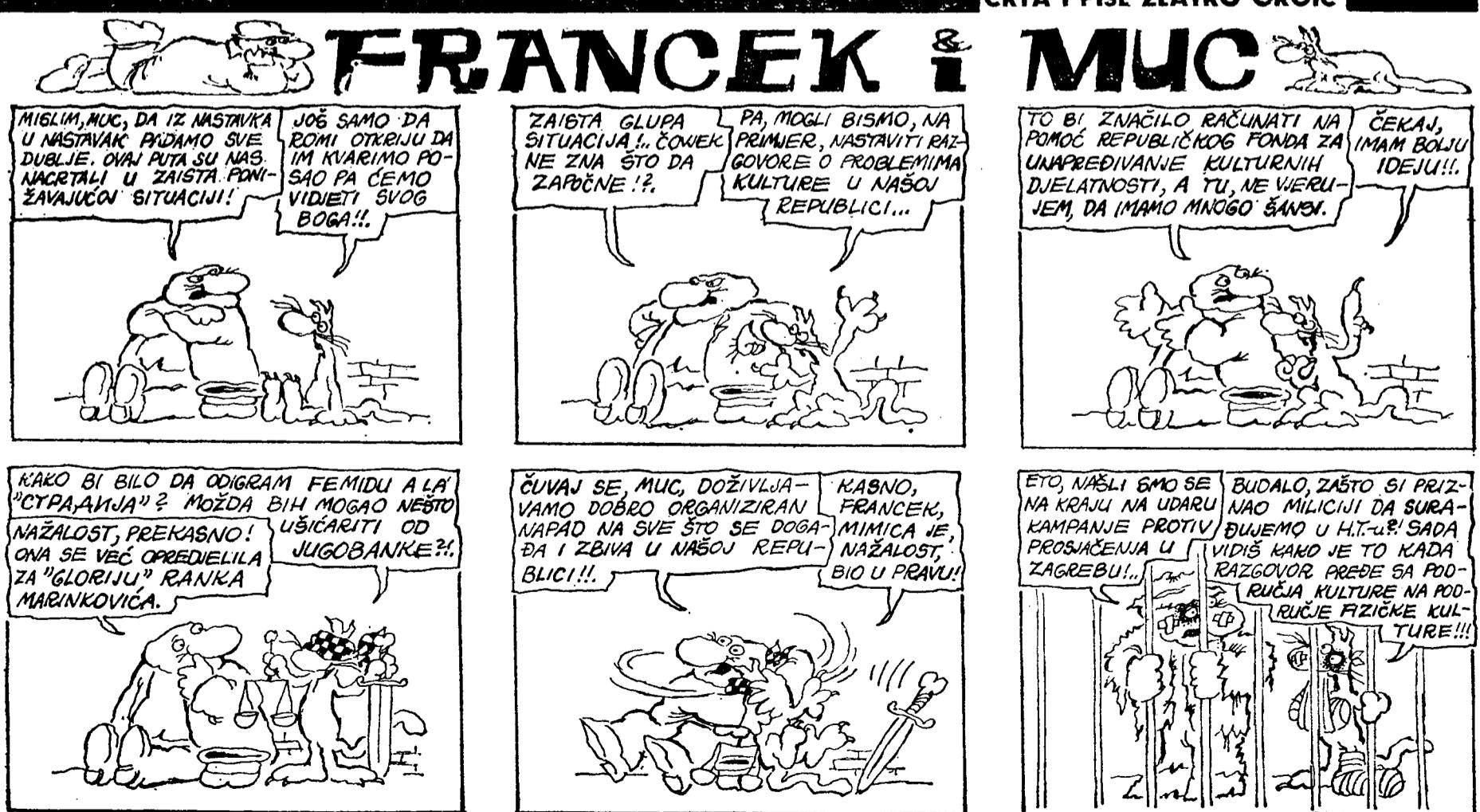
Neku večer šetao sam s predsjednikom Stefom Juriševom ulicom i spazio na pločniku duge »žnare« krcate jeftinjim žaruljama koje su radnici navlačili i dizali u vise. Odmah nam je bilo jasno da se radi o »blagdanskoj rasvjeti« Zagreba koja će trajati otrprilike mjesec i pol: od Dana Republike pa sve do Svetog tri kralja. Dakle opet: jeftine žaruljice iznad glavnih zagrebačkih ulica, pasje bombe, »štanovište« u Oktopolu, deranje pripitih i suvišne energije prepuni mladića u katanjima i američkim vojnim čizmicama, struganje istrošenih gramofonskih ploča u predvorju »Name«, tu i tamo pokojna petarda pod nogama dražesnih i manje dražesnih prolaznika, božićna (ili novogodišnja) drvca na Trgu Republike prekrivena sarenim papirima i obojenim žaruljama (opet), revanje iz zadnjih gostonica i još mnogo takvih »svječanih« slika predblagdanog, blagdanog i poslijeblagdanog Zagreba. Cijeloj toj slici provincialnog meteža i tobožnje radoši pridružit će se možda nekakav apstraktan visuljak »u slobodnom prostoru« koji tveba simbolizirati napredak grada i u likovnom smislu. Važno je stranicu i posjetiocu Zagreba te u dane pokazati kako se naš progresivni duh opire najezdi kica, neukusa i blagdanskog primitivizma. Više boli volio da to ovaj put bude dobro učvršćena skulptura na zemlji nego niz limenih pločica objesjenih iznad prozora i kuća (kao prije nekoliko godina) što su,ako se sjećate, i pri manjem naletu vjetra tako sablasno odzvanjale kao da se radi o dolasku Marsovacu ili o smaku svijeta, a ne o blagdanskom ugodaju grada. »Treba iz temelja mijenjati konzervativne i malogradanske navike Zagrepčana — Šapče iz dana u dan Ljoki na osjetljive uši svih gradskih otaca. Treba mijenjati sve. Treba cijeli grad pretumbati i zablatiti kako bi ove godine postao još ružniji i odbojniji. Dok vi spavate, Ljoki radi! Blagdanski jugodaj! Zagreba već se odavno pretvorio u čistu porugu, u simbiozu neukusa, provincialnog primitivizma, u prasliku seoskih vašara s kraja ovoga stoljeća, ali bez naivnih licitarskih srdaca, »medice« i ostalih atrakcija iz našega djetinjstva. Lješinarsko sabotiranje svega što se u Zagrebu zviba ili što bi se u bilo kakvom pozitivnom smislu trebalo zbiti podsjeća se u korijenu, ruši se »en bloc«, nagrđuje se pedantno i promišljeno. Izvrsna prilika da se cijelo zagrebačko godišnji udar žig sramote, prljavštine, sivila, smrda i lažne pozlate — baš je ovo vrijeme blagdanskih »ljudorija« i »zmesarija«. To je pravi trenutak da Ljokijevi bandolerosi punom snagom i ono malo što je ostalo od uže gradske jezgre pretvore u cirkusku šatu, u jeftinjovo krevenje i takvu javnu maliganjsku terevenku kakve nije bilo ni u najjeftinijim romanima u kojima se slična »životna pozadinak« upotrijebljavala kao kulis za nesretnu i tragičnu ljubavnu vratolomiju, između grofice Irme i kocijasa Janka. To je doista prava sramota! Već sam u nekoliko navrata (i ne samo ja) i u okvirima ove rubrike upozoravao na te stvari. Ali bez ikakvog odjeka. Sve se ponavlja. Svake godine zbijaju se potpuno isti dogadaji, svake godine netko nešto kaže, svake godine Šaka »jada« prosjeđuje, svake godine optimistički »naštiman« novinstvo piše o tim pojavama, kao da se u najmanju ruku radi o karnevalu u Monte Carlo, svake se godine kraj naših zdravinih očiju predaje nazdravčarska magla, svake se godine ta ista cirkusjava nudi kao »predblagdanski velegradski štimung«, kao »razveseljavanje na kraju još jedne teške i plodonosne godine«, kao »lude noći i ludi dani«, kao »zagrebački blagdanski šarm« i tome slično. Osim te sramote u središtu grada, unajmi se nekoliko talijanskih ili austrijskih »Lunaparkova« koji na gradskim periferijama kriješte i tandre, a sirota zagrebačka djeca se veseli jer za druge radosti ne znaju. Ona su uistinu srećna. I onda je to glavni adut u igri Grada s nama svima. Fino, samo dalje tako!

ZATO: IZBJEGAVAJTE BLAGDANSKU »RASKOŠ« ZAGREBACKIH ULICA. TA »RASKOŠ« NIJE SAMO NEUKUSNA, NEGO I OPASNA!

Vladimir Vuković

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje kavane i hotela »Dubrovnik?«

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

karte na stol

PITANJA

Osnovnoj organizaciji SK »Ghetaldusa«

Katica Pintar, član vaše osnovne organizacije, istovremeno je i član CK SKH.

Spomenuta drugarica postala je poznata u hrvatskoj javnosti svojim protivljenjem da se iz SK isključi (jednoznačno) dr. Miloš Žanković. Obrazloženje koje je tom prigodom (X. sjednica CK SKH) iznosila u obranu svog stava bilo je po karakteru i sadržaju jedinstveno primjer nedotpavog mini-unitarizma (uvijek neodoljivo nalik staljinizmu), a po stilu je pripadalo pravoj klasičnoj političkoj naivizmu. Kako je poznato, Katica Pintar je održana lekcija i ostavljena mogućnost da uvidi, te ispravi svoje »zablude«. Ona je prilikom iskoristila i, na 22. sjednici CK SKH, glasovala protiv komisijske istrage o djelatnosti emisara Rade Bulata. Očito, nameće se zaključak da od Katicice Pintar ima još »naivnijih« naivaca.

Pitamo: namjeravate li vi, kao osnovna organizacija SK koje je Katica Pintar član, ispitati i prosuditi (s odgovarajućim posljedicama) njezinu političku stavove i njezinu političko ponašanje ili kanite osnovati društvo za ideološku izgradnju Katicice Pintar? Ako u vašem poduzeću ne proizvode naočale kojima se njezina radost može otkriti i utvrditi, neophodno je da bitno proširite assortiman!

Peri Gotovcu, predsjedniku »Estrade«, Zagreb

Veoma Vam je dobro poznat »slučaj« Vice Vukova, inače člana Društva estradnih radnika zabavne i narodne glazbe kojem ste Vi na čelu. Nećemo Vas stoga podsjećati na kampanju koja se protiv njega isprva počela voditi izvan naše republike, a onda — kao u štafeti — bila prenijeta i u našu sredinu.

Nije dakako riječ o različitim ukusima, nego o političkim sudovima i postupcima koji istaknutog ESTRADNOG RALNIKA PROTUZAKONITO onemogućavaju u obavljanju njegove djelatnosti sprečavanjem njegovih nastupa u pojedinim mjestima, objektima PREDVIĐENIM ZA ESTRADNE NASTUPE, odnosno skidanjem njegovih izvedbi i programa medija također PREDVIĐENIH ZA PREZENTIRANJE ONOGA ČIME SE VUKOV BAVI!

U cijelom civiliziranom svijetu odluka o tome hoće li netko predstavljati vidjeti i slušati, ili to oboje, prepuštena je slobodnoj volji građanina, tj. publici. Sa »slučajem« Vice Vukova kod nas se uvedi opasna praksa koja bi teško prošla i u mnogo zaostalijim društvenim sredinama.

Osobito je zabrinjavajući posljednji, čakovački slučaj. Vaše je društvo skloplilo ugovor sa Stamparsko-izdavačkim poduzećem »Zrinski« iz Čakovca, da određen broj (poimence navedenih) estradnih radnika — vaših članova, među kojima i Vice Vukov, nastupi u Čakovcu. Pročitali smo u »Vjesniku« da je ugovor nedavno potvrđen u cijelosti, ali sa zahtjevom da se nastupi Vice Vukov (kojem će ipak biti isplaćena ugovorena naknada za nastup)? Prema informacijama kojima raspolaćemo taj je zahtjev, osobno nevoljko, prenio ing. Antun Goričanec, obrazlažući ga pritiscima stanovitih društvenih čimbenika grada Čakovca.

Prije svega, molimo Vas da informirate hrvatsku javnost koji su »čimbenici« u gradu Čakovcu to tražili i s kojim obrazloženjem? Dalje, je li taj zahtjev rezultat anketiranja potencijalne publike na pripremanoj poredki ili je rezultat samovoljne odluke »čimbenika«? Napisljeku, dokle ćete Vi, odnosno društvo estradnih radnika (i sami estradni radnici) koje vodite, trptjeti protuzakonitu pakost protiv jednog Vašeg uglednog kolege i člana, i što kanite poduzeti da njega (sebe) profesionalno zaštite?

Centralnom odboru Sindikata radnika saobraćaja i veza Jugoslavije

Beograd
Miloša Počerca 10
Poštovani drugovi!

Uvidom u službenu dokumentaciju koju vi šaljete primijetili smo slijedeće:

— glava vašeg glasila »Informacija« tiskana je na »četiri« jezika naroda Jugoslavije, i to slijeva nadesno: 1) srpskim (latinicom), 2) makedonskim, 3) slovenskim, 4) srpskim (cirilicom);

— kompletan tekst glasila tiskan je na srpskom književnom jeziku latinskom.

Zanima nas što je s varijantom na hrvatskom književnom jeziku, koji po vama, čini se, ne postoji.

Zato protestiramo i zahtijevamo da se »greška« ispravi i da jedna od četiriju jezičnih varijanata буде tiskana na hrvatskom književnom jeziku, po kojem se ne kaže sednica, već sjednica; ne savjetovanje, već savjetovanje; ne obaveštenje, već obavještenje; ne saobraćaj, već promet; ne poštanski fah, već poštanski pretinac, itd.

Nadalje zahtijevamo da se i kompletan tekst »Informacija« tiski na hrvatskom književnom jeziku, za Republiku Hrvatsku.

Uz drugarski pozdrav
Članovi Sindikalne organizacije po duzeša

JUGOTANKER-TURISTHOTEL ZADAR

1. dipl. ing. Ivica Jelić
 2. Stanko Tudorović
 3. dipl. oec. Andelo Lordanić
 4. dipl. ing. Petar Svetlić
 5. Jure Bilaver
 6. dipl. oec. Marko Vitlov
 7. dipl. oec. Mira Kolić
 8. Desa Ortika
 9. dipl. oec. Marijana Zorić
 10. kap. Josip Magaš
 11. Julija Pavlaković
 12. Maksim Mirković
 13. Ante Vidolin
 14. Sime Svorinic
 15. dipl. oec. Šime Luštica
- U Zadru, dne 25. listopada 1971.

Staroslaven-skom institutu »Svetozar Ritig«

U Beogradu je objavljena reprezentativna knjiga Petra Đordići ISTORIJA SRPSKE CIRILICE, u iz-

danju Zavoda za izdavanje udžbenika SR Srbije. Knjiga je nagradena, a u dijelu tiska proglašena je kaptalnim djelom srpske kulture. Stoga se čudimo vašem čekanju da o (ne)znanstvenim podvalama u tom djelu »izrekne najprije svoj sud okolina«. Ona je, čini se, prosudila i — preutjeljena:

da je slijepa pohlepa dordevičeva

u »srpsku cirilicu« UĐUTURILA,

uz mnoge pisane spomenike hrvatske baštine, i sâm Poljički statut, pisan

(možda već u 14. stoljeću) bosančicom, pismom koje sami Poljičani u

Statutu nazivaju »arvackim«!

Ploča u »pacu«

U Valpovu je na zgradi bivše »solane« postojala ploča koju su Valpovčani postavili u spomen tisuću godišnjice hrvatskog kraljevstva. Na ploči je bio lik kralja Tomislava i natpis: 925—1925.

Poslije rata ta se zgrada preuredila za kino i tada je ploča skinuta, a po završetku popravka zgrade ploča se trebala nanovo užidati u zid te zgrade, gdje je i ranije stajala.

Medutim do dana danasnje ta ploča nije postavljena na to mjesto. Ogranak Matice hrvatske pokušao je to, ali je bio spriječen. Molimo da se hrvatskoj javnosti Valpovštine objavi gdje je ta ploča, a tako i razlog zašto do danas nije postavljena na svoje mjesto. Molimo da se objavi i tko sprečava njeno postavljanje i zašto.

»Savetovanje u Splitu!«

Savez društava pravnika u privredi Jugoslavije sa sjedištem u Zagrebu obavijestio je članove

društva pismom i programom u kome doslove piše:

— Redakcija lista »Savremena praksa«, Savez društava pravnika u privredi Jugoslavije, Savez ekonomista Jugoslavije organizuju veliko stručno trodnevno savetovanje o temi »Neposredna primena ustavnih amandmana u organizacijama udruženog rada«. Savetovanje će se održati 24., 25. i 26. novembra 1971. u Splitu.

Ljudi, zaboga, idite U SEDISTE!

U tome je smislu sekretarijat SK sisačke Rafinerije uputio kritiku članu svoje organizacije i članu CK SKH Stjepanu Žalcu koju je on prihvatio. No valja se upitati — a posebice nakon što je dokazano da »prebrojavanja« nije bilo — da li »uputiti kritiku« znači »oduzeti prostor djelovanja«? A što je s onima koji su kao dr. Dragosavac (član Izvršnog komiteta CK SKH) i Milutin Baltić (predsjednik sindikata i član CK) dalje ustrajali u širenju demantiranih insinuacija i koji se, prema tome, izmišljotinama služe za svoje političko djelovanje? Iako je Izvršni komitet CK SKH demantirao njihove politikantske insinuacije, ni to partijsko tijelo, a ni Centralni komitet nisu još smogli snage da im »upute kritiku«, a kamoli da im »oduzmu prostor djelovanja«. Zaključiti je: PRAVOGA EPILOGA NEĆE BITI SVE DOK IZVRŠNI KOMITET NE POVUCE NORMALNE KONZEKVENCIJE IZ SVOJIH STAVOVA I DOK CK SKH NE BUDE BAREM TOLIKO KONZEKVENTAN KOLIKO I ORGANIZACIJA SK RAFINERIJE I OPĆINSKI KOMITET SISKA.

Nova tržišta

Poduzeće »Centroprodukt« iz Milana dobito je ove godine tradicionalnu nagradu »Nacionalni Oskar za izvoz«, koju je osnovao talijanski institut za vanjsku trgovinu. Kuriozitet svoje vrste jest činjenica da je milansko poduzeće »Centroprodukt« vlasništvo nekih beogradskih reeeksportera. U obrazloženju nagrade kaže se da je ona dana za postignute rezultate na unapređenju plasmana talijanskih proizvoda na novim tržištima.

Da stvar bude jasnija ta »nova tržišta«, nalaze se, dakako, u Jugoslaviji. Veliko je pitanje da li bi takva »trgovina« bila moguća bez sadašnjeg deviznog i vanjskotrgovinskog sustava.

Gluma Bojke Glumičić

U Osnovnoj školi (sa oko 400 učenika) u hrvatskom selu Podravsko Moslavina (općina Donji Miholjac) događaju se čudne stvari. Izdvajamo ovaj put dvije.

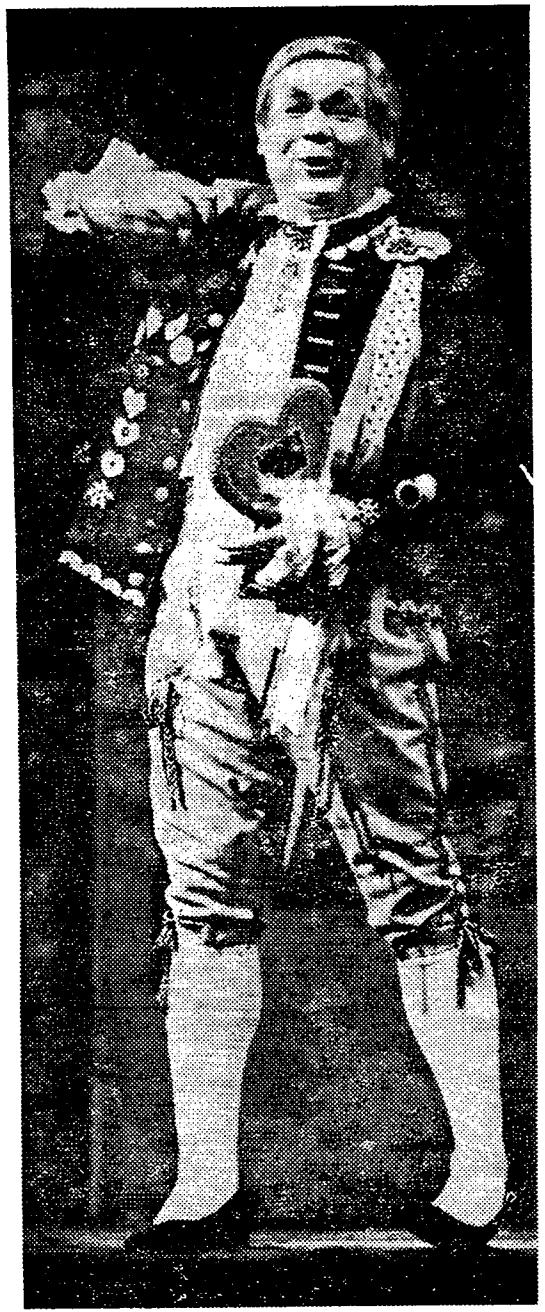
Po »konceptu« direktora škole Miljenka Milovukovića drastično je smanjena nastava hrvatskog jezika. Tako, primjerice, učenici V. razreda umjesto pet sati tjedne nastave iz materinskog jezika slučaju svega tri sata. S nastavom povijesti situacija je još gore. Učenici VIII. razreda nisu od početka ove godine imali ni jedan sat nastave iz ovog predmeta.

Na istoj školi radi i zaraduje svoj »truditeljnički kruh i učiteljica Bojka Glumičić. Ona se pročula i u općinskom središtu po svojoj »nepismenosti« i slabom poznavanju hrvatskog jezika, iako ima završenu učiteljsku školu. Naime, drugarica je Bojka kod djece hrvatske nacionalnosti pisala godinama i u matičnu knjigu »hrvate« malim početnim slovom. Ta »greška« nije joj se dogodila kod 5 posto djece sprske nacionalnosti, koja u školu dolaze iz dva manja zaselka.

Nakon što je o »glumi« Bojke Glumičić javno progovorio njezin direktor, slijedila je, jasno, »oštra« kazna: Bojka je morala ispravljati »H« u »H«, i to kod učenika koji je uvela u matičnu knjigu tijekom posljednjih dviju godina. Za ranija godišta stanje je ostalo — prema — Bojki.

Općinski »oci« donjomiholjačkog prosvjetiteljstva, čini se, zadovoljni su ovakvom »kaznom«. O moralnoj, društvenoj i političkoj odgovornosti direktora škole nije bilo ni govora, iako je on bio jedan od najčešćih korisnika matične knjige, pa je i »grešku« učiteljice Glumičić morao učiniti.

Pitamo se kakva će reakcija biti ako, primjerice drugarica Bojka zatraži uz prešutno znanje i odobravanje svog direktora, da se iz naziva Donji Miholjac izbaci slovo »H«?

FRANJO PAULIK – 30 godina rada u Hrvatskom narodnom kazalištu

FRANJO PAULIK – operni prvak za kojega još nije utvrđeno da li je veći kao pjevač ili kao glumac

FRANJO PAULIK – teatarsko čudo: njegova je umjetnost kao kvasac od kojega male uloge rastu dok ne ispunе čitavu predstavu.

FRANJO PAULIK – čovjek koji je gledao kako svi oko njega stare a on je ostajao isti (ali zar Vašek uopće može ostariti ili, recimo, otici u mirovinu?)

FRANJO PAULIK – primite i naše čestitke!

Neke su Istine Kazališne vječne kao i samo kazalište.

Valja ih pisati velikim početnim slovima (što smjerno i činim) i u razgovorima ih spominjati s dužnim štovanjem. Druge su više onako, da kažemo teatralne. Spominju se sa smiješkom punoga razumijevanja, kao: pa znate te kazališne ljudi. Reflektori, »život na daskama«, patos odigranih uloga i sve tako. Opet kriza, kažete? Ta neće to biti tako strašno. Pretjeru oni, ti kazališni ljudi, vidjeti će...

Jesen je, kazališta su u ponom pogonu, pa i »popratne pojave«. Ovosezonskim rječnikom rekli bismo: na dnevnom redu — oštakve. Dijele ih svaki redom, a razlozi i nisu novi. Naispravnije bi bilo reći kako su neke krizne situacije hrvatskog glumišta ukorijenjene u našu poslijeratnu stvarnost, rodene u mijenjama shvaćanja što je donijela Revoluciju i kako se, više ili manje prilagodene vremenu, obnavljaju u uvijek novim oblicima.

Gost u hramu Thalije

Razgovori kazališni uvijek spominju i »sudionika u igri« iz gledališta, I to je lijepo. Manje je već dobro što se o tome »sudioniku« razmišlja malo ili nikako. Smatra ga se dobrodošlim gostom. Ako dođe, dobro je došao, a ako ga ne bude, bože moj, što se tu može. A nekada »trulim vremenima« nije bila baš sasvim tako. Bilo je normalnije: kazalište bez publike — crkva bez popa. I kad bih htio o krizama, valja početi od iskona: »dobre, stare publike« sve je manje, a neve niotukda. U svim razmisljanjima o kazalištu, čak je i spominjanje »popularnih« predstava izazivalo bar podsmijeh ako ne i užasavanje. (A ne bi smjelo zaboraviti ni sve veću tehniku dotjeranog filma: u »kinu« se moglo i bez krovata. Pa televizija, pa papuče i — užas, ukratko.)

Nedavno je u televizijskom prvom planu Zvonimir Rogoz

vrlo lijepo branio izvornost primarne, kazališne glume, ali

sumnjam da je uspio uveriti gledače kako će cijelovito

glumičko osvarenje vidjeti prije u teatru nego na filmu ili

pre TV ekranom.

Pitam se što su svi zagrebački teatri zajedno, što su svi glumci, redatelji, dramaturzi, direktori i svi ostali u proteklim dvadeset i pet sezona učinili da bi se izborili za svoju publiku?

Svršetak »doba redatelja«

Umjesto da se poneš s problemima koji su se jatimice namnožili netom je umrla institucija administrativne podjele karata i (prividi punih kuća, jer »ići u teatar« bijaše, da se zaboravi »sindikalna obaveza« svakoga pojedinca iz mnogobrojne publike), kazalište se poveilo za mladim rođaćima. Ime toga desetaka godina, kako sam pišao o redateljskom svezlavlju i sve što se u međuvremenu dogodilo, je to, da su sad i redatelji spoznali kako ne mogu sami. Usudio ih da se naš redatelj ostalo malo, (to Paro ima pravo) i kad se, ne bezbojn, pretvorio u zagrebačko dramsko kazalište, nazvan je imenom osnivača. Ne, nisam se zarekao. Osnivač! Potpis i mladih (šta čete, nesreća je svih mladih da prije li kasnije završe u navodnicima) bili su slušavanje s neospornim autorom dra Branka Gavelle i spremnost da se pokusa i istraže pod njegovim rukovodstvom. Prvaci budućega teatra bili su u to vrijeme već izgubili jednu bitku, i ne znajući kako, oni su skinuvši partizanske uniforme »zaboravile« i misiju i ulogu što su imali u partizanima. Partizanske grupe nisu nestale zato što su

Zakašnjele iskrenosti Violičeve

Posljednja kriza nije ni po čemu izuzetna. Nekoliko oštrijih dana stare oštakve i iskrena nova ispojivješt Boška Violiče, možda će trenutno »podići temperature u razgovorima, možda će malo uzdrmati uspavanje svijesti i savjesi, ali ako i mnoge dosadašnje ostanane na periferiji zbijanja, najvjerojatnije će biti »kratka vječka«. Mislim da bi u ovom trenutku bilo sasvim pogrešno dubiti ranu bilo krijuškim skalpelom, bilo mesarskom nožicom. Naime ja zaista vjerujem u iskreni entuzijazam i glumaca, i redatelja koji su u jednoj od mogućih podjela određeni da igraju svoje uloge, bojim se bez veće mogućnosti da bilo što u njima mijenja. Drugim riječima: lijepo je to pješak biti (ma i šahovski), ali valja znati da je u povijesti šahovske igre »pravilo je pješaku nekoliko puta mijenjano i dopunjavano, a time se dakkao mijenjala i suština igre.

Cesto puta je najlakše reći: ovako se dalje ne može! Nije to neka naročita mudrost i neka se nadje onaj koji ponekad nije podvio rep. Kad bi kriza u kazalištu »Gavella« bila u tome da li Pero ili Dino, ne bi, odista, valjalo trošiti riječi. Znamo da ima odlažaka bolnih i manje bolnih, kažemo za neke i da su »nenadoknadići«, a vrijeme nas onda pouči da nismo bili u pravu. Ne radje se dakle uopće o tome da li će DKG igriti četiri ili pet premijera, nego hoće li ih uopće igrati i ako hoće komu i kako? Uvjeren sam da se moraju pronaći putovi i odgovori, ali valja ih tražiti u kazalištu, a ne u »njima«. Ne u drugima oko kazališta, ne u objektivnim okolnostima koje baš i nisu uvijek sasvim najočekivnije. Mislim da je dosta grozno da što se u nas uvriježilo razmišljanje o moćnicima na jedan podanički, a često i malo poltronki način. Valjalo bi ponekad imati i smionosti pa i od odgovornih zatražiti da odgovaraju. Samoubujstvo jednoga kazališta ne bi smjelo, vjerujem, u našem društvu biti baš najveća stvar.

Veliki i mali »stari« griješi

Ima u znanoj kazališnoj vječnoj nesavršenosti i nesavršenosti u nekih upozoritelja koji će nam objasniti kako da se kazalište u krizi još neko vrijeme djelovati kada se

Kriza je živo(s)t kazališta

transformirane, nego zato što su pred Meštrovićevim »Zdenecem«, kako mi je jednom iskreno i vrlo lucidno priznao Sven Lasta, glumci-partizani doživljavali svoj povratak u gradanski teatar kao ostvarenje sanjanoga idealnog postola »škole«. Možda i zato što je Gavellina znao povesiti i odusvetiti, ali ne i biti dostatno sistematičan da stvara svoju školu, a možda i zato što i nije imao pravoga službenika, tek — poslije Gavellina odstupanja valjalo je tražiti nove puteve.

Zašto je propao »poetski teatar«?

Jedini koji je u to vrijeme znao što hoće bio je, čini se Mladen Škijan. Nikad nisam mislio da je to što on hoće dobro, ali bih sad, naknadno, ipak htio priznati da je vjerojatno bilo bolje od — ništa. Bitno je shvatiti kako je kriza nastupila zato što »poetski teatar« nije sršen u ime neke druge, bolje ili gore concepcije, nego zatorički i pomalo hrvatski »protiv«. Nitko tada, kad se izglasavalo o povjerenju nije, po svemu sudeći, pomisljao kako će to učiniti u koje je teatar srljao, prije ili kasnije pokazati zube i tražiti objašnjenja.

Klice bolesti bile su već vrlo uočljive: umjesto Gavellina autoriteta (koji možda nije uvijek priznavao, ali koji je u to vrijeme u rezultatima bio vidljiv i stvaran) nadodalo je doba ravnopravnih. Cak i višnjaka. A glumi su ostali izvan igre! I tako se moglo dogoditi da je nedugo tada »spada poetskog teatra«, kazališta otisao Sven Lasta u vrijeme glumska neusporno »prije glumaca« ZDK-a nosilač glavnih uloga u najgorijim predstavama, i da je taj odlažak bio popravljen sljeganjem ramena! Lasta je u to vrijeme više osjetio nego znao kako u teatarskoj zbilji nesto nije u redu, ali je izabran, zašlost, svoj, lastinski, način da svoje neslaganje sa »situacijom« i izraziti. Mene, međutim, mnogo više znači da je u tom trenutku učinila »grupa osnivača«? Ništa! Sve da se i složimo kako je Sven »morači otici, valja utvrditi kako se iz toga odlaška nije izvlaka ama baš nikakva pouča. Prvaci su i dalje ostali somnabulno zaljubljeni (pa i samozajubljeni) u svoj glumački posao prepušteni teatru »drugima«. Kao da nitko nije osjećao nadlažeće oluje. I zato se i moglo dogoditi da (nedugo prije) Lasta i Kvgić jedinstveno »pobjegnu iz Violičeve režije« Korupcije u palati pravde, i da igraju svoju igru nadmetanja, da je igraju istinu za volju izvrsno, ali da poslije toga Violiču prepuste brigu oko teatra. Kvgić mi reči (otprije) — Može da je glumim i ja sam najsjestan kad mogu (dobro) glumiti! To, ali više nisu bili ni vršnjaci. Mladi, »skolovani« redatelji morali su se nameštati i znanjem, ali (logično) i iškustvom (otkup im?), i kazališnom rutinom, i umjetničkim življem u to vrijeme već priznatim velikim glumcima. I nitko nije primijetio kako ni jedan istinski »prvak« iz generacije osnivača nije nikada režirao ni jednu predstavu u svom kazalištu!

Drugi naraštaj ili »školarci«

Značajka je snažnih ličnosti da nastoje biti sveobuhvatni. Tako se dogodilo da je Gavella istodobno naneto »svoj stil« i ZDK-i te tek stvorenoj Akademiji za kazališnu umjetnost, i tako se dogodilo da je »njegov« teatar prihvatio ne samo pravastaj glumaca s Akademije (s kojim je uostalom koteirao od početka rada i što je bilo neophodno da se stvari cijeloviti ansambl), nego da je postao prvi izbornik nadolazećih talenta i time ozbiljno poremetio odnose u kazališnom životu u Zagrebu. Ozbiljno je uzdrman institucijski značaj Hrvatskoga narodnog kazališta, koji je zapalo u ozbiljni glumacki kruži (i moral je proći dosta vremena da se iz njie iskobelja), a jednovođeno se u ZDK i neosjećno uvlačio duh akademizma ne uvijek u najboljem smislu te riječi. Prvi glumički ZDK-a su i natavnici na Akademiji — a taj je zatvoren krug u kojem su svi brinuli brigu OKO kazališta i zaboravljali na vlastito. I za sve to vrijeme u kazališnom životu Zagreba malo se što mijenjalo. »Kuce« su imale savjetne, umjetničke, samoupravljačke, predstave su se igrale »ki kak more ki kak zna«, bespariča, postala normalna pojava, opravljale su se fasade i fotelje, mijenjali direktori i intendant, kriza je kucala na vrata jednoga, pa drugog, pa trećeg kazališta nekim neutrvidnim, ali ipak »pravilnim redom, o publici nitko nije briňuo, ali repertoar samako se sukobljavao s nedostatkom novaca, entuzijasti su proklapali svoje vrijeme pred zatvorenim ili te malo odskrinutim vratičima, oni realizirnji »bave se« pomalo svim i svim, i tako: voditelj u Radio-Jadranu »vrijedi« u nas za tri »dobra plaćenja« glumaca, a mi o umjetnosti glumjenja!

Rasturiti ili raseliti, pitanje je sad...

Cini se da je nešto ipak postalo nepodnošljivo. Kazališta su opet u krizi, u novinama se raspravlja o tako stvarima kao što je »miniranje«, »rasturanje«, »raseljavanje«, u DKG siječuju ostavke, u HNK se ne događa ništa, što je još i gore, jedino »Komedija« zahvaljujući čarobnom štapiću Vlade Stenfćima igra predstave, okuplja gledače i uopće, reko bih igraje kazališta. Istina je doduse, da je bogomoljan Ivić i dobar glumac, i ne slabiji (sve bez Akademije, zamislite!) redatelji i trenutno jedini glumac — direktori kazališta, ali bojini se da nije samo to u pitanju. Neće se stvari promijeniti ako direktor DKG-a postane Drago Krča. Ali bilo bi »nekaj čist drugega« da Krča bar pokuša sudjelovati. I ne samo on. Znam da su neke stvari u životu nemoguće, pa neću ni pokusati na papiru sazvati sastanak nekadajšnjih »pobunjenika«. Dopustite mi, ipak, da se upitam: ne bi li oni koji su još u teatru morali kadikad pomisliti kako je to kazalište njihovo, i zajednički nastojati da učine što se učiniti dade?

U krizama kazališnim najviše je onih koji sa strane dijele mudre savjeti. »Moglo bi se, »valjalo je, »treba«, a taj poštalicu najčešće nema ni valjana prijedloga ni održiva savjetja. Znam kritičara koji je »dizep« imao svoj repertoar za svako kazalište i u svakom trenutku. (Na svu ga sreću nikada nije mogao realizirati.) Kuća gori, i može svrhovitost o gašenju pozara. Prilično je strasno kad se javje takvi vatrogasci — sa sjekirama i zapotnicom odakle da sljeku. Dostojnije je ponekad, tako teže, donijeti malo vode. Ma i kap onu, Cesarevcu, koja pomaze slapi da bi mogao sjeti. Valja znati jedno: dvadeset godina srće hrvatskih glumišta u propast, bespučne rječi u činom. Ali to ne znači da ne treba pokušati.

Duško Car

NAJLAKŠI PUT DO KNJIGE

Budite suvremeni!

Pristupite KLUBU PRIJATELJA KNJIGE, suvremenoj organizaciji izdavanja i nabavljanja knjiga!

— Članovi će moći nabavljati knjige uz cijene najmanje 25% niže od knjižarskih.

— Izdavač se obavezuje da članove izdati, u početku, najmanje pet djebla godišnje, a kasnije i više.

— Svoje članove redovito obavještavati o izdavačkom planu svim novim izdanjima i o radu Kluba.

— Članovi se obavezuju da će redovito mjesечно uplaćivati najmanje 15 dinara, što će im se obraćavati kod preuzimanja knjiga.

— Također se obavezuju da će preuzeti knjigu najmanje u vrijednosti godišnje uplate.

Mjesečna uplata je USTEDA koja će vam omogućiti da u svoju biblioteci imate vrio vrijedne i dobro opremljene knjige. Članovi su i prednost, jer se kupnju knjige mogu odustići nakon njenog izlaska iz tiska, i tada je dobivaju po 25% nižoj cijeni od prodajne.

Pristupni izdatci program predviđa:

A. Seno: »Kletva«; E. Kunić: »Kraljica Lepak i »Urola zrinsko-frankopanska«;

K. Šelski: »Osvoj i »Za materinu riječ«;

J. M. Simonić: »Jimmy punog mjeseca«;

E. Malpass: »Topovi s Navarone«;

M. Proust: »U traganju za izgubljenim vremenom; Enciklopedijski zbornici KRUG ZNANJA«;

— Od pješaka do raket I/II

Oto Bihalji-Merin: »Naivni umjetnici svijeta«;

C. G. Jung: »Čovjek i njegovi simboli«;

K. Clark: »Civilizacija«;

R. Goock: »Evropski glavni gradovi«;

R. Wilfort: »Ljekovito bilje«;

M. Schubert: »Sv. sve treba znati o vrtu«.

Program će se dopunjavati najnovijim domaćim i stranim djelima.

Osim toga članovi će po nižim cijenama moći nabaviti i sva ostala izdanja »Mladosti« koja nisu u ovom programu.